

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

1775

IN LIBROS
ETHICORVM
ARISTOTELIS
AD NICOMACHVM,
ALIQVOT CONIMBRICEN-
sis cursus disputationes:

In quibus præcipua quædam Ethicæ disciplinæ
capita continentur.

Quarta hac in Germania editione cor-
rectiores editæ.

Cum Gratia & Priuileg. Cæsar. Maiest.

COLONIÆ,
IMPENSIS LAZARI ZETZNERI.

clō 1ō xcix.

PROOEMIUM.

PERFECTUM Philosophum neminem posse euadere, qui Moralis scientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat, tum vulgata illa diuisio, qua Veteres Philosophiam, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem distribuiebant: tum quia ut ad bene beateque viuendum, ita ad rectè philosophandum, perspicere oportet, quid honestum, quid turpe; quid amplectendum, fugiendumve sit: cuius rei cognitio Philosophiæ Moralis propria est. Hinc ijs, qui in bonarum artium curriculo versantur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus ingra atque omnibus absoluta numeris explicari nequit, aliqua saltem ex parte tradi solet debetque. Quod ut commodè seruari posset, è re fore iudicauimus, aliquot disputationes conscribere, in quibus potiora quædam ex ijs, quæ ab Aristotele libris Ethicorum ad Nicomachum sparsim tractata sunt, in ordinem summamque redacta comprehendemus. Omisimus autem, ut in Meteororum & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Aristotelici contextus: non quòd eum negligendum putemus, sed quia nò quid ab alijs scriptum sit, aut scribi à nobis possit, sed quid Philosophiæ auditoribus, certo annorum spatio eis præscripto, enarrari queat perpendimus.

De hac diuisione Arist. 1. Top. c. 12. D. August. 8. de Ciu. cap. 4. Act. cin. in lib. de doct. Plat. tonis. Rust. in lib. II. de præp. Em.

Igitur scientiæ Moralis institutum ac finis est, honestè viuendi rationem docere, probitate morum informare, atque ad felicem vitæ statum perducere. Et quia homo, ut hoc pacto institui informarique potest, vel spectatur in se absque respectu ad multitudinem, ad quam aliqui pertinet, cum animal politicum sit: vel ut pars est domesticæ communitatis: vel ut est totius Reipublicæ quasi membrum: effectum est inde, ut hæc scientia tres contineat partes, Ethicam siue Monasticam, Oeconomicam seu Familiarem, Politicam seu Ciuilem. Quarum prima mores hominis in se absolute considerari componit: secunda domesticam disciplinam tradit, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit: tertia optimam Rempub. instituit, atque hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum & vniuersale bonum spectant, probè exsequatur. De qua diuisione Alcinos in lib. de Doct. Plat. cap. 4. Philo Iudæus in lib. de Temulent. D. Thomas in 1.2. quæst. 48. artic. 1. & initio lib. 1. Ethic.

Huius doctrinae finis scilicet.

Partitio.

Subiectum totius Moralis scientiæ (quod iam ex dictis facile colligitur) est homo, ut liberè agit, & ut potest bonis moribus excoli, humanamque felicitatem obtinere: sic tamen acceptus, ut eius consideratio in partitam illam varietatem, de qua paulò antè egimus, comprehen-

Subiectum.

dat. Ethicæ, ad quam (vt mox dicemus) Ethicorum libri pertinent, subiectum est Homo primo modo sumptus.

Ordu. Quem verò tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicer, exposuimus in * Physicis. E
tribus eius partibus, Ethica doctrinæ naturæque ordine reliquas duas præit: quia de re simpliciore disputat, nimirum de homine secundum
se instituendo: qui simplicius quidpiam est, quàm familia, quæ ex singulis hominibus; & regnum, quod ex singulis familijs ac ciuitatibus coalescit. Item, quia necesse est propriam vitam prius componere, quàm ad familiæ aut Reipub. gubernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethicorum ad Nicomachum, proœmium quoddam toti Morali doctrinæ commune adhibuit; & in calce eiusdem operis, sese in progressu & de Repub.
& de ratione Legum ferendarum, disputaturum promisit.

DE

DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: AC PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHVM.

SSS

VM veteres Philosophi in solam rerum naturalium peruestigationem & scientiam incumbere, primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius dictis, & Cicerone i. Acad. quæst. dicitur philosophandi studium ad componendam vitam inflexisse, eamque disciplinam, quæ de moribus est, euocatam à cælo, in urbibus domibusque collocasse. De qua subinde multa præclare scripserunt nobilissimi eius discipuli, Plato & Aristoteles. Ac Platonis quidem exstant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos spectant, vt Mnemon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij, qui ad publicos, vt Leges & Respublica.

Lege Ari.
li. i. Meta.
c. 6. & li. 12.
ca. 4. & de
Part. an. c.
1. D. Aug.
8. de Ciuit.
c. 3. Lact. li.
3. cap. 13.

Aristoteles verò omnes huiusce doctrinæ partes varijs operibus complexus est, videlicet libris circiter centum septuaginta octo. Equibus ad nos peruenire de Ethicis decem ad Nicomachum, septem ad Eudemum, duo qui dicuntur ἡθικὰ μαγὰ δὲ, id est, Moralia magna: de domestica disciplina duo, qui appellantur Oeconomica: de gubernanda Republica octo, qui Politica nuncupantur.

Lege Dio.
Laert. &
Plutarch.
in vita Aristot.

Cæteris in præsentia omisis, quod attinet ad libros Ethicorum ad Nicomachum, è quibus ea, quæ in hæc disputationes coniecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum, nonnihil de ipsorum Auctore dissidij esse. Nam Tullius quinto de Finibus, suspicatur compositos à Nicomacho, Aristotelis filio. Cui opinioni, quam alij quoque secuti sunt, fauet ipsa operis inscriptio. Dicuntur enim ἡθικὰ νικομαχείων, id est, Moralia Nicomachiorum. Quæ verba non obscure significare videntur, esse illos Nicomachi, id est, à Nicomacho scriptos. Afferendum tamen communi interpretum aliorumque iudicio, eiusmodi libros Aristotelicos esse: vt testatur doctrina convenientia, breuitas & pondus sententiarum, argumentorum aculeus, contextus dictionis, & tota præcipiendi ratio. Item, quia in fine huiusce operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Politicorum, & libro sexto, capite tertio ad suos Analyticos: quæ opera constat Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non quod à Nicomacho compositi fuerint, sed quia sunt Nicomachi, id est, Nicomacho non solum inscripti, sed etiam paterni amoris affectu donati.

Distribuitur hoc opus in libros decem. In quorum primo agitur, de fine ad quem actiones humanae diriguntur. In secundo, de Virtutibus generatim. In tertio, de Principijs honestarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularum virtutum. In quarto, continuatur earundem virtutum tractatio. In quinto, differtur de Iustitia. In sexto, de quinque habitibus intellectus. In septimo, de Heroica virtute, de Continentia, & Incontinentia. In octavo, de Amicitia, eiusque speciebus. In nono, quedam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo, de Contemplatrice beatitudine disputatur.

DISP V.

DISPUTATIO PRIMA.

DE BONO.

QUAE Philosophiae Moralis institutum est, hominem ad felicitatem perducere; quae felicitas bonum quoddam est, & ultimus humanae vitae finis: acturi paulò post de felicitate, & ijs quibus ad eam pervenitur, prius de Bono ac Fine differemus; sed cursim ac breviter. Nam de fine, eiusque multiplicitate & causandi vi, copiosè scripsimus in 2. Phys. Auscul. de bono autem in 4. Metaph. ex professo agendum. Atque vrà boni definitione exordiamur, quærimus.

QUESTIO I.

Vtrum Bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt?

ARTICVLVS I.

Videri non rectè definiri.

IN primo cap. lib. 1. Ethic. commentavit Aristoteles illam Boni definitionem à Veteribus traditam: Bonum est, quod omnia appetunt. Non desunt tamè, qui eam minùs probent; eo potissimum argumento, quòd homo non bona tantùm, sed etiam turpia malaq; experit. Itaq; præferunt illam, cuius auctor fuisse perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet: Bonum est id, quod est nativum & absolutum: quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Fin. & Simplicius in Epictet. ca. 5. Et si hic paucis mutatis, dicens bonum esse, quod secundum naturam cuiuslibet est, quatenus suam obtinet perfectionem Plotinus quoq; Enn. 6. lib. 7. c. 19. censet bonum definiendum, participationem primi boni, quod ex se bonum est.

Erit etiam qui aliam quærendam esse definitionem, hunc in modum probare contendant: Natura boni per id appositè declaratur, quòd ad eius rationem maxime pertinet: sed ad rationem boni maxime pertinet, se ipsum diffundere & communicare: igitur bonum debuit defini, id quod se diffundit, seu quod est diffusivum sui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionysij cap. 4. de divi. nom. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorem naturæ gradum obtinet, tanto universaliorem habere se communicandi appetitum, suamq; bonitatem latius diffundere. Nam imperfecta in peculiare boni pro-

prii individui duntaxat: perfecta in bonum speciei: perfectiora in bonum generis: Deus autem, cuius est infinite perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur, nihil ad boni rationem magis spectare, quàm seipsum diffundere. *D. Thom. 3. cont. Gent. cap. 24. Dionys. in 2. d. 34. q. 3.*

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodaturq; proposita Boni definitio.

NON est tamen, cur illa antiquorum definitio à nobis rejiciatur, quam còmunis Peripatetica scholæ consensio amplexa est. Sed ad vberiorè eius intelligentiam sumendum hic erit, quod alibi fusiùs exponemus: videlicet, bonum, quia bonum, ex sua ratione formali (et si alij tecus opinentur) significare relatione convenientiæ: quandoquidem bonum est obiectum appetitus, & unumquodq; eatenus appetitur, quatenus convenientis est, vel còveniens putatur. At istiusmodi convenientiam consequitur appetibilitas, vt propria affectio, habens sese ad bonum, vt ad coloris visibilitatem: sicut enim color visibilitatis fundamentum est: ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formali ratione spectetur, definiendum erit id quod cuiq; conveniens est: si verò expendatur secundum proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum una est appetibilitas: rectè describetur id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eòdem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet, prædictam Boni definitionem aptam & idoneamq; esse: licet non à priori, sed à posteriori tradita sit, vt annotavit D. Thomas.

Ceterùm Eustathius, alijq; nonnulli credunt, eam non competere in bonum univers-

Quid in p-
posita defini-
tione expli-
cetur.

Capr. in 1. d.
l. 7. 3. art. 1.
Cate. 1. p. 9.
B. 2. art. 2.

Quo pacto
definitio bo-
ni singulari
boni acco-
modatur.

Perfectum
quid sit.

se sumptum sed in supremum duntaxat sum-
mum; bonum, quod est Deus. Pro qua sen-
tentia facit, quod non omnia quodvis bonum
particulare appetunt. Non enim ignis appetit
bonam valetudinem, quam animal nec ani-
mal superum locum, quem ignis. Nobis vi-
detur in primis negandum non esse, eam defi-
nitionem suo modo accommodari posse sum-
mo bono, ut ad eum locum D. Thomas obser-
vat. Nam cum omnibus rebus ingenta sit in-
clinatio ad bonum, omnisque actio in bonum
feratur; & omne bonum sit quaedam summi
boni participatio: consequens est, ut omnia,
saltem virtute & implicite in summum bonum
tendant. Quod docet D. Augustinus 10. de
Trinit. cap. 6. Et Boetius 3. de Consol. Philos.
prosa 2. tuereturque D. Thomas in 1. secundae,
quaest. 1. artic. 6. Et eius sectatores varijs in lo-
cis. Verum quia ratio illa appetendi implici-
te & virtute, recondita est, ac non ita propria,
atque adeo definitioni minus apta; non vide-
tur de illa intelligenda proposita definitio.
Ac quod ab Aristotele in eum sensum nequa-
quam accepta fuerit, ex eo ostendi potest: quia
eodem capite, quo definitionem hanc tradit,
explicans, quamnam ratione omnia appetant
bonum, & quodnam bonum id sit? docet ex
sensibus & bonis quae appetuntur, alia amabi-
liora esse, alia minus amabilia. Itaque nomi-
ne boni quod appetitur, non summum bo-
num duntaxat, sed alia etiam peculiaria bo-
na designat.

Nec obstat ratio in contrarium adducta:
licet enim definitio illa singulis bonis pri-
mo non comperat, quis non omnia quod-
vis particulare bonum appetunt: bono tamē
in commune procul dubio convenit. Hoc
enim experitur omnia, cum in singulis bonis,
quae res quaeque optant, includatur. Ac
bonis etiam particularibus praedicta defini-
tio secundaria ratione aptari debet: quia &
bona particularim sumpta dici queunt appe-
ti ab omnibus, quatenus unaquaque res ap-
petit suum bonum; & bonum cuiusque est
id, quod unumquodque appetit. Quo etiam
pacto in 1. Phys. Ausc. definitio illa principio-
rum (Principia sunt, quae nec ex sese, nec alijs, sed
ex ipsis sunt omnia) principijs particularim
sumptis accommodatur. Dicuntur enim com-
posita naturalia esse, id est, constare aut fieri
ex ijs principijs ita acceptis: quia licet non om-
nia e quibuslibet indefinitis sint, unumquod-
que tamen est ex suis.

Quod attinet ad definitionem à Diogene
traditam: Bonum est id, quod natura absolutè est:
dicendum, eam potius esse definitionem per-
fecti, quam boni: siquidem id rite perfectum
appellamus, quod quā tale, absolutum est in
sua natura: seu, ut alij apertius declarant, cui
nihil deest, vel simpliciter, vel in suo genere.

Itaque bonum & perfectum, etsi apud Theo-
logos & Philosophos pro eodem saepe vtu-
pantur: differunt tamen inter se: quod bo-
num, si secundum suam propriam formalem
rationem spectetur, significat relationē con-
venientis: perfectum verò (intellige ut est quid
transcendens, & ut cum ente recipitur)
importat negationem defectus, modo ante
explicato.

Denique definitio Plotini, & illa alia quae
ex D. Dionysio colligitur, ita probandae sunt,
ut ea de qua agimus minimè improbetur.
Potest enim una eademque res diversis con-
sideratione, alio & alio modo apte describi.
Illud autem hic obiter adverte, cum bonum
dicitur diffusivum sui, id sub quaduplici
causarum genere intelligi posse: sub genere
causae finalis, quatenus motione metaphori-
ca allicie appetitum: sub genere causae effi-
cientis, quatenus aliud quidpiam efficit: ut
lux lucem sub genere causae finalis, prout
se se alteri tribuit ipsum actuando & persi-
ciendo: quo pacto forma se materiae com-
municat. Ad quem etiam modum pertinet
ea communicatio, qua in mysterio incarna-
tionis personalitas Filij humanitati assump-
ti divinitus tributa est. Sub genere causae ma-
terialis, prout se alteri dat, fovendo sustinen-
dove illud: quae causalitas est propria mate-
riae respectu formae, & subiecti comparatio-
ne accidentis quae recipit. Ut igitur aliquid
dicatur diffusivum sui, sat est aliquo horum
modorum posse diffundi.

Quod autem obijciebatur, nos aliquando
mala appetere: facile diluatur ab eo, qui dixit
sepe nos appetere, quae re ipsa mala sunt,
ut tamē aliquam boni speciem induunt. Unde
Aristoteles lib. 2. Phys. c. 3. text. 31. docet, in ijs
quae optamus nihil referre, num ea bona sint,
vel bona appareant. Et cap. 1. lib. 1. Polit. ait,
eius quod videtur bonum esse, gratia omnes
omnia agere. Et in lib. de Comm. anim. mor.
bonum eimentium locum boni tenere.

ARTICVLVS III.

Quoniam appetitu omnia bonum
appetant?

Vae hic quispiam rogarit, quoniam appeti-
tu omnia appetant bonum? Pro quo sciend-
um, appetitum aut esse innatum, aut elici-
tum. Appetitus innatus est propensio ingenta
ab auctore natura, qua unumquodque ad id, quod
sibi conveniens est inclinatur. Hic verò appeti-
tus in tria membra dividitur: in naturalem,
sensitivum, & intellectuum. Appetitus natu-
ralis, est appetitus innatus, quo res absque ulla no-
ticia inclinatur in id, quod sibi conveniens est. At-
que hoc modo non solum appetitus, quo ma-
teria

Quadrupli-
ci causa ge-
nere bonum
diffusivum
sui.

D. Th. in 1.
2. 2. q. 8. art. 1.
& 1. Ethic.
lib. 1. text. 3.
contra
Gen. c. 19.

Appetitus
duplex.

Utrum omnis appetitio feratur
in bonum?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negativa o-
stendi videatur.

N

hac disceptatione ad negatam
partem deflectere Gabriel in 2. d.
6. q. 1. Ochamus in 3. d. & q. 15. ad
dub. 3. Angelus Moral. capit. 2. a-
lij: nonnulli, asserentes, posse vo-
luntatem appetere malum quā malum, & re-
pudiare bonum quā bonum. Asumt enim bo-
num bifariam usurpari: uno modo, prout di-
stribuitur in honestum, utile, & delectabile;
altero, quatenus idem est atque volibile: si-
militerque malū vel sumi, ut dividitur in tur-
pe, inutile, & molestum; vel ut idem est ac no-
libile. Tum statuunt, voluntatem nihil posse
appetere, nisi sub ratione boni posteriori mo-
do; posse tamen velle aliquid, non sub ratio-
ne boni secundum priorem sensum: simili-
terque nihil posse nolle nisi sub ratione mali
secundo modo; posse tamen aliquid nolle, non
sub ratione mali primo modo.

Probant verò suam sententiā hisce potissi-
mum argumentis. Ita se habet bonum ad ap-
petitum, sicuti verum ad intellectum: sed in-
tellectus potest intelligere falsum sub ratio-
ne falsi: ergo & voluntas potest appetere ma-
lum sub ratione mali. Secundo: voluntas est
libera: ergo si hac in re experiri libertatem
velit, nihil obstat, quō minus arbitratu suo
aliquid malum, quā malum, optet. Tertio:
qui aeternis Inferiorum supplicijs puniuntur,
habent voluntatem ad malum obfirmā, vo-
luntque flagitia, propterea quod deficiat illa Deo
displicere: quin etiam in hoc vitae statu, qui
alios odere, optant eis mortē, dedecus, alijs
eiusmodi, quia mala sunt: igitur voluntas ap-
petit malum, quā malum.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmativa: diluun-
turque aduersariorum argu-
menta.

Asserendum tamen est, omnem appeti-
tionem tendere in bonum: ut docet Ari-
stoteles lib. 2. Et hic cap. 2. lib. 2. de Repub. c. 1.
libro 3. de Anima, cap. 10. lib. 6. Topic. cap. 4.
D. Dionysius 4. c. de divin. nomin. D. Thom.
in 2. quaest. 8. art. 1. Durandus in 1. dist. 46. q.
2. Martilius in 2. q. 16. art. 3. Buridanus 1. Ethic.
lib. 1.

teria expetit formam, est appetitus natura-
lis: sed etiam vis intelligendi, quatenus est
inclinatio ad intelligibile: imò & facultas
volendi, ut est propensio ad volibile, specta-
ta in se absque ulla operatione. Appetitus sen-
sitivus est appetitus innatus, quo res fertur in bo-
num sibi conveniens, praesente notitia sensus. Di-
stribuiturque in irascibilem & concupiscibilem:
de quibus in progressu. Appetitus in-
tellectivus, est appetitus innatus, quo res appetit
bonum sibi conveniens, praesente notitia intellectus:
qui appetitus nihil est aliud, quā voluntas.
Denique appetitus elicited, est appetitus actus,
quo potentia, praesente cognitione, fertur in summum
obiectum. Huiusmodi sunt amor, spes, deside-
rium, aliaque id genus affectiones animae,
quibus in res ab intellectu aut sensu propo-
sitas incitamus.

Appetitus
elicited.

Responsio ad
propositam
dub.

Obiectio.

Dilutio.

Hinc facile iam erit propositae dubitationi
occurrere: videlicet appetitum, quo omnia
bonum appetit, esse indiscriminatum quem-
libet ex ijs appetitibus, quos recensuimus. Ut
enim ex ipsorum definitione constet, omnes
in bonum feruntur: etsi nec eodem pacto o-
mnes, nec in cunctis rebus omnes insint. Nam
ea quae cognitione carent, appetitum natura-
lem duntaxat sortita sunt: ita naturalem &
sensitivum, homines naturalem, sensitivum,
& intellectivum.

Erit tamen qui ita obijciat: Appetitus sen-
sitivus suapte natura est propensus ad ma-
lum: ergo non omnis appetitus est inclina-
tio ad bonum. Probatur antecedens, pri-
mum ex illis verbis Genes. 8. Sensus hominis
ab adolescentia sua prout sunt ad malum. Quae
verba potissimum de appetitu sensitivo in-
telliguntur. Deinde, quia Concilium Tri-
dentinum sess. 5. docet, concupiscere iam (que
est appetitus sensitivus) interdum vocari ab
Apostolo peccatum, quia à peccato est, & ad
peccatum inclinatur: unde & fomes peccati di-
ci consuevit.

huc non.

Prima
Secunda

q. s. & alij. Probaturq; ex eo: quia bonum est obiectum appetitus: nulla vero potentia fertur nisi in suum obiectum. Secundo: quia quod vnumquodque melius est, eo magis ad suum motem allicit: id autem planè indicat bonitatem esse, quæ in qualibet re appetitum ad se rapit. Itaq; licet obiectum formale voluntatis sit volibile, sicuti obiectum formale visus est visibile: tamen bonum, ut diuiditur in honestum, utile & iucundum, non minus latè patet, quàm volibile siue appetibile. Vnde abso- lute pronunciandum est, voluntatè nihil posse velle, quod nō aliquam rationem boni, seu veram, seu adumbratam obrineat.

Solut. arg. 1.
aduersa
partis.

Ad primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus, dicendum erit: ita se habere appetitum ad bonum, ut intellectus ad verum, quatenus sicuti intellectus non assentitur, nisi ei quod ipsi tanquam verum offertur: nec dissentium exhibet, nisi ei quod ipsi representatur tanquam falsum: ita voluntas non amplectitur, nisi id quod ei tanquam bonum obijciatur: nec repudiat, nisi id quod ipsi proponitur sub specie mali.

Solut. 2. Ad secundum, concessio antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, ut possit in malum, quā malum est, tendere: alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

Quia tamen suam experiri libertatem, habet ratione boni iucundi, non negamus, posse quempiam velle aliquod malum sub ea no- tione: sed hoc non est velle malum, quā malum sed ut appareat bonum, seu prout ob- iectum libertatis delectabile sit.

Solut. 3. Ad tertium respondendū: damnatos vel- le flagitia & displicentia Numinis diuini, sub aliqua tamen adumbratione boni: non quidem honesti, cum omne honestatis amorem deposuerint: sed ut quidpiam sibi conueniens, ad explendam iram & odium in Deum, a quo puniuntur. Quod similiter dicendum de iis qui alijs mala optant: nimirum optare illa, tanquam media ad capiendam vindi- ctam, aliumve eiusmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni similitu- dinem mutuat.

QVÆSTIO III.
De diuisione Boni in commune.
ARTICVLVS I.

Variæ bonorum diuisiones.

Variam res essent in bonis nume- randæ, & quæ bona quibus excel- lerent, magna fuit in scholis Phi- losophorum concertatio: ut con- stat ex ijs, quæ tradidit D. Augu- stinus lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 4. Cicero in li-

bro de Fin. & 1. Acad. quæst. Seneca in lib. qui inscribitur, Quod in sapientem non cadat iniuria.

Sed omisiss nunc eiusmodi controuersijs, aliquot bonorum diuisiones, quæ celeberrime sunt, in medium afferemus. Plato 1. de Leg. distribuit bona, in diuina & humana. Bona diuina dixit esse, prouidentiam, tem- perantiam, iustitiam, fortitudinem: humana, valetudinem, formam, robur, diuitias. Aristoteles 1. Ethic. capit. 6. bonum diffundit in decem Categorias: substantiam, quantitatem, qualitatem, &c. Idem lib. 1. magn. Moral. cap. 3. & 1. Rhet. ad Theodect. cap. 3. post Platonem libro 3. de Leg. docet, bonorum alia esse bona animi: ut virtutes: alia corporis: ut vires, sanitatem: alia exteriora: ut diuitias, famam, honorem, dominatum. Quam distributio- nem tam Peripatetici, quàm Academici vete- res celebrarunt.

D. Augustinus libro 2. de libero arbit. cap. 19. & in lib. de cognit. veræ vitæ, cap. 7. qua- dripartitam inculcat bonorum varietatem, secundum quatuor gradus rerum: nimirum existentium, viventium, sensibilium, & intel- ligentium. Idem super Psalm. 134. distribuit bonum, in bonum quod per seipsum bonum est: & in bonum quod ab alio est bonum: hoc est, in bonum per suam essentiam, & bonum participatione. Est autem solus Deus bonus per suam essentiam (quomodo Patres inter- pretantur illud Christi Domini, Lucæ 18. Ne- mo bonus, nisi solus Deus.) Tum quia solus Deus ex sua essentia independenter à quolibet alio bonitatem habet: tum quia omnis diuina per- fectio, tam moralis, quàm naturalis, & deniq; omnis formalis perfectio in Deo existens, ut potentia, sapientia, iustitia, est ipsa diuina es- sentia. Quod nulli creaturæ conuenit: nec co- nim, verbi gratia, virtus aut sapientia Angeli vel hominis, ipse Angelus aut homo sunt.

Alij ita diuidunt bonū, ut quædam sunt ma- xima, alia media, alia infima: ut maxima sint virtutes, quib. rectè viuunt: media, animæ fa- cultates, sine quibus ut nec viuere, ita nec re- ctè viuere quisquam potest: infima, bona cor- poris, & fortuita temporariaq; omnia.

ARTICVLVS II.

Distributio Boni in Honestum, Utile, & iucundum.

P Ræter superiores diuisiones alia quoq; est, quam afferunt Aristoteles libro 2. Ethic. cap. 3. D. Ambrosius in lib. de Offic. cap. 9. Tullius 5. Tusculan. quæst. alijque aucto- res cōmuni consensu: nempe in bonum ho- nestum, utile, & iucundum siue delectabile: cuius partitionis ratio explicatur à D. Tho-

Ratio pro-
pos. diuisio-
nis.

ma 1. part. quæst. 5. art. 6. in hunc ferè modum: Vnumquodque dicitur bonum prout appe- titibile est, & ut terminat motū, seu quasi mo- tum facultatis appetentis. Motus autem ter- minatur simpliciter quidem ad vltimum: se- cundum quid verò ad medium, quoad vlti- mum itur: & vltimum quidem, vel se habet ut res quæ per se appetitur, vel ut quies in re adepta. Necesse ergo est bonum trifariam di- ci: nimirum id in quod tendit appetitus, tan- quam in rem per se desideratam, vocaturque bonum honestum: & id ad quod fertur, tan- quam ad medium quo quidpiam assequatur, quod dicitur utile: & id quod terminat mo- tū, ut quies siue delectatio, quæ capitur post adaptionem rei, quod nuncupatur bonum

A iucundum. Fit tamē interdū, ut vna eademq; res, diuersa consideratione, honesta sit, utilis, & delectabilis: ut dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam con- sequendam utilis, & cum animi voluptate de- lectationeq; exercetur.

Est autem prædicta diuisio, ut aduertit lo- co cit. D. Thomas, non vniuocæ, sed analogi, quod à suis membris inæquabiliter partici- patur. Primum enim dicitur de honesto, secun- do de delectabili, tertio de utili: quia hone- stum appetitur propter se, utile propter hone- stum, delectabile verò possessionem rei com- mittatur. Lege etiā M. Albertum 1. part. sum- tractat. 6. quæst. 26. mem. 1. Capreolum in 1. d. 3. art. 1. in solut. argum.

DISPVATIO SECVNDA.

DE FINE.

QVÆSTIO I.

Vtrum Finis & Bonum idem sint?

ARTICVLVS I.

Quæstionis in vtramque partem disputatio.

Ratio boni
& finis.

P O s t tractationem Boni, se- quitur ut de Fine disputemus. Ac primum negatiua pars con- trouersie ex eo ostenditur: quia bonum, quā bonum, signifi- cat relationem conuenientiæ: at finis, quā finis, importat relationem cau- sæ finalis. Vnde & bonum definitur id, quod conueniens est: finis verò id, cuius gratia cæ- tera fiunt.

Secundò, quia bonitas diuinæ, cōparatio- ne actus diuini amoris, non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret causa- litatem aliquam erga diuinū actum, sicq; in Deo aliquid esset causatū: quod nefas est di- cere. Quare aliquid bonū est respectu alicuius, quod respectu illius non est finis.

E contrario, quod finis & bonū idem sint, potest suaderi primum, quia id supponitur ab Aristotele libro 2. Physic. cap. 3. text. 31. & 1. Ethic. cap. 1. Deinde, quia cū bonū sit quod omnia appetunt, necesse est omne bonum ha- bere vim ad alliciendum appetitum: at quid- quid appetitum allicit, vendicat rationem fi-

C nis: quia finis causalitas, ut in 2. Physic. aut 8. lib. ostendimus, consistit in motione illa meta- phorica, qua appetitus mouetur.

ARTICVLVS II.

Solutio quæstionis, & argumēto- rum explicatio.

A Duertendum, bifariam quæri posse, v- trum Bonum & Finis idem sint: nimirū vel formaliter, ita ut ratio formalis vtriusque eadem sit: vel quoad fundamenti reciproca- tionem, ita ut nihil sit bonū, quod non etiam rationem finis sortiatur, & contrā: deinde hoc posteriori modo, vel sumi actu, ita ut quidquid est actu bonū, sit actu finis: & con- uerso: vel potestate, ut omne bonum sit finis actu, vel potentia. Rursus vel accipi compa- ratione creaturarū duntaxat, vel etiam com- paratione Dei. Quibus positis triplici asser- tione respondemus. Prima sit: Bonum & Fi- nis formaliter nō sunt idem. Hanc pbat pri-

ma ratio superioris articuli: eandemq; in eo A
sensu astruximus in Physicis loco cit.

2. assertio. Secunda assertio: Bonum & Finis, quocum-
que modo sumantur, non sunt idem quoad
fundamenti reciprocationem respectu Dei,
si sermo sit de actionib. diuinis internis. Hanc
demonstrat secunda ratio eiusdem articuli.
Restringimus autem assertionem ad actiones
internas Dei: quia externae sunt propter fi-
nem, quatenus Deus vnum opus propter a-
liud efficit: ut incarnationem Verbi diuini B
propter hominū salutem; & omnia propter
se, iuxta illud Proverb. 16. *Uniuersa propter se-
metipsum operatus est Dominus.*

3. assertio. Tertia assertio: Bonum actu & finis actu,
comparatione creaturarum non idem sunt
quoad reciprocationem: sunt tamen aliquo
modo idem, si secundum potestatem su-
mantur. Prior pars huius ex eo ostenditur:
quia licet omne, quod est actu finis rei crea-
tae, sit actu bonum (siquidem nihil mouet
translatitia illa motione, de qua paulo ante
disimus, nisi quod bonum & conueniens
est: ut constat ex ijs, quae superius disputata
sunt:) non tamen quidquid est actu bonum,
est etiam actu finis: ut patet tum alijs exem-
plis, tum in auro, quod ab eius contemptore
minime procuratur aut appetitur: atque ita
respectu illius non habet rationem finis, et si
in se actu bonū quidpiam sit. Posterior pars
eiusdem assertionis inde constat: quia quid
quid potest reddi bonum & conueniens re-
spectu alicuius, et si tunc comparatione illius
non sit actu bonū & conueniens, potest sua-
pte natura ab eo appeti, habereque rationem
finis respectu illius: & è conuerso, quidquid
potest ab aliquo appeti, & obtinere rationem
finis comparatione alicuius, potest esse ei-
dem bonum & conueniens, vel saltem ut ta-
le apprehendi.

Quare ad primum superioris articuli ar-
gumentum non est cur respondeamus, cum
probet primam assertionem: nec ad secun-
dum, cum probet secundam. Ad tertium,
quod ad priorem eius partem attinet, dici-
mus: nihil aliud velle Aristotelem locis cita-
tis, quam finem & bonum esse idem funda-
mento (intellige cum ea moderatione, quam
supra attulimus:) hoc est, vnam eandemque
sanitatem, & esse bonum & finem, diuersa
tamen consideratione. Ad reliquam partem
eiusdem argumenti respondendum est: et si
quodlibet bonum ad aliquem appetitum al-
liciendum vim habeat, cum necessario sit
conueniens alicui; non tamen oportere, si-
cuti monuimus, quodlibet bonum actu
exercere eam affectionem, in qua
actualis causalitas finis
consistit.

Verum omni ac soli naturae intelle-
ctuali conueniat, agere pro-
pter finem?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuae.

In primis quod non omni naturae
intellectuali cōpetat agere pro-
pter finem, videtur facile conclu-
di posse. Primum, quia homi-
nes multa agunt citra delectum,
quae proinde non faciunt gratia finis alicuius.
Secundo, quia cognitio intuitiua diuinæ ef-
sentiae non est propter finem, cum sit ipse vl-
timus finis creaturae intellectualis: ut docet
D. Augustinus 11. de Trinit. cap. 6. aliens volun-
tatem videndi Deum habere pro fine ipsam
visionem. Tertiū, quia si omnis humana ope-
ratio esset propter finem, nulla esset actio hu-
mana otiosa: siquidem otiosum est id, quod
fine caret: cum tamen & verba & opera otio-
sa multa esse negari non possit.

Deinde, quod non sola intellectualis na-
tura agat propter finem, ostenditur, quia A-
ristoteles lib. 2. Phys. communi Philosopho-
rum assensu docet, multisque argumentis
confirmat, totam naturam corpoream gra-
tia finis operari.

ARTICVLVS II.

Enodatio controuersiae.

Duplici conclusione haec quaestio expli-
canda est. Prima sit: Si agere propter
finem absolute sumatur, omnia agentia agunt
propter finem. Probat: Quia omnia agen-
tia, dum operantur, intendunt aliquod bonū,
ad quod vel se ipsa dirigunt, vel ab auctore na-
turae diriguntur: operari autem hoc modo,
est propter finem operari. Secundo, quia cum
multae causae sunt inter se essentialiter subor-
dinatae, sublata causalitate primae, necesse est
aliam etiam causalitatem tolli: finis vero est
omnium causarum prima, cui aliae causae ef-
fentialiter subordinantur, ut constat ex ijs, quae
in 2. Phys. lib. discernimus: quare nisi finis mo-
ueat, nulla erit efficientis causae motio aut o-
peratio. Vnde sequitur, omnes agentium actio-
nes esse propter finem.

Secunda conclusio: Agere propter finem, 2. concl.
dirigendo sese ad illum, proprium est intel-
lectualis naturae. Haec ex eo patet, quia se ip-
sum

QVAESTIO III.

Sitne aliquis vltimus finis huma-
narum actionum, an non?

ARTICVLVS I.

Dissolutio quaestionis.

Vires cog-
nitione caren-
ter in finem
tendant.

sum dirigere est eius naturae, quae delectu & A
arbitratu suo agit: quod ijs omnibus ac solis
conuenit, quae intelligendi & appetendi vi
praedita sunt. Vnde ceterae res dicuntur ten-
dere in finem ab alio directae: siue ferantur
in ipsum aliqua notitia praecedente, ut bellum
sine nulla, ut arbores & elementa. Tendunt
autem haec in finem impulsae à motore pri-
mo, id est, à Deo, eo modo quo sagitta fer-
tur in scopum à iaculatore directae. Vt enim
sagitta ad scopum attingendum impetum B
recipit ab eo, à quo mittitur: ita agentia na-
turalia consequuntur propensionem ad suos
fines à Deo, à quo formas & virtutem ad
propriis motus obeundos sortuntur. Vnde
opus naturae, dicitur opus intelligentiae. Si-
gnificatur autem praedicta inclinatio in diui-
nis litteris nomine ponderis, cum dicitur
Sap. 11. Deum disposuisse omnia in pondere: ut
explicat D. Augustinus libro 4. in Genes. cap.
3. Quod spectat illud eiusdem Augustini 13.
Confes. cap. 9. *Amor meus, pondus meum: illo fe-
rer quocunque ferer.*

Sol. 1. argu.

Ad primum verò argumentū eorum, qui-
bus ostendi videbatur, naturae intellectu-
non competere propter finem agere, dicen-
dum: in primis id non ita conuenire tali na-
turae, quasi illa sese dirigat ad omnes suas o-
perationes: cum planum sit, multos actus,
tam internos, quam externos, citra omnem
deliberationem à nobis exerceri: est ergo id
intelligendum de actibus deliberatis. Verum
etiam i, qui liberi non sunt, aliquod bonum
& finem spectant: licet non soleant appellari
actus humani, quod non sint in hominis po-
testate, nec ab eo libere administrantur.

Solut. 2.

Ad secundum: duplicem esse finem, nem-
pe obiectiuum & formalem. Obiectiuus est
res quae possidetur: formalis est actio qua
possidetur. Ad argumentum igitur dicen-
dum: cognitionem intuitiuam diuinæ na-
turae, siue beatificam visionem, esse finem
formalem: Deum verò, circa quem versatur,
esse finem obiectiuum. Nihil autem obsta-
re, quod minus eadem actio dicatur finis for-
malis: & tamē sit propter finem obiectiuum,
quatenus per eam finis obiectiuus immedia-
te attingitur: quo modo se habet beatifi-
ca visio.

Solut. 3.

Ad tertium: non dici verba aut opera o-
tiosa, quod nullum omnino finem spectent,
sed quod careant fine conuenienti, qui eis p-
ximē apponi deberet.

Ad aliud quid respondendum
sit, patet ex di-
ctis.

N hac controuersia sit prima con-
clusio: In quolibet genere huma-
narum actionum dandus est ali-
quis finis vltimus. Haec traditur
ab Aristotele 1. Post. cap. 3. & lib. 7.
Phys. c. 3. & lib. 8. cap. 5. & lib. 2. Metaph. cap. 2.
& 1. Ethic. cap. 7. Probat: ex eo: quia sicut
in mouentibus per se ordinarijs, quorum sci-
licet vnū pendet ab alio, causando, non po-
test dari progressus in infinitum: sed necessariò
deuentum est ad aliquod primū, alioqui
non esset motus: ita in finibus consistendum
est in aliquo vltimo, quod sit primū mouens
finaliter, in quo appetitus conquiescat, aliter
nulla esset appetitio.

Hinc colligit D. Thomas in 1. 2. q. 1. artic. 4. *Necessariò*
necessariò quoque dandum esse aliquod me-
dium primum. Nam sicut intentio debet fini
in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat
moueri: ita dandum est aliquod medium pri-
mū, unde incipiat executio, alioqui nunquam
incipiet. V. g. aduocat medicus aegrotus, vt ve-
nam tentet & potionem praescribat: portio-
nem ab eo praescriptam accipit, vt corpus ex-
tenuet: corpus extenuat, vt sanitatem conse-
quatur. Vt igitur in hoc progressu appetitio
aegroti terminatur in sanitatem, & à vocatio-
ne medici executionem orditur; atque ijs dem-
ptis, nihil aegrotus circa sanitatē comparan-
dam moliretur: ita in ceteris quoque appeti-
tionibus idem eueniet.

Secunda conclusio sit: Omnis appetitio
tendit in vltimum finem, & in summum bo-
num. Haec assertio ab Aristotele 1. Ethic. cap.
7. vbi ait, omnia quae à nobis expetuntur, ob
felicitatem expeti. Est etiam D. Augustini 10.
de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiusdem operis cap.
5. & Boetij 3. de cons. philos. prola 2. D. Tho-
mas cum Mag. Sent. in 4. d. 49. q. 1. artic. 5. q. 1.
& 3. contra gentes à cap. 7. Suadet: autem ex
eo, quia quidquid appetitur, non nisi sub
ratione boni alicuius appetitur: vel ergo e-
iusmodi bonum est omnino perfectum, at-
que ita est vltimus finis: vel non est perfe-
ctum omnino, sicque appetitur in ordine ad
perfectum: (semper enim inchoatio alicui-
us ad perfectionem ipsius ordinatur) patet
autem, imperfectum tam in naturalibus, quam
in arte factis esse inchoationē perfecti. Quo-
circa D. Augustinus 13. de Trinit. cap. 3. cum di-
xisset omnes homines velle esse beatos, & nol-
le esse miseros, subdidit: *quisquid aliud quis-*
b b b 3

quam latenter velis, ad hanc voluntate, quæ non-
bus suis nota est, non recedit.

Secundo, confirmatur eadem conclusio,
quia ita se habet ultimus finis in mouendo
appetitum, sicuti in alijs motibus primum
mouens. Vt ergo causæ secundæ non mo-
uent aut quicquam agunt, nisi concurrente
ac mouente prima; ita creata & secundaria
appetibilia non mouebunt, nisi mouente fi-
ne ultimo.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq. solutio.

Sunt tamen contra superiores conclusio-
nes argumenta. Contra primam hæc:
Non repugnat dari progressum infinitum in
finibus: ergo non necesse est dari aliquem fi-
nem ultimum. Antecedens probatur: quia
auarus, qui finem statuit in diuitijs, nunquam
ijs satiatur: sed alias atque alias in infinitum
desiderat: iuxta illud Solonis apud Aristote-
lem 1. Polit. cap. 5.

Finis opum positus non est moralibus vllus.
Igitur non datur in rebus appetendis termi-
nus, in quo appetitus consistat. Præterea, in
numeris datur subordinatio essentialis, cum
in ijs inueniatur per se ordo prioris & poster-
ioris: nam ternarius sequitur per se bina-
rium, & ternarius quaternarius, sicq. in in-
finitum: ergo non repugnat, in finibus etiam
subordinatis infinitudinem reperiri.

A Deinde contra secundam conclusionē hūc
in modum obijcit. Multi dum agunt nihil
de summo bono cogitant: multi etiam beati-
tudinem constituerunt in diuitijs & volupta-
tibus, & ad hunc finē suas collimarunt actio-
nes: igitur nō quicquid ab his appetitur, pro-
pter sumum bonum appetitur.

B Ad primum horū concedendum est, quod
eo probatur: videlicet vt in causis efficienti-
bus, ita & in finibus nō essentialiter subordi-
natis, id est, quæ ita se habent, vt actualis mo-
tio vnius ab actuali motione alterius non de-
pendeat, haud incommodum esse, dari pro-
gressum infinitum. Ex quo tamen non sequi-
tur, illam appetitionum infinitatem non tea-
dere in sumum bonum, quatenus bona par-
ticularia, in quæ fertur, sunt participationes
summi boni. Itē ad id, quod de numeris obij-
ciebatur, dicimus: numeros non crescere in
infinitum, nisi procedendo à minoribus ad
maiores: at minores non pendere à maiori-
bus, sed contrā non enim binarius à ternario,
sed ternarius à binario dependet: quo fit, vt
in numerorum dependentia non detur pro-
gressus infinitus.

C Ad aliud, quo secūda conclusio oppugna-
batur, respondendum quod iam ex dictis pa-
tet: videlicet, vt quis in sumum bonum ten-
dat, nō opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum
actiones suas actu explicite dirigere: sed fat
esse, appetere aliquid bonum, vel quod boni
specie habeat, cum id omne necessarii sum-
mum bonum aliquo modo particeps.

Obiect. 2.

Dilut. 1.
Obiect.

Dilut. 2.

DISPVATIO TERTIA.

DE FELICITATE.

QVÆSTIO I.

Vtrum felicitas consistat in bonis externis?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, in ijs consistere.

Boet. lib. 2.
de consol.
Phil. D.
Thom. 1. 2.
quæst. 2. &
lib. 3. cūtra
Gen. 2. 4.

Nhac disceptatione sciendum
in primis, beatitudinem nihil al-
ius esse, quam summum hominis
bonum. Quod à Boetio 3. de
consol. Prof. 2. definitur, statue
omniū bonorū aggregatione per-
fectius. & à Tullio 3. Tusculan. quæst. i. cūtra
malis omnibus cumulat bonorum complexu. De
nulla autem re apud Philosophos tanta dog-

E matum varietate certatum fuit, vt de homi-
nis felicitate: de qua Aristoteles 1. & 10. Eth.
Lactantius lib. 3. diu. Inst. D. Ambrosius lib. 2.
de Offic. Clemens 2. Strom. Eusebius lib. 11.
de Præpar. Euangel. capit. 20. D. Augustinus
13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, capit.
1. vbi ait, M. Varro nem collegisse 288. senten-
tias, quæ esse poterant Philosophorum de
Beatitudine.

Quoniam

25. Tullius
in lib. de
Fin. & in
1. 1. Tuscul.
Sen. in lib.
de Vita
beati.

Quoniam inter omnes cōstat, felicitatem
hominis bonum esse: disquirendum occur-
rit, in quoniam bono ea consistat. Cum verò
bonorum, vt superius diximus, tria sint ge-
nera: bona externa, bona corporis, bona ani-
mi: hæc tria ad controuersiam diiudicandam
breuiter percurramus. Sunt autem externa
bona potissimum diuitiæ, potestas, honor,
gloria. Ex quibus posteriora duo eo inter se
differunt: quod honor sit reuerentia, quæ ali-
cui exhibetur in testimonium virtutis, aut al-
terius excellentiæ, quæ in illo est: gloria verò,
vt D. August. lib. 23. q. 31. ait: est clara cum laude
notitia. Vel, vt definit Tullius in lib. de Inuēt.
est frequens de aliquo fama cum laude.

In primis ergo, quod felicitas, hoc est, sum-
mum hominis bonum, sit in opibus & diui-
tiarum affluentia, videtur posse ostendi. Nam
felicitas est status omnium bonorum aggre-
gatione perfectus: qui status diuitijs maxi-
mè obinetur: siquidem, vt 5. Eth. cap. 5. Ari-
stoteles docet, omnia pecunijs possidentur:
& vt dicitur Ecclesiastæ 10. Pecuniæ obediunt
omnia. Secundo, quod sit in potestate & do-
minatu, suadet. Nam felicitas in eo consi-
stet, quo homines ad Dei similitudinem pro-
pius accedunt: quod certe interuentu pote-
statis ac regiminis assequuntur: vnde ij, qui
alijs præfunt, in diuinis litteris Dij vocantur.

3. argum. Exod. 13. Dñs non deirahet. Tertiò, quod in
gloria siue in honore sita sit, ostenditur. Nam
in eo esse videtur, quod ab hominibus ar-
dentius expetitur: eiusmodi verò est gloria
siue honor: vt testatur * Cicero: Trahimur,
inquit, omnes laudis studio. & optimus quisq. ma-
ximè gloria ducitur. Est etiam eiusdem rei ar-
gumentum, quod nullius boni iacturam tam
iniquo animo patiuntur homines, quam ho-
noris & gloriæ.

* Pro Ar-
chia.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quæstionis ve-
ram esse.

Pro quadripartita illa varietate externo-
rum bonorum, quatuor conclusiones
statuemus. Prima sit: Felicitas non consistit
in diuitijs. Probatur primum: quia summum
hominis bonum non subiaceret fortunæ: si-
quidem bona fortuna, cuiusmodi sunt diui-
tiæ, absque studio rationis obueniunt: sum-
mum verò hominis bonum par est, vt non
nisi per rationem, quæ in homine potiorem
locum obtinet, adipiscatur. Item, quia, vt do-
cet Aristoteles 1. Polit. cap. 6. diuitiarum duo
sunt genera: quædam naturales, quæ videli-
cet à natura nobis ad vsum tribuantur: vt
plante, iumenta, prædiæ: quædam artificia-
les: vt pecunia, quam ars humana ob facilitate

A tem ad permutationes faciendas inuenit: est
enim nummus aliorum bonorū fortunæ tan-
quam cōmunis mensura. Quod verò in nul-
lo horum felicitas sit posita, ostenditur: quia
diuitiæ naturales non comparantur sui gra-
tia, sed ad sustentandum vitam: atque ita non
sunt ultimus finis: multò minùs autem arti-
ficiales, quæ propter naturales quærentur.
Tertiò: id, in quo distribuendo maius est bo-
num quàm in possidendo, nō potest esse sum-
mum bonum: siquidem hoc tale esse oport-
et, vt possessorum beatum reddat: atqui ma-
ius bonum est in distribuendis, quàm in pos-
sidendis diuitijs: ergo, &c.

Secunda conclusio: Felicitas non consistit
in potentia. Probatur: quia potentia humana
instabilis est, nec hominis voluntati subia-
cet: & tam bonis, quàm malis obuenit. Præ-
terea, potest quis ea in vtramque partem
bene & malè vt. Item, potentiam & impe-
rium comitatur odium & timor. Quod per-
tinet vulgatum illud: Necesse est multos timere,
quem multi timet. & illud Senecæ: Simul ista po-
tuit conditor mundi Deo, odium & regnū. Cum
ergo oporteat felicitatē ab hisce malis & in-
cōmodis liberam, & ex omni parte innoxiam
esse, patet, non debere illam in potentia & do-
minatu collocari.

Tertia conclusio: Felicitas non consistit in
honore. Probatur: quia, vt disputat Aristote-
les 1. Ethic. cap. 5. beatitudo debet esse in bea-
to: honor verò est in eo, qui honorem exhi-
bet, non cui exhibetur. Item, quia honor im-
penditur ob aliquam excellentiam, estque
illius quasi testimonium: hominis autem ex-
cellentiæ & dignitas in ipsa eius beatitudine
maximè continetur: quo fit, vt possit quidem
honor beatitudinem consequi, non tamen
ipsam beatitudinis rationem in se formaliter
includere.

Quarta conclusio: Felicitas non consistit
in gloria seu fama. Probatur: Nam felicitas
est solidum vtrumq. bonum: sæpè autem con-
tingit, gloriam & famam fucatam esse, ac fal-
sis populi rumoribus collectam: cum sæpè
homines decipiantur, & arbitrati suo quo
volunt in veramq. partem de alijs prædicent.
Item, quia gloria reddit homines elatos &
insolentes: quod pertinet illud Senecæ: Qui
vixit notus omnibus, moritur ignoris sibi.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi
articuli.

Argumenta primi articuli hunc in mo-
dum soluenda sunt. Ad primum dicen-
dum: omnia pecunia possideri, eidemq. obe-
dire, omnia, inquam, non simpliciter, vt pla-

Dilut. 1.

num est: sed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam, quia plerique diuitibus obtemperant, & ad eorum senectus effingunt.

Dilut. 2. Ad secundum respondendum: etsi dominati sunt homines admodum similes Deo: aliud tamen esse, quoad Dei similitudinem propius & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplatione, in qua, ut progressus dicemus, hominis felicitas consistit.

Dilut. 3. Ad tertium: vehementius esse contemplationis desiderium, in qua sita est felicitas, quam honoris cupiditatem. Nec ob stare, quod multi tam grauiter ferant honoris iacturam, ut eam etiam aliorum bonorum, quae ad animum pertinent, amissione plus faciant: id enim ex deprauato affectu & ambitionis studio prouenit.

QUESTIO II.

Verum felicitas consistat in bonis corporis?

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

1. argum. **B**ona corporis potissimum sunt voluptates sensuum: valetudo, pulchritudo, robur. Quod in his felicitas sit collocata, haec argumenta videtur ostendere: Felicitas est in eo, quod propter seipsum expetitur: sed ita se habet voluptas: ut testatur Aristoteles 10. Ethic. cap. 2. aiens, ridiculum esse ab aliquo quaerere, cur delectari velit. Igitur felicitas est in voluptate. Corroboraturque argumentum: quia, ut summa miseria in doloribus, ita summa beatitudo in dolorum vacuitate & delectatione videntur ponienda.

2. argum. Secundum, id quod ipsum esse & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conseruat ipsum esse & vitam hominis, ut patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit, quod valetudo vitam maximè in eundam reddit, ac sine illa nec sensuum functiones, nec ipsa contemplatio suauis est. Ideoque scire dictum est à D. Augustino in lib. de bono coniugali, cap. 23. Melius esse habere Zachari staturam, etsi contractam & breuem, cum sanitate, quam Goliath, cum febre. Et à Platone in Gorgia: optimè esse valere, secundò formosum esse, tertio diuitias possidere nulla fraude quaesitas.

3. argum. Item, quod beatitudo collocanda sit in pulchritudine, ostenditur: quia pulchritudo, quae definitur apta membrorum compositio cum coloris suauitate, videtur praecipuum hominis ornamentum: adeo, ut praestans forma communibus suffragiis imperio digna

A iudicetur, & omnis venustas ipsam virtutem grauiorem, amabilioremque reddat: uti Latinus Poeta significauit illo carmine:

Gratio & pulchro venient in corpore virtus. Virgil. 5. Aen.

ARTICVLVS II.

Astruitur pars negatiua.

Conclusio. **P**ropositae quaestioni haec conclusio satisfaciit: Felicitas non consistit in bonis corporis. Huius conclusionis veritatem haec argumenta facis ostendunt. Primum: Esse hominis continetur animo & corpore: & esse corporis pendet ab animo: atque ipsum corpus propter animum est, sicuti materia propter formam, & instrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeo fieri nequit, ut beatitudo, quae est ultimus finis, promdeque ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis posita sit. Secundum: Summum hominis bonum non potest esse homini & belluis commune: sed ita se habent bona corporis: non igitur in ijs consistit humana felicitas. Tertium: Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellent: quaedam enim diuturniora sunt, alia robustiora, alia velociora: igitur si felicitas constituta esset in bonis corporis, non praestaret homo dignitate finis ceteris animantibus. Quartum: Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miseriam: alioqui idem simul esset miser & beatus: ut bona corporis possunt inueniri simul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo felicitas non est in ijs bonis constituta.

ARTICVLVS III.

Prinatum, quod felicitas non sit in voluptate.

Leges Laet. 1. 3. c. 7. Seneca lib. de Vita beata. Laetius lib. 10. de Vita. Castreum v. Reat. lib. 3. M. Alberici 1. Eth. tract. 5. cap. 7. **C**irca voluptatem peculiariter aduertendum, varia de illa existisse philosophantium dogmata. Nam quidam eam malum esse dixerunt: alij neque bonum, neque malum: alij bonum. Et ex ijs nonnulli in ea felicitatem posuere: alij quidem in voluptate animi, quae ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alij in utraque voluptate, animi videlicet & corporis: & in indolentia, siue dolorum & molestiarum vacuitate. Atque ita sensisse Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Fin. & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error, quatenus sumit voluptatem pro ea quae ad corpus pertinet, quo modo praesentem attingit disputationem, refellitur tum ijs omnibus

nibus rationibus, quibus ostensum fuit, felicitatem non esse in bonis corporis constitutam: tum speciatim argumento illo, quod affert Aristoteles 7. Ethic. cap. 11. nimirum, quia voluptates corporis impediunt prudentiam: & quod vehementiores sunt, eo densiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicij arcem occupant, animumque illecebris in seruitutem pertrahunt, & ita deiiciunt, ut nihil magnum aut excellens moliantur. Unde illud Seneca in lib. de Vita beata, cap. 7. Voluptatem sapientia inueniat latitatem ad tenebras captiuatam circa balnea & sudatoria mollem, inuaciam mero atque roguis madentem, pallidam, obfuscatam, in medicamentis inuolutam.

Deinde confirmatur idem institutum, quia summi boni adeptio debet esse stabilis, & eiusmodi ut eam non consequatur tristitia: at multo secus habent voluptates corporis, quae (ut ait Philo Iudaeus in lib. de Gigant.) canum more primum abblandiuntur, tunc repetè mutatae morsum infigunt insanabile: quod Boetius 1. de consolat. 7. ita cecinit:

*Habet hoc voluptas omnis:
Summa agis furienter,
Apiumque par volantum,
Vbi gratia mella sudis,
Fugit, & nimis tenaci
Fert illa corda morsu.*

Leges D. Augustinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. ubi affert tabulam quandam, quam Philosophi nonnulli, ad ingerendum pudorem ijs qui corporis voluptatibus virtutes metuebantur, pingebant: in qua voluptas in sella regali, quasi delicata quaedam regina, consideret, eique virtutes famulae subiecerentur, obseruantes eius nutum, ut facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulae meminit Tullius 2. de Fin.

ARTICVLVS IIII.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg. artic. 1. Leges D. Thomam 3. contra Gent. c. 26. & in 1. 2. q. 4. art. 2. Per. & Caie. ydem loc. **A**rgumenta initio proposita hunc in modum explicanda sunt. Ad primum dicendum: summum bonum expeti propter se voluptates autem saltem ex intentione primaria auctoris naturae datas esse gratia operationum, ut agentia suauis ac promptius munia sua obeant: quemadmodum sal non propter se, sed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque voluptates, si ordinatè & ex primarij illius instituti regula appetantur, non propter se, sed propter actiones quaeruntur. Aristotel. autè loco illo 10. Ethic. delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, sed tanquam vnum quid accepit: quasi diceret, ridiculè esse quaerere, cur quis operando delectari, & delectando o-

perari velit: praesertim cum notum sit, appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiusdem argumenti dicimus, summam miseriam non esse positam in doloribus, sed in opposito seu priuatione eius boni, in quo summa felicitas est: de quo postea.

Ad secundum negandum est antecedens, & Sol. 2. ad reliquam argumenti partem dicendum: tantummodo concludere, valetudinem ad naturalem huius vitae beatitudinem & incunditatem requiri, eandemque ex sententia Platonis inter bona corporis principem locum habere, non tamen in ea felicitatem consistere.

Ad tertium: pulchritudinem praecipuum esse ornamentum, non totius hominis, sed corporis: ac tametsi virtutem ipsam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quam ipsius virtutis actum contemplationemque conciliare.

QUESTIO III.

Verum beatitudo consistat in animi operatione?

ARTICVLVS I.

Astruitur pars affirmatiua.

Animi boni rationem loquamur, sint potentiae, habitus, & operationes: duo vero priora ad operationem ordinantur, felicitas autem propter se expetatur, utique asserendum erit, felicitatem in animi operatione consistere. Quod docet etiam Aristot. 1. lib. Eth. c. 7. & lib. 10. cap. 6. & lib. 2. Polit. c. 3. & lib. 2. magn. Mor. cap. 10. potestque inde confirmari: quia beatitudo est vltima hominis perfectio: vnumquodque autem tunc perfectum est, cum in actu existit: vltimus vero actus in ijs quae operationem vendicant, est ipsa operatio.

Obiect. 1. Obijciat tamen aliquis: Beatitudo definitur à Boetio, status omnium bonorum aggregatione perfectus: igitur beatitudo non consistit in operatione, sed potius in statu & quasi habitu. Secundò: si beatitudo in operatione consisteret, nemo, nisi cum actu talem edidit operationem, esset felix appellandus: hoc autem absurdum est: cum ex eo sequatur, eundem hominem breui tempore nunc beatum esse, nunc infelicem: ergo & c. Tertio: Habitus est perfectior actu: igitur beatitudo in habitu, non in actu siue operatione collocari debet. Antecedens probatur: quia habitus

men necessario sequitur ex diuinae essentiae A visione, in qua virtute continetur, quaeque eodem instanti, quo elicitur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cetera, quae ad statum illum omnibus bonis cumulatam exiguntur.

Tertium est: felicitatem contemplatiuam perfectiorem esse actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio, cum suapte natura propter se quaeratur, nobilior & excellentior est, quam praxis: quod docuit Aristoteles lib. 6. Eth. ca. vii. & lib. 10. eiusdem operis, ca. 7. & li. 7. Polit. cap. 2. Idemque censuit Plato in Philebo, ubi ait, vitam contemplationi dicatam ceterarum omnium diuinissimam esse: & lib. de Regno, numerans duo regna, vnum Iouis, alterum Saturni, hoc illi praetulit: per illud actionem, per hoc contemplationem significans. Lege in eandem sententiam Alcinoium in lib. de Doct. Plat. cap. 2. Tyrium Max. ferm. 6.

QUESTIO IV.

Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur?

ARTICVLVS I.

Diuersae Philosophorum opiniones.

Opinio Stoicorum.

St. de re proposita contentio inter Stoicos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrime tuerentur, appellantque felicitatem Peripateticam, quae externa bona asserit, mollem & eneruatam. In quam sententiam multa Cicero in 2. Parad. & Tusc. quaest. libro 5. & Seneca Stoicorum disciplinae alumnus varijs in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet felicitatem a casu & fortuna minime dependere: a quibus tamen dependeat necesse est, si externa bona, quae magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item, quia felicitas consistit in actione virtutis: haec autem probatur splendescere magis in aduersis, quam in prosperis, ut recte ait Seneca in libro de Diuina providentia: Gubernatorem, in quibus, in tempestate maris, in acie militum intelligat. Unde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si cuiusvis affluens unde possum scire, quantum aduersus inuicem infamiam, odiumque, populare consuetudinem habeat, si inter plausum senserit.

Qua & Poetae, t illustre solidae felicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem in luxerunt, post multorum laborum tolerantiam de fortuna triumphantem, & in coeleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boetij lib. 4. de Consol. meteo. 7.

De namq. fortis, ubi cello magni
Dum in exemplis viae est, inuicem

Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Postremo idem confirmatur: quia quod ad recte & laudabiliter viuendum sufficit, id etiam ad felicitatem sat est: atqui virtus ita se habet, cum probum virum & omni laude cumulatam reddat: videtur igitur ea per se abunde sufficere ad felicitatem. Atque huic sententiae Aristotelem & Platonem subscripsisse ait Tullius. Tusc. quaest. Quare Lucianus, in Aristotelem iocatus, Alexandrum Magnum apud inferos inducit asserentem, Aristotelem versutum & callidum virum, nixum fuisse persuadere, munera fortunae necessaria esse ad summum hominis bonum, ut auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere.

In dial. Diogenis & Alexandri.

ARTICVLVS II.

Aristotelis sententia, eiusque comprobatio.

Retamen vera Aristoteles lib. Eth. cap. 8. censuit, ad felicitatem, non qualemcunque, sed hominis politici & qui in Reipub. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumenta ad defendendam Reipub. ad alicuius beneficentiam exercendam, ad propulsandis iniurijs, aliaque munera eiusmodi. Quae sententia vera est: etenim nemo externam & politicam felicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad haec praestanda destitutus sit: licet absque ijs quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplatiua, quam practica felicitate potiri queat.

Argumenta vero, quae superius adduximus, Sol. arg. hanc habent explicationem. Ad primum dicendum: non esse absurdum, felicitatem sub aliqua consideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo a fortuitis euentibus, dummodo quoad essentiam ab ijs nequaquam pendeat. Ad secundum respondendum: esto virtus maior specimen sui dei magisque luceat in aduersis: tamen, quantum ad beatitudinis splendorem attinet, magis apparere in prosperis: in quibus praestantis animi argumentum est, moderatione seruare, euagantes appetitus compingere, neque vana iactatione extolli. Qui autem in egestate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduersis rebus diutius tolerandis animi constantiam exhibere, etsi magna laudum encomia iure obtinuerint, non tamen putandum, eos civilem politicamve felicitatem assecutos: fuisse plura enim ad hanc requiruntur, quam ad recte & cum laude viuendum. Neque aliud sensit Plato ubi recte sensit, neque Aristoteles, cum de hac felicitate discerunt. Lege D. Thom. in 2. quaest. 4. art. 7.

DISPV.

DISPV. TATIO QVARTA.

DE TRIBVS PRINCIPIIS HVMANORVM
ACTVVM, VOLVNTATE, INTELLECTV, ET
APPETITV SENSITIVO.

QVia praecipua Moralis scientiae consideratio versatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibusve consistit hominis felicitas: doctrinae ratio postulat, ut, postquam de felicitate egimus, de humanis actibus dispuremus: ac primum de eorum principijs, Voluntate, Intellectu, & Appetitu sensitiuo.

QUESTIO I.

Vtrum omnes actus humani a libera voluntate proficiantur?

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

1. argum.

Negatiua proposita controuersiae his argumentis videtur ostendi. Actus, quibus animae beatitudo diuinam essentiam clare vident, visamque amant, humani sunt: cum in ijs supernaturalis beatitudo hominis consistat: & tamen, et communi Theologorum sententia non sunt actus liberi, sed necessarii: nec enim in beatorum potestate est, eiusmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani a libera voluntate proficiuntur.

2. argum.

Secundo: Actus, quos somniantes & mente capti exercent, dum disputant, ratiocinanturque, item actus subiti voluntaris & intellectus, sunt humani, quandoquidem soli homini conueniunt: nec tamen liberi sunt, alioqui posset in eos culpa aut meritum cadere. Ergo aliqui sunt actus humani absque libera voluntate.

3. argum.

Tertio: Multi actus, ab appetitu & externis membris administrati, sunt humani: siquidem bonitatem malitiamve moralem sortiuntur: & tamen non sunt a voluntate, cum actus voluntatis sint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur a voluntate.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiae.

VT propositae quaestioni satisfaciamus, quaedam praenotanda sunt. Primum est: Bisariam posse aliquem actum dici humanum: nimirum vel quoad substantiam entitatemve: quo pacto omnes ac solae operationes, quae manant a potentijs proprijs hominis, ut homo est, humanae dicuntur, ut rationari & flere: vel quoad operandi modum. Quia vero proprius modus operandi hominis, prout a brutis distinguitur, est ita agere, ut suarum actionum dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, nec tam agunt, quam aguntur, ut Damascenus ait lib. 2. fid. Orth. capit. 27.) fit, ut posteriori modo ex tantum actiones humanae vocentur, quas homo in sua libera potestate habet.

Aliones huiusmodi quae.

Secundo aduertendum: voluntatem non ideo liberam seu deliberatam vocari, quod ipsa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, quam ad voluntatem pertinet) sed quia praecurrentem intellectus deliberationem requirit. Quo fit, ut illa actio dicatur a libera voluntate proficisci, quae a voluntate intellectus deliberationem sequente elicitur aut imperatur.

Hoc posito respondemus, omnes actus

humanos proficisci à libera hominis voluntate. Quod ex eo ostenditur: quia etsi radix libertatis sit in intellectu, formalis tamen libertas à sola voluntate est: ut alibi ex professo declarabitur. Patetque ex eo, quia libertas dicitur, quia aliquid ut liber eligimus: electio autem fertur in bonum: quod cum sit obiectum voluntatis, consequens est, ut formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate: siue cum ipsa in se electa; cuiusmodi est actus amoris: siue impetretur; ut deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

Argumenta verò pro contraria parte ex dictis facile soluentur. Ad primum & secundum dicendum: eiusmodi actus, licet sint actus hominis, non tamen esse humanos in eo sensu & usurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium concessa maiori ad minorem dic, non omnes actiones quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse: sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat?

ARTICVLVS I.

Proposita difficultatis enodatio.

Duettendum, moueri facultatem animæ ab aliquo, nihil aliud esse, quam ab illo de potentia ad actum educi. Quare cum bisariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut non eliciendam actionem; quod vocatur esse in potentia ad exercitum actus: vel quoad hoc illudve agendum, id est, quoad prouidendum actu huius aut illius speciei; quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: sit, ut duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur: uno quoad actus exercitum; altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

Concl. 1. Sit prima conclusio: Voluntas quoad exercitum mouet intellectum, sicuti & reliquas potentias quoad actus humanos. Hæc questione proximè sequenti accuratius probabitur: nunc ex eo breuiter ostenditur, quia principium actus cuiusque potentie actiue est ex fine: finis verò actuum intellectus continetur

A sub fine voluntatis: proindeque intellectus ad actus suos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, quoad actus humanos: quia ad actus subditos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate: sed ab obiecto, interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. Quare de re Maior in 1. d. 3. q. 2. Greg. in 2. d. 11. q. 1. Lege quoque, si placet, quæ in hanc sententiam scripsimus, lib. 1. Phys. cap. 1. q. 2. art. 4.

B Secunda conclusio: Intellectus quoad speciem actus mouet voluntatem. Hæc suadet: quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formali externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduerte, bonum cognitum non solum sese habere ad actus voluntatis, ut causam formalem externam, prout illis, tanquam terminis ad quem referuntur, speciem tribuit: sed ut finem, quatenus motu metaphorico allicet voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus concurrat etiam actiue cum voluntate ad eius actus eliciendos, controuersum est. Negatiuam partem sequitur Henricus quodlib. 9. Capreolus in 2. dist. 23. artic. 3. ad 1. contra 1. concl. Hispanensis in 2. dist. 25. quæst. 1. artic. 3. not. 1. lauellus 9. Metaph. quæst. 6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4. dist. 49. quæst. 1. artic. 1. Gregorius in 2. dist. 25. quæst. 1. contra 2. concl. Gabriel eadem dist. quæst. 1. dub. 3. Soncinus 9. Metaph. quæst. 11. & quæst. 13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur: quæ autem probabilior sit, lib. 9. Metaph. dijudicandum erit.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumque dilutio.

Erit tamen qui probare contendat, non posse intellectum à voluntate moueri, hoc argumento: Omne mouens est prius ac nobilius moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, ut supra statimus, docetque Aristot. lib. 10. Eth. cap. 7. igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur: quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quam pati; teste D. Augustino 12. super Genes. ad lit.

F Secundo: Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu representatur: quia, ut docet D. Augustinus lib. 8. de Trinit. c. 4. nihil voluit, nisi prius cognitum. Igitur si, ut intellectus actum suum eliciat, & voluntati aliquid proponat, debet prius à voluntate moueri, dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio: siquidem omnem actionem voluntatis antecedit actio intellectus, & omnem actionem intellectus actio voluntatis: utque illo primo actu.

Tertio:

Actus subdit.

2. concl.

Tertio: Intellectus per suam potestiam concurrit effectiue ad actum voluntatis, ut est multum Philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectiue intellectum, & intellectus voluntatem, idem respectu eiusdem, hoc est, eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. Ad primum horum dicendum: fieri posse, ut id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen alia consideratione & secundum quid præstantius habeatur. Nam v. g. potentia videndi nobilior est quam color: & tamè color, quatenus in illam agit, suam ei speciem imprimendo, excellentior quam illa est. Sic ergo, tamen si intellectus absolute præstantior sit quam voluntas, nihil mirum si voluntas, spectata prout intellectum mouet, hac ex parte ipso præstantior censetur.

Sol. 2. Ad secundum, concessio antecedente neganda est consecutio, & ad eius confirmationem dicendum: non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandem consistendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, ut supra diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis mouetur: qui actus, quia saltim in suo primo ortu naturalis est, & non liber, non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. Ad tertium, utcumque se habeat veritas antecedentis, quæ alibi et diximus perpendenda erit, respondemus: non sequi ex eo, idem secundum idem esse simul mouens & motum. Nam cum voluntas mouet intellectum ad eliciendam notitiam alienius rei, non concurrunt tunc intellectus per eandem notitiam ad illummet actionem voluntatis, sed ad aliam: v. g. mouet voluntas intellectum ad deliberandum, iudiciumque ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurret cum voluntate ad illummet actum, quæ cum voluntas mouit sed ad alium nempe ad electionem pharmaci, quod ei, ut conueniens ad obtinendam valetudinem, representat.

QVÆSTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos?

ARTICVLVS I.

Constitutur pars affirmatiua.

Sciendum: voluntatem mouere actiue ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib. 12. de Ciuit. Dei, c. 6. D. Damasceno lib. 2. Fid. cap. 16. D. Anselmo de Concept.

Conclusio.

A Virg. cap. 4. D. Thomas 1. p. q. 82. art. 4. & alij. Probatum autem eius veritas, tum ipsa experientia; quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemus, præstamusque cetera id genus munia, cum volumus: tum ratione; etenim principium motionis cuiusque potentie actiue est ex fine, cum omne agens gratia finis operetur: bonum autem in comune, quod rationem finis habet, est obiectum voluntatis. Quare consequens est, ut voluntas omnes alias potentias ad suorum actuum exercitum moueat. Consecutio patet ex eo: quia semper ars & potentia, ad quam spectat finis vniuersalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis sub illo vniuersali comprehensus pertinet: uti liquet in arte nauigatoria & nauis confectio, itemque in duce & tribunis: atque omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono, quod est obiectum voluntatis, quia omnes potentie per suos actus tendunt in aliquod bonum: ergo, &c.

B Quæri solet, quoniam pacto voluntas hanc motionem præstet? Quam dubitatione duplici pronunciat explicabimus. Primum sit: Voluntas non mouet alias potentias applicando: si loquimur de ea applicatione, quæ res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit: ut cum quis admouet securum ad cadenda ligna, imprimendo illi impulsus. Hoc ex eo ostenditur: quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniecit potentijs: tum quia in hoc rerum genere non apparet, quidnam eiusmodi præuiam motio sit: tum quia talis motio superflua omnino est, cum ab ipsa possit voluntas potentias mouere: quod in Physicis ex professo tractauimus, cum ostendimus, causam primam non excitare agentia naturalia ad suas actiones, præcedente aliqua motione, ut plerique D. Thomæ sectatores arbitrati sunt. Est enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secundis concurrat: & in voluntate, ut cum potentijs.

C Secundum pronunciatum sit: Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior: ita ut ex potentia, cum qua voluntas concurrat, & ex ipsa voluntate, fiat vna integra causa, à qua vna eademque numero actio manat. Huius pronunciatum veritas ostenditur, primum ex analogia, quæ est inter alias causas vniuersales & particulares, præsertim Deum & causas secundas: quandoquidem voluntas, ut fertur in bonum in comune, alia verò potentia in bona particularia: ita sese habet ad alias potentias, ut vniuersalis causa ad alias particulares. Quare, ut causa vniuersalis, v. g. Deus, dum concurrat cum causis secundis ad agendum, ex ipso & causa secunda fit vna causa integra, à qua, nec eademque singularis actio oritur: ita

Obiectum voluntatis.

De modo, quo voluntas mouet alias potentias.

proportione quadam se habebunt voluntas, A
exterq; potentia quas illa mouet.

Ex dictis intelliges, actionem, qua volun-
tas formaliter mouet alias potetias, esse trans-
euntem, cum in ipsa voluntate non maneat:
siquidem non distinguitur re ab actione alia-
rum potentiarum. Præterea, eiusmodi con-
cursum voluntatis interdum esse quid spiri-
tale, cum nimirum voluntas concurrat cum
potentia immateriali, vt cum intellectu: ali-
quando materiale, si videlicet concurrat cum
potentia inherente organo corporeo, vt
cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat sensus
internos?

Duplex im-
perium.

Sciendum ex Aristotele 1. Polit. cap. 3. & li-
bro 1. Ethic. e. ult. & ex D. Thom. 1. part.
quæst. 81. art. 3. ad 2. duplex esse imperium: al-
terum despoticum seu dominicum: alterum
politicum seu ciuile, quod etiam regium ap-
pellatur. Imperium despoticum est, quo do-
minus imperat seruis: qui facultatem resi-
stendi non habent, cum nullo modo sui iu-
ris sint. Imperium politicum est, quo Prin-
ceps Reipublicæ imperat ciuib;: qui tamet-
si eius præceptis obediant, tamen cum liberi
sint, aliquid suum habent, quo eius imperio
resistere valeant.

Quærimus ergo, num voluntas moueat
sensus internos imperio ciuili, an despotico?
D. Thomas loco proxime cit. videtur docere,
cogitationem (que etiam ratio particularis
dicitur) regi moueri a ratione & volun-
tate imperio despotico: non ita verò reli-
quos sensus internos. Nam cum appetitus ra-
tioni & voluntati non promptè obediat, cau-
sam esse ait, quia appetitus non semper a co-
gitatiua, sed ab alijs sensibus interdum mo-
uetur. Quia ratio nullius esset momenti, si
interni sensus pari obedientia voluntati pa-
reant: vt erit consideranti perspicuum. No-
bis tamen asserendum videtur, nullum esse
internum sensum, qui voluntati semper ad-
nutum obediat. Nam sensus communis, per-
seuerante externi sensus apprehensione, ne-
cessariò rem apprehendit, & vniuersim om-
nes sensus interni (quippe omnium, quoad
hoc eadem videtur esse ratio) nonnunquam
adeò tenaciter res apprehendunt, vt volun-
tas eorum cogitationem aut nullo modo,
aut difficile compescat: vt docet quotidiana
experientia.

Ex quibus
causis pue-
rit cogita-
tionum re-
natiuum.

Prouenit autem ea cogitationum tenaci-
tas ex multis causis, sed ex his potissimum:
nimirum vel ex reali præsentia obiecti, sese
per externos sensus ingerentis, vel ex interna

infigatione demoni, qui imagines interioris
asseruatas agitatis spiritibus huc illuc tran-
serunt, & ad res quæ ipsi representantur ap-
prehensionem acutè accommodant: que vel ex
affectione organi, siquidem melancholici, g
sicco & frigido sunt temperamento, in eius-
dem rei apprehensione diutius insistant: vel
ex affectu appetitus sensitui: cum notum sit,
ipsi magis assiligi internum sensum, ad quæ ap-
petitus maiori impetu fertur.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sen-
situum moueat.

Quod ad appetitum sensituum attinet,
dicendum: moueri illum à voluntate
imperio politico, non autè despotico: vt com-
muni assensu tradunt Aristoteles in calce li-
bri 1. Ethic. & 1. Polit. cap. 3. D. Damascenus li-
bro 2. fid. orth. cap. 12. D. Gregorius Nyssenus
lib. 4. ca. 8. D. Thomas 1. 2. art. 7. & alij. Ac
primum, quod appetitus à voluntate mouea-
tur, patet experientia: cum sæpe illius mo-
tus arbitrio nostro excitemus, & cohibea-
mus. Confirmaturq; id verbis illis e. 4. Genes.
Sub se eris, appetitus eius, & tu dominaberis illius.
Verum quod talis subiecto non sit despoti-
ca, non minus competum est: cum passim
feratur appetitus in bonum sensibile, contra
iudicium rationis, & inclinationem volunta-
tis. Idq; testatur D. Paulus illis verbis ad Rō.
7. Video aliam legem in membris meis, repugnan-
tem legi mentis mee.

Oritur autem hæc repugnantia ex eo, quia
appetitus sensitui sequitur apprehensio-
nem sensus interni: quæ interdum adeò ef-
ficax est, vt à ratione & voluntate cohiberi
non possit. Tum etiam, quia motio appeti-
tus sensitui pendet ex dispositione organi
(vnde ij qui calido sunt temperamento, faci-
lè irascuntur: quæ dispositio siue affectio
imperio non subiaceat. Lege D. Thomam in
quæst. de malo, quæst. 7. art. 6. ad 8. & 1. part.
quæst. 81. art. 3.

Ordinarius autem modus, quo voluntas
appetitum mouet, est per apprehensionem
sensus interni: id est, mouendo imaginatri-
cem facultatem, v. g. vt de hac aut illa re co-
gitet, quam deinde appetitus amplectatur
aut fugiat. Quæri tamen solet, vtum volun-
tas non hoc duntaxat modo, sed per se im-
mediatè interdum appetitum moueat: D.
Thomas in disput. de Verit. quæst. 25. art. 4. &
quæst. 26. artic. 3. affirmatiuam partem asserit:
quod in potentijs inuicem ordinatis & con-
nexis, vehemens motus superioris in infe-
riorem redundet. Vnde Aristoteles 3. de Ani-
ma, cap. 11. text. 37. ait, appetitum superiorem
impel-

impellere inferiorem, sicuti in celesti mun-
do sphaera superior inferiorem rapit. Ve-
rùm cum appetitus non feratur in ignotum,
dicendum videtur, tunc solum voluntatem
immediatè & per quandam redundantiam
mouere appetitum, cum iam in sensu inter-
no existit notitia eiusdem obiecti: ita nimi-
rum, vt absque noua intentione aut efficien-
tate notitiæ appetitus magis accendatur, ob
affectum voluntatis.

Appetitus
ob affectum
voluntatis
magis ince-
ditur.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra exter-
na moueat.

Iam verò externa membra, quibus latio ar-
bitraria exercetur, mouet voluntas (vt ex-
perimento competum est) imperio seruilij,
ac citra vllam repugnantiam: nisi aliquo im-
pediantur morbo, vt accidit paralyti labo-
rantibus. Cur autem dispar obtemperandi
conditio membris corporis & appetitui con-
ueniat, ex ipsa quæ superius explicata sunt con-
stat: videlicet, quia appetitus sequitur appre-
hensionem, &c. Quibus adde, appetitum suam
qualemcumq; vindicare libertatem, qua ra-
tioni & voluntati obliuiscitur: quod tamen
membris non competit.

Dispar obe-
dientia me-
mbrorum &
appetitui.

Quæri solet, vtum voluntas non moueat
membra, nisi interuentu appetitus sensitui?
Pro parte negatiua facit, quia interdum mem-
brorum motio est contra propriam appe-
titus inclinationem. Quare si in huiusmodi
euentis appetitus plerumq; non obedit vo-
luntati, nullo modo tunc posset voluntas mo-
uere membra, perseuerante repugnantia ap-
petitus: cuius oppositum docet experien-
tia in Sanctis martyribus, qui membra acer-
bissimis cruciatibus offerebant. Pro parte af-
firmatiua, quam magis verisimilem iudica-
mus, est ratio illa, quod voluntas in viribus
animæ mouet vt agens supremum: appetitus
vt agens medium: vltimum autem est virtus
motiua membris infidens. Petit verò har-
monia & ordo mouentium, vt supremum non
nisi interuentu medij moueat extremum. Ad
argumenta pro contraria opinione dicimus,
appetitum duo obire munia: quorum alte-
rum est, bonum sensu oblatum prosequi, ma-
lum declinare: alterum, impellere membra
corporis ad motum. Quoad prius officium,
posse illum resistere voluntati: quoad poste-
rius, non posse.

Dub. In quæstione etiam versatur: num appeti-
tus sensitui in homine posset per se moue-
re membra, absque motione voluntatis?
Quod possit, ex eo videtur ostendi: quia ap-
petitus sensitui in homine non est dete-

rioris conditionis, quàm in belluis. Quare si
in his (vt planum est) per se mouet, cur non
etiam in illo mouebit? Contrariam senten-
tiam tuetur D. Thomas 1. p. q. 81. art. 3. & Cai-
etanus eodem loco: eamque probat ea ratio,
quia (vt paulò antè disputabamus) in omni-
bus mouentibus ordinatis, secundum mo-
uens, cuiusmodi est appetitus, non mouet
nisi virtute primi mouentis. Nec verò in ho-
mine de appetitus sensitui dignitate quic-
quam detrahit, quod non per se ac vi tan-
tum sua membris motionem asserat. Etenim,
vt Caietanus loco cit. inquit, licet in nobis na-
tura sensitui nobilitatem capitis, quam in
brutis habet, non obtineat: id tamen ei com-
pensatur per conjunctionem & commercium
cum ratione & appetitu intellectiuo: siqui-
dem inferius vicinitate sublimioris perfici-
tur: excellentiusque est, moueri à nobiliori
quàm mouere inferiora, & Regi in aula sub-
esse quàm in tugurio præesse.

Solut.

Verum propositæ solutioni ea nobis mo-
deratio videtur adhibenda, vt dicamus: si
sermo sit de motione, qua appetitus ex usu
rationis mouet, non solet appetitum mo-
uere membra, nisi mouente voluntate: si au-
tem de alijs motionibus loquamur, inter-
dum oppositum accidere: nec opus esse, vt
vniuersim in omnibus motionibus appeti-
tus subordinatione illa seruetur: nec vt respec-
tū omnium dicatur appetitus mouens se-
cundarium: esto semper ita se habeat, com-
paratione illarum quæ deliberatæ sunt, &
homini quatenus homo est conuenient.
Qua limitatione potest etiam intelligi D.
Thomæ sententia, vt nonnulli ex illius se-
ctatoribus animaduertunt: præsertim cum
sit admodum verisimile, motus subitos, qui-
bus interdum membra eiemus, non semper
prouenire à voluntate etiam indeliberata,
sed nonnunquam à solo appetitu: vt cum
quis naturā biliosus ex subita appetitione
vindiæ manum mouet ad inferendam ini-
uriam. Sed ea quæ ad appetitum pertinent,
proxima quæst magis illustrabuntur.

Limitatio
superioris
sententiæ.

Subiti mo-
tus mem-
brorum.

QVAESTIO IV.

Vtrum appetitus sensituius mo-
ueat voluntatem?

ARTICVLVS I.

Solutio quæstionis.

Acc eōtrouersia aliquot pronun-
ciatis explicanda est. Primum sit:
Negari non potest, appetitum mo-
uere voluntatem. Probat in pri-
mis, Sacre paginæ testimonijs.
Videō aliam legem in membris meis, repugnantem
dd d

1. pronun-
ciatum.

ARTICVLVS II.

Dubia quadam enodantur.

legi mentis meae. Iacob. 1. Pnysquisque tentatur, a concupiscentia sua abstractus & illud. Confirmatur quoque experientia: nemo est enim, qui non experiatur motum appetitus, siue irae, siue doloris, aut laetitiae, inclinare ad se voluntatem.

1. promiss. Secundum pronunciatum: Appetitus non mouet voluntatem, imperando illi. Huius pronunciatum veritas plana est: cum in confesso apud omnes sit, facultatem inferiorem & corporis organo affixam, non habere imperium aut dominium in potentiam superiorem & immaterialem. Itaque non potest voluntas directo motu impelli ab appetitu: vt docet D. Thomas 1. 2. quaest. 77. articuli. 1. sed indirecte.

1. promiss. Tertium pronunciatum: Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc est, in reuerentia notitiae intellectus, quae obiectum amplectendum aut declinandum proponit. Quod duobus modis accedit: vno, quia passio appetitus in causa est, vt intellectus hoc aut illo modo, aliter atque aliter de re iudicet. Vnde illud Aristotelis 3. Eth. cap. 5. *quallus quisque est, salis ei sine esse videtur.* Vt illud 1. Rhet. non eadem videntur amicis & odiis habentibus. (Quare & ligatus sub Alexandro Macedonum rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum.) Quo fit, vt voluntas, sequens iudicium intellectus, idem velit aut repudiet quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni sensus, quam ipse sequitur quatenus sensuum phantasmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

1. dub. Existunt autem circa ea, quae de morione appetitus asserimus, aliquot dubia. Primum est: an appetitus aliquando absque interuentu notitiae intellectus immediate moueat voluntatem per redundantiam, propter solam ipsarum potentiarum cognationem nexumque? Respondemus idem, quod supra de voluntate respectu appetitus: videlicet, cum voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum representatum sibi per intellectum maiori impetu fertur, propter inclinationem appetitus. Secundum est: Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius potestate non sit ei resistere? Respondetur: si appetitus adeo vehemens sit, vt omnia rationis usum absorbeat, tunc necessario mouere voluntatem: alioquin non. Etenim tamdiu motus voluntatis liber est, quamdiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbetque iudicium affectio appetitus, cum sensum cogniti, quae tali affectione acrior & importunior sit, adeo vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, verbi gratia de re dolorem aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat: in quam sententiam lege quae scripsit Aristoteles 7. Ethic. cap. 3. & D. Augustinus 14. de Ciuit. cap. 16. D. Thomas in 1. 2. quaest. 10. art. 3.

DISPV.

DISPV. TATIO QVINTA.
DE BONITATE ET MALITIA HVMANARVM ACTIONVM IN GENERE.

EGimus de principiis humanorum actuum; nunc de ipsis humanis actibus differemus: non quidem absolute, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est; sed quoad eorum bonitatem & malitiam, quatenus humanam attingunt felicitatem, ad eam nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVÆSTIO I.

Verum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non?

ARTICVLVS I.

Explicatio controuersie.

Assertio.

Non proposita quaestione hæc assertio statuenda est: Bonitas & malitia humanarum actionum sumitur ab obiecto. Probatur: Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mensuram sui esse, & tanquam ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt.

Obiectum quid hoc sit.

Libertas.

De bonitate & malitia actus humani externi.

Vt autem huius rei veritas magis eluceat, aduertendum erit, nomine obiecti intelligendam esse hoc loco materiam, circa quam versatur actio: cuiusmodi est pecunia, in quam fertur appetitus. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est predicta materia, non secundum suum esse naturale absolute, sed vt conuenit cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea descedit.

Deinde aduertendum, quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter est in voluntate: ita bonitas & malitia moralis, ad actiones humanas pertinet, formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis licet obiectiue sit in materia circa quam versatur.

Tertio sciendum est, actionem humanam externam dupliciter sumi posse: vno modo secundum se, prout obiectum quoddam est actionis internæ voluntatis, consentaneum re: rationi & diuinæ legi, vel ab ea dissentaneum: et si talis actio à nullo exerceatur: quo pacto dicitur bona vel mala obiectiue solum, ex predicta conformitate vel diffinitione non autem formaliter, per bonitatem vel malitiam à voluntate derivatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione, sicque vt est effectus voluntatis: ita dicitur bona vel ma-

A la formaliter, non quidem intrinseca denominatione à bonitate vel malitia sibi inherente, sed appellatione extrinseca à bonitate vel malitia existente in voluntate. Vt enim actus à voluntate imperatus, prout in executione est, non à se habet vt humanus sit, sed à voluntate deliberata à qua imperatur: ita nec bonitatem vel malitiam formaliter habet, nisi à voluntate. Itaque ab eadem singulari bonitate vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona vel mala formaliter & intrinsece, vocatur etiam externa actio, quæ est obiectum volitionis, bona vel mala formaliter, per externam appellationem. Quæ fit, vt altera alteri bonitatem & malitiam vicissim tribuat. Nam externa actio, sumpta vt est in apprehensione, in se quidem bona est vel mala obiectiue: & hac consideratione est causa bonitatis vel malitiæ formalis, existens in interna volitione: rursusque volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel mala formaliter, in causa est, vt actio externa, posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

Postremo nec illud præteriri debet, bonum & malum morale esse differentias essentialiales humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter ostendi potest: Actiones humanæ sumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ respectu transcendenti sibi intrinseco & essentiali referuntur: ergo per bonitatem & malitiam, quam ab ipsa accipiunt, intrinsece constituuntur. Item: bonum & malum sunt differentie essentialiales habituum: sed pro differentia habituum est differentia actionum ex habitibus procedentium, vt docet Aristoteles 2. d d d

Ethic. cap. 1. cum similes habitus similes actus. A producantur: igitur bonum & malum sunt differentie essentielles humanarum actionum. Maior probatur: quia habitus bonus & malus, ut liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie inter se: imo & contrarietate mutua sibi repugnat: ut collat ex doctrina Aristotelis cap. de Oppos. & 2. Ethic. cap. 8. & 1. de Caelo, cap. 4. Distinguntur autem & pugnat inter se bonitas & malitia: unde bonitas ponitur in definitione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis: eodemque modo malum in definitione vitii, qua vitium dicitur qualitas, secundum quam animus malus est, &c. Non est igitur negandum, bonum & malum esse differentias essentielles habituum, proindeque & humanarum actionum.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectionum.

Obiecit tamen aliquis: Multe sunt actiones humanae, ex specie sua ad bonum & malum indifferentes: ut ambulare, canere: igitur bonum & malum non sunt differentie humanarum actionum. Deinde, quod malitia non possit esse differentia intrinsece constituens actum humanum, ita probatur: Actus humanus est posituum quid, ut satis constat: malitia vero moralis non potest esse aliquid posituum: igitur non potest esse differentia constituens humanum actum. Minor trifariam ostenditur. Primum, quia malitia moralis est malum quoddam: malum autem nihil aliud est, quam privatio boni. Item: quia si malitia esset quid posituum, obtineret rationem boni: cum omne ens posituum sit bonum: atque ita non iam esset malitia. Tercio: quia cum Deus sit causa omnis rei creatae, si malitia foret aliquid posituum & reale, iam Deus illius causa esset: proindeque auctor peccati: quod dictu nefas est.

Dilut. 1. ob. Ad primum horum dicendum: obiectum, in quod humana actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse habere ad rectam rationem: unum convenientiae, quatenus videlicet recte rationi consentaneum est: alterum disformitatis, prout ab ea discrepat: tertium indifferentiae, ut ex se nec est ei conforme, nec ab ea alienum. Quo patet, praeter bonum & malum, quas diximus esse differentias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam, positivam quoque & realem, qua actio sumpte natura constituitur in specie indifferentis: atque ad eam actionem humanam non diuisi perfecta diuisione in bonam & malam, ut probat argumentum nisi sumatur, prout exercetur in singularibus. Sic enim nulla est actio humana, quae reuera non sit acta bona aut mala: quia aut ha-

bet finem consentaneum recte rationi, atque ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret sine convenientia, & est etiam mala, quia otiosa. Quilibet enim omnibus actionibus quas edicit (haec vero necessaria sunt in singulari) debet bonum finem apponere: quia tenetur intendere finem accommodate ad suam naturam: quem si non adhibet, peccat ob defectum huius circumstantiae. Lege D. Thomam in 1. 2. q. 18. artic. 9. & in 2. dist. 40. q. 1. ubi alij etiam Doctores dubitationem hanc contrariis sententijs pertractant. Quidam namque affirmant alij, quibus nos assentimur, negant, posse dari actum humanum in singulari, indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non est huius instituti.

Ad secundum, concessa maiori neganda est minor, & ad primam eius probationem dicendum: licet malum, si absolute loquamur, non significet nisi privationem boni debiti, hoc est, privationem rectitudinis, quae actui inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem habuit, ut, tanquam differentia positiva, intrinsece constituit, non significare privationem, nec bono morali privationem, sed e contrario repugnare. Ad secundam dicendum: malum, de quo proxime egimus, esse bonum quid: dicit tamen malum, tum quia semper habet contrariam privationem rectitudinis, quae inesse deberet: tum quia est dissonans homini, cuius bonum (ut D. Dionysius 4. cap. de diuin. nom. ait) est, secundum rationem se habere. Ad tertiam: esse quidem Deum causam praedictae entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat privatio moralis rectitudinis, tamque annexam habet. Quo pacto non proficiat ad Deo: quippe cum peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui non debet nisi causae morali, eique deficienti: quali respectu peccati Deus non est, sed sola voluntas creata.

QVAESTIO II.

Verum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantijs?

ARTICVLVS I.

Quot sint circumstantiae humanarum actionum.

Circumstantiae humanarum actionum dicuntur, quod circumstantes actiones humanas, quasi extrinsecus se habentes ad earum substantiam siue essentiam: ut explicat D. Thomas in disputatis quaest. 2. de Malo, artic. 6. Numerantur haec circumstantiae à D. Basilio ferm.

In singularibus non datur aliquid indifferentem ad bonum & malum.

Dil. 2. obie.

ARTICVLVS II.

Responsio ad propositam questionem, & aliquot obiectionum dilutio.

serm. 2. de Baptis. cap. 3. à Boetio lib. 4. de diff. A Top. à Tullio 1. de Inuent. à D. Thoma in 1. 2. quaest. 7. & alijs post Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Qui, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Qui, significat accidentia personae agentis: ut, utrum qui interfecit cuius esset, an peregrinus. Quid, non significat ipsam actus substantiam (non enim actus potest esse circumstantia sui ipsius) sed notat accidentia effectus per actum producti: ut si is, qui alium frigidum aluit, nocuum intulit. Ubi, significat accidentia loci: ut utrum palam an occultum loco sacro an profano scelus patrauerit. Quibus auxilijs, id est, quibus instrumentis aut medijs: ut, percussitne gladio, an fuste. Cur, id est, ob quem finem: ut, an gratia rei privatae, vel ad patriam liberandam periculum adierit. Quomodo, significat actionis modum: ut, dolo an bona fide fecerit. Quando, significat accidentia temporis: ut, utrum die festo an profecto rem diuinam omiserit.

Nonnulli, in quibus est D. Bonaventura in 4. distinct. 16. dub. 9. ad lit. Magistri, & Paludan. ead. distinct. quaest. 3. plures faciunt circumstantias. Verum illae omnes ad has septem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumstantiam Quoties. Sed haec inter circumstantias recenseri non potest: quia circumstantiae circa eundem actum sunt: numerus autem non circumstat unam eandemque operationem: sed diuersas ac distinctas inducit.

Ut autem ea, quae ad praedictas circumstantias pertinent, melius intelligantur, quaedam animaduertenda erunt. Primum est: circumstantiarum quaedam notabiliter augere malitiam vel bonitatem actionum moralium, quasdam non. Enimvero cum, exempli gratia, alter furto accipit mille aureos, alter quadrantes: quantitas pecuniae in priori furto reddit illud notabiliter graue, in posteriori minimè. Secundum est: circumstantiarum quasdam inuicere deformitatem vel bonitatem eiusdem speciei, quasdam specie differenter. Nam circumstantia instrumenti, quo quis hominem interfecit, nempe gladio aut fustis, non reddit homicidio malitiam diuersam specie: at eum quis interfecit hominem, ut eum spoliaret, circumstantia spoliationis furtive addit homicidio deformitatem nouae speciei: quandoquidem furtum specie differt ab homicidio. Tertium est: eam circumstantiam addere actui malitiam vel bonitatem specie differentem, quae importat specialem ordinem conformitatis vel disformitatis ad rectam rationem & legem Dei: ut in superioribus exemplis videtur.

Qua circumstantia differt specie.

EX dictis facile quibus intelliget, quid ad questionem initio excitatam respondere oporteat: videlicet, bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumstantijs: quandoquidem haec talem bonitatem & malitiam augere & minuire, atque interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Sed erit, qui ita obieciat: Id quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidentius illius: atqui circumstantiae sunt accidentia actuum moralium, ut supra diximus: igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationem specificam, proindeque nec ipsum ad speciem diuersam trahere. Item: si aliqua circumstantia mutaret speciem actus, sequeretur, posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia viciatum: nunc malam, si quis eundemmet actum contrinquando adhibeat illi in progressu circumstantiam inanis gloriae v.g.

Priori tamen obiectioni occurrendum est: circumstantiam, quae mutat speciem, neque esse circumstantiam, neque accidentem, comparatione actionis cui speciem tribuit sed respectu alterius, cui adiungitur: verbi gratia cum quis occidit ut furtum committat, rem alienam non esse circumstantiam comparatione voluntatis furandi: nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem: sed tam voluntatem furandi, quam rem alienam, quae est eius obiectum, esse circumstantiam, si compararetur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent. Quidam concedunt, unum numero actum internum eundem in genere naturae posse (ut exemplo isto ostendi videbatur) alio & alio tempore subire formalitates diuersas specie in genere moris: ita ut nunc bonus & meritorius, postea vero malus & demeritorius sit. Alij negant posse id fieri: asserentes, ubi primum actui superuenit aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturae: sed elici iam alium, & specie & re distinctum. Quam dubitationem fusiùs persequi non est huius loci.

Obiect. 1.

Obiect. 2.

Dil. 1. obie.

Dil. 2.

DISPUTATIO SEXTA.

DE AFFECTIIONIBVS ANIMI, QVÆ PASSIONES VOCANTVR.

DOctrinæ ratio postulat, vt ante Virtutum tractationem, de Passionibus differamus. Nam cum virtutū moralium nonnullæ appetitui sensitiuo hæreant, in eiusq; affectionibus moderandis & cohibendis versentur, absque harum notione virtutum natura & vis commodè explicari non poterit.

QVÆSTIO I.

An appetitus sensitiuus rectè diuidatur in concupiscibilem & irascibilem?

ARTICVLVS I.

Que argumenta ostendere videantur, non rectè diuidi.

QVIÆ passionibus, vt progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitiui, priusquam de passionibus ipsis agamus, quædam circa istiusmodi appetitum, ad propositam disputationem conducenda, pertractabimus. Ac primum, quod diuisio illa non sit probanda, hisce argumentis videtur conclusi. Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conueniunt concupiscibili: non ergo ij appetitus inter se differunt. Minor probatur quia, vt docet Tullius 4. lib. Tuscul. quæst. odium est ira inueterata: & vt asserit D. Damascenus lib. 2. Fid. cap. 16. & D. Greg. Nyss. lib. 4. Phil. cap. 14. ira constat ex tristitia. Cum igitur tristitia & odium pertineat ad appetitum concupiscibilem, sequitur, iram, quam irascibili ascribunt, in concupiscibili versari. Rursus, amor habet ex parte corporis commotionem similem ei, quam iræ quandoquidem tam ijs qui amant, quam qui irascuntur, sanguis & calor effervescent: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt: nõ ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui.

Secundò: in rebus naturalibus vno eodemque pondere secuntur corpora in naturam sedem, & resistunt ijs quæ ipsorum motum impediunt: similiter quæ ignis y. c. co-

dem calore agit in aquam, & repugnat frigori. Passi ergo ratione vnus idemque appetitus sit erit ad noxia fugienda, & conuenientia sectanda: itemq; ad resistendum contrarijs. Quare, &c.

Tertiò: appetitus sensitiuus supponit apprehensionem: sed eadem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrumq;. Cum igitur ob nullam aliam rationem videantur distinguui appetitus concupiscibilis & irascibilis, nisi quod alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium: non est quod illos se ipsa inter se distinguamus.

Quartò: in parte rationali hominis datur vnus tantum appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte sensitiua vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersie.

Sit tamen conclusio: Rectè diuiditur appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem. vt in duas potentias realiter distinctas. Hæc est contra Gabrielem in 3. distinct. 23. 26. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. vbi putat, duplicem hunc appetitum differre sola ratione, per ordinem ad diuersos adus: est tamen Philosophorum communis. Aristotelis

Notetis 1. magn. Moral. cap. 13. Platonis 4. lib. de Repub. vbi vtrumque appetitum à ratione & inter se distinguit: alicui Consulari in videri respondere in homine rationem. Quæstuario cupiditatem, Auxiliario irascendi appetitum. Est etiam D. Damasceni lib. 2. Fid. Orthod. capit. 12. D. Gregorij Nysseni lib. 4. Philosoph. capit. 8. D. Thomæ 1. part. quæst. 81. artic. 2. Henrici Gandauensis quodlib. 8. quæst. 13. D. Bonauenturæ in 3. distinct. 33. artic. 1. quæst. 3. M. Alberti 3. de Anima, tractat. 4. capit. 2. & in sum. de homine, tractat. de irascib. q. 2. Probatur autem à D. Thomæ loco citato: quia sicuti alijs rebus naturalibus corruptioni obnoxij, non solum conuenit inclinatio ac vis, ad conseruanda sibi conuenientia & fugienda aduersa, sed etiam ad resistendum contrarijs: vt patet in igni, qui non solum propensionem ac virtutem obtinet vt locum infimum deserat, & in superum quadat: sed etiam calorem, vt ijs quæ sibi perniciem moluntur obstat: ita oportet in sensitiua parte dari duplicem vim appetentem: vnã, per quam animal simpliciter inclinatur ad prosequenda ea, quæ conueniunt secundum sensum, & deuitanda noxia: quæ pars concupiscibilis dicitur. Alteram, per quam propulset aduersantia, & obluetur ijs, quæ vtilia salutariæ remouent aut oppugnant, vel quoquo modo nocuum in inferunt: vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile: atq; hæc vis irascibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quod illa tendat in bonum sensibile absolutè hæc in bonum etiam sensibile, sed tamen quatenus difficile & arduum: non quod ipsam difficultatem expectat, sed utilitatem potius, quæ in concupiscibilem redundat, prout ipsius irascibilis opera & ministerio ei remouentur impedimenta & difficultates, quæ obstant, ne bonum quod optat adipiscatur.

Ratio D. Thomæ.

Via concupiscibilis.

Via irascibilis.

Quod verò prædictæ potentie siue inclinationes re ipsa diuersæ sint, ex eo ostenditur: primum, quia non resident in eadem omnino parte corporis, vt in progressu ostendimus. Deinde, quia interdum animal contra appetitionem concupiscibilis ingerit se rebus tristibus, vt per affectum irascibilis aduersantia impugnet auertatque: quod per eandem potentiam fieri non posset. Vnde irascibilis passiones intestino ac domestico bello nonnunquam repugnare videntur moribus concupiscibilis: quia concupiscentia inflammata plerumque iram frangit, & ira accensa concupiscentiam minuit. Quo etiam patet, irascendi vim esse quasi propugnatricem concupiscentie, dum arma corripit, certaque aduersus ea, quæ res concupiscibili gratas ac inuandas impediunt, & noxias inuicere conantur. Ideoq; vt D. Tho-

mas tum loco citato, tum ex professo in 1. 2. quæst. 23. artic. 1. explicat, ira à cupiditatis affectibus initium capium, in eisdemq; terminatur & desinit: vt cum ira ex illata tristitia oritur, & qui vindictam sumit percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quod spectat illud Aristotelis 4. Ethic. cap. 3. vbi o modum finemque iræ adhibet, cum pro dolore voluptatem efficit.

Quæritur, vtra ex his potentijs alteri dignitate præferenda sit? Henricus Gandauensis quodlib. 8. quæst. 13. præfert concupiscibilem. Pro qua opinione facit, quod irascibilis est quasi minister concupiscibilis: vt ex dictis patet, innuitq; Aristoteles lib. 8. de hist. anim. cap. 1. docens, animalia irasci & pugnare propter concupiscibilia. D. Thomas de verit. quæst. 25. artic. 2. oppositam sententiam videtur amplecti, cum dicat irascibilem esse facultatem superiorem, sicuti assimilatiua inter potentias sensitiuas apprehensiuas dignior habetur. Quod ex eo suadet, quia turpius est nõ cohibere concupiscentiam, quam iram: cum hæc multo minus, quam illa, rationem & iudicium perturbet.

Hæc dubitatio ita explicanda est, vt dicatur. Solut. dub. mus, ex parte obiecti, atque adeo simpliciter, appetitum concupiscibilem nobiliorem esse irascibili: quandoquidem ille fertur directò & immediate in bonum, pertinet ad conseruationem animalis: hic verò immediate tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior est, quam quæ occupatur circa media: at concupiscibilis proximè ordinatur ad finem: quia tendit in bonum sensibile secundum se: irascibilis in id, quod vtile est & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen potest, iuxta aliam considerationem irascibilem concupiscibili præstare, quatenus immoderata affectio iræ minus perniciofa est, quam concupiscentia: vt D. Thomæ ratio suadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Rationes, quæ ostendere videbantur, non dari duplicem appetitum sensitiuum, ita diluuntur. Ad primam concessa propositione neganda est assumptio, & ad eius probationem dicendum: odium dici iram inueteratam, non quod temporis diuturnitate ita fiat odium: sed in sensu, quem causalem vocant: quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram conflare ex tristitia, non vt ex parte componentis nasci ex illa tanquam ex causa effectrice: quia ex concupiscibilis

Ira à cupiditate oritur.

Dub.

Solut. dub.

Dilut. 2.

appetitionibus obueniunt affectus irascibi. A
lis. Postremo id, quod eodem argumento
obijcitur de alteratione, quam ira & amor
corpori inferunt, dissoluit S. Thomas 1. 2. q.
48. artic. 2. hisce verbis: *Fervor, qui consequitur
calorem, alia ratione pertinet ad amorem, alia ad
iram. Nam fervor amoris est cum quadam dulce-
dine & lenitate; est enim in bonum amatum, assi-
milaturque calori aeris & sanguinis: unde san-
guinei sunt ad amandum propensiores: diciturque
ad amorem incitare iecur, in quo sit sanguinis ge-
neratio. Fervor autem iræ est cum amaritudine ad
consumendum, quia tendit ad punitionem contra-
rij: ideoque assimilatur calori ignis. Hæc ferè D.
Thomas.*

Fervor iræ. Fervor autem iræ est cum amaritudine ad
consumendum, quia tendit ad punitionem contra-
rij: ideoque assimilatur calori ignis. Hæc ferè D.
Thomas.

Dilut. 2. Ad secundum respondendum: non ean-
dem esse, quoad id, quod argumento peti-
tur, rationem, in inclinatione corporum ad
propria loca, & in appetitu sensitivo com-
paratione sui obiecti. Nam cum interdum
irascibilis contra propensionem concupis-
cibilis in obiectum feratur, cogimur faceri,
hos duos appetitus inter se necessariò distin-
gui. Quod tamen non cernimus in corpori-
bus, ut ad loca propria tendunt, & itineris
impedimenta remouent. Concessimus ta-
men, in istiusmodi corporibus dari diuersa
principia, ad resistendum corrumpentibus, &
ad naturalia loca petenda: ut in igni calorem
& leuitatem.

Dilut. 3. Ad tertium, concessa maiori & minori,
dicendum: appetitum concupiscibilem ten-
dere in utrumque, nimirum in id quod con-
ueniens est, & in id quod noxium: proinde
que non differre concupiscibilem ab irasci-
bili, quod ille in conueniens, hic in noxium
tendat: sed quod ille simpliciter inclinatur
ad prosequenda conuenientia, & declinan-
da noxia: hic verò feratur in arduum, resi-
stendo aduersarijs, quæ conuenientia op-
pugnant, & nocumeatum inuehant, ut
diximus.

Dilut. 4. Ad quartum: sæpè ea quæ in superiori-
bus unita sunt spargi, atque in plurâ mem-
bra secari in inferioribus: ut patet in poten-
tia cognoscitiua immateriali, & in potentijs
cognoscitiuis organicis. Quare nihil mirum,
si appetitus intellectiuis sit vnus, & sensiti-
ui duo: præsertim cum hi hæreant in
corpore, & in eo diuersam exi-
gant dispositionem, ut
paulò post di-
cemus.

QVÆSTIO II.

An vterque appetitus sensitivus
in corde sedem habeat?

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum
sententia.

A Lcinous in lib. de Plat. doct. cap.
37. ait. secundum Platonem iu-
niore Deos, qui ornandi huma-
ni corporis curam susceperant,
cum in capite rationis & sapien-
tiæ domicilium constituisent, ne pars illa di-
uina inquinaretur, mortalibus passionibus,
hoc est, vtrique appetitui proprias provin-
cias designasse: iracundiæ præcordia; cupi-
dini locum prope diaphragma, ibique vim
eam quasi furiosum & agreste animal ligasse:
quietiam condidisse pulmones cordis gra-
tiâ molles & ventosos, atque instar fistulæ ca-
uos & spongiæ similes, ut cor iræ ardore non-
nunquam æstuans refrigeratione mitigaretur:
simulque iecori, ad excitandam concu-
piscentiâ animæ, rursusque sedandam, dul-
cedinem & amaritudinem indidisse. His si-
milis scripsit Apuleius in lib. de dogm. Plat.
statuens mentem capitis arcem tenere; ira-
scentiâ procul a ratione ad domiciliū cor-
dis deductam esse; cupidinem atque appeti-
tus postremam portionem infernas ab domi-
nis sedes occupasse, ut popinas quasdam &
diuersoria nequitie atque luxurie: religa-
tam verò ieciro longius a sapientia hanc par-
tem videri, ne importuna vicinitas rationem
desuper constitutam ipsa cognitionum vici-
nitate perturbaret.

*Alij affectum iracundiæ in felle constitu-
tum putant, pavoris in corde, lætitiæ in
splene. Cui distributioni ea ratio astipulatur,
quod è tribus humoribus recrementitijs, qui
è chilo secerantur, bilis ad vesicam fellis
demandatur: constat autem bilem irrita-
mentum esse iracundiæ; unde & biliosi ira-
eundi esse consueuerunt. Itaque verisimile
hinc sit, iram in fellis conceptaculo residere.
Inesse autem pavorem in corde, suaderi po-
test ex eo, quia qui timeant consilium sangui-
nem & calorem euocant ad præcordia, ubi
videlicet trepidatio potissimum est. Item,
quia animalia, quæ pro sui corporis magni-
tudine maius habent cor, timidiore sunt: ni-
mirum quod virtutem pavoris expultricem
magis sparsam habeant: cum tamen virtus
unita actuosior fortiorque sit, quam disper-
sa. Postremo, quod lætitia in splene locum
obtinuerit, argumento esse potest, quod
Medici*

*Plato de
cōformatio-
ne corporis
humani.*

*Aliorum
opinio.*

*Leges Arist.
li. 3. de part.
anim. cap.
4. Pñm. li. 6.
ca. 37. D.
Thom. 1. 2.
q. 45. a. 3.*

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio passionis rectè
se habeat?

ARTICVLVS I.

D Efinitur passio à Philosophis: *Mo-
tus appetitus sensitui, ex apprehensio-
ne boni vel mali, cum aliqua muta-
tione non naturali corporis. Ut au-
tè hæc definitio intelligatur, ad-
vertendum erit, passionem trifariam sumi: v.
lic. 3. & in
L. 9. 2. art.*

no modo pro receptione cuiuslibet rei, siue
per eam id quod patitur aliquid abijciat, siue
non: quia usurpatione scripsit D. Dionysius
2. capit. de diuin. nom. sanctissimum vitum,
Hierotheum diuina patientem multa didi-
cisse: sic etiam pati aer dicitur, cum Solis lu-
ce collustratur. Secundo, pro receptione cui-
usque rei in abiectione alterius, siue id quod
abijciatur sit conueniens rei naturæ, siue repu-
gnans: quo modo aqua patitur, cum refri-
gatur aut calefit. Tertio, pro receptione cui-
usque rei, cum expulsionem eius quod naturæ
patientis accommodatum erat: quæ acceptio
propria & germana est: id enim propriè pa-
ti dicitur, quod à dispositione secundum na-
turam, ad eam quæ secundum naturam non
est perducitur.

Deinde aduertendum, cor perenni dilata-
tionis & contractionis motu cieri, motumque
hunc naturalem esse, & animantium naturæ
conuenientem, quamdiu sit certa quadam in-
tensione, quæ cum corâ temperamento pro-
portionem habeat: quod si ab ea intentione
per exsuperantiam aut defectum recedat, sic-
ri non accommodatum.

Tertio aduertendum, inter omnes actus
potentiarum, tum cognoscentium, tum ap-
petentium, eos duntaxat, qui ad appetitum
sensitivum pertinent, suapte natura semper
fieri cum aliqua transmutatione corporis,
quæ animal à sua naturali dispositione deij-
ciat. Cuius rei ea ratio est, quia hoc tantum
actus proximè ac per se consequitur incita-
tio aut remissio motus, quo dilaturatur vel con-
trahitur cor. Enimverò si actus appetitus sen-
situi ad fugam retractionemque spectent, ut
timor & tristitia, remissionem efficiunt in
motu dilatationis, proindeque maiorem con-
tractionem: si verò pertineant ad prosecu-
tionem delectationemque, ut amor & læti-
tia, maiorem inuehant cordis dilatationem.
Diximus, propriè & per se: quia remotè & ex
accidente etiam ex actibus aliarum poten-
tiarum sequitur intensio & remissio in mo-
tu cordis, ut ex apprehensione boni & mali,
& ex actu voluntatis: remotè tamen, & inter-
uentu appetitus sensitui. In quæ senten-
tiam

*Leges D. Tho-
mæ de Fe-
rit. q. 26. ar-
tic. 3. & in
L. 9. 2. art.*

*De hoc mo-
tu in scrip-
tis lib. 7.
Physic. 1. q.
1. art. 4. &
in par. nat.
1. de Respi-
cap. 7.*

*Leges D.
Thom. 1. 2.
q. 24. art.
2. ad 2.*

Medici tradunt) ijs, qui splene laborant, ra-
tus ac difficilis sit risus, qui lætitiæ & hilari-
tatis comes est.

Sententia Galeni. Galenus libro 3. de loc. aff. & in libr. qui
inscribitur, quod animi mores corporis tempera-
mentum sequantur: existimat, appetitum concu-
piscibilem residere in hepate: quod ij, qui
multo abundant sanguine, suapte ingenio
procliuiores sunt ad libidinem: appetitum
verò irascibilem ponit in corde. Pro qua par-
te confirmanda sunt ex rationes, quas mox
subijciemus.

ARTICVLVS II.

Vera opinionis explicatio.

S itamen nostra conclusio: Vtrumque ap-
petitum in corde sedem habere. Ita sta-
tuit Hippocrates, Zeno, Posidonius, Chrysip-
pus, cæterique eiusdem familiarum alumni. Item
Aristoteles, Theophrastus, & alij Peripateti-
ci, quos refert Velalius & alij. Probat autem
huius sententiæ veritas ex eo: quia om-
nis affectus, siue iræ, siue cupiditatis, in cor-
de perturbationem excitat, in eoque mox sen-
titur: tum verò, quia cor Philosophorum
consensu est origo & fons omnium vitalium
operationum: in quo proinde appetitus ad
seruandam vitam, & pericula propulsanda à
natura dati consistere debuerunt. Sciendum
tamen, non in eadem cordis parte vtrumque ap-
petitum residere, sed locis aliquantulum di-
cretis, ob diuersam qualitatatum composicio-
nem, quam ira & cupiditas exigunt: ira enim
affluentia caloris & siccitatis gaudet, cupidi-
tas abundantia humiditatis & caloris.

*Dilutio ra-
tionum in
contrariam
partem.* Rationes autem, quæ in oppositum huius
sententiæ adductæ fuerunt, non persuadent.
Non enim biliosi propterea iracundi sunt,
quod ira in vesica fellis resideat: sed quia fla-
ua bilis calida est & sicca, quæ qualitatatum
compositio iram mouet nutritque. Nec i-
ecur qui splenem malè affectum habent se-
se tristiores exhibent, quod splen hilaritatis
& lætitiæ habitaculum sit: sed quia vberior
atræ bilis copia inibi collecta tristitiæ affe-
ctum inducit. Nec ij qui plurimo sunt san-
guine ideo frequentiores cupiditatum insul-
tus experiantur, quod concupiscentiâ in ie-
core, quasi hydra in lacu Lernæo incubet, sed
quia calido & humido sunt temperamento,
quod cupiditatis æstum ciet. Illa verò argu-
menta, quæ probabant pavorem inesse in
corde, non est cur à nobis diluan-
tur, cum nostram senten-
tiam confirmant.

¶

tiam lege D. Thomam in quest. de Verit. A
quest. 6. art. 3.

His ita explicatis iam liquido constat, cur
passiones dicantur fieri cum mutatione non
naturalis corporis: videlicet quoniam ipsi di-
strahuntur cor à motu sibi naturali. Est inter
passiones alia morionem afferant minus, a-
lia magis à natura alienam: magis, ut dolor
& tristitia, quæ contractionem parunt; mi-
nus, ut lætitia & delectatio, quæ dilatio-
nem cordis efficiunt: est enim magis naturæ
consentaneum dilatare, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Confectaria quedam.

EX dictis nonnulla inferuntur confecta-
ria. Primum est: Passiones non proprie
ad appetitum rationalem pertinere. Ut con-
stat ex earum definitione, & ex ijs quæ tra-
didit Aristoteles in proœmio libror. de Ani-
ma, Plato in Philebo, Cicero in 1. Tusc. quest.
D. Damasc. lib. 2. Fid. ort. cap. 22. D. August.
lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 5. edisseritque S. Tho-
mas in 1. 2. quest. 22. artic. 3. Itaque gaudium,
amor, & lætitia, aliique eiusmodi affectus,
prout in voluntate cernuntur, non prop-
rie, sed similitudine quadam passiones vo-
cari possunt.

Recurritur Secundum est: Abhorre-
re à veritate sen-
tentiam Chrysippi, qui (ut liquet ex ijs, quæ
à Cicerone libr. 4. Tusc. quest. & à Galeno
libr. 4. de plac. Plat. & Hipp. capit. 2. prodita
sunt) existimabat, perturbationes esse iudi-
cia opinionis, & e. ægritudinem esse recen-
tem opinionem præsentis mali, in quo di-
mitti contrahique animo rectum videtur:
metum opinionem mali impendentis, quod
intolerabile esse iudicatur. Deprehenditur
autem huiusce dogmatis falsitas ex eo, quia
obiecta passionum sunt bonum & malum:
quæ non ad vim cognoscentem & eius a-
ctus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia:
sed ad appetentem eiusque munia spectant.
Quod si quis pro Chrysippo respondeat,
eum non in sensu formali perturbationes iu-
dicia vocasse, sed in causali: quia nimirum
ex opinione siue apprehensione mali oritur,
v. g. passio timoris: occurrat Galenus lo-
co cit. eum reuera in sensu forma-
li fuisse locutum.

4530

QUESTIO IV.

Utum passiones cadant in ani-
mum sapientis?

ARTICVLVS I.

Philosophorum dogmata.

Negariam partem huiusce ques-
tionis defendebant Stoici, con-
tendentes, eum qui verè sapiens
sit, debere animi passionibus o-
mni ex parte vacare pro his ta-
men habere tres *dynameis* (Cicero 4. Tusc.
quest. *constantius* nominauit): id est, pro cu-
piditate voluntatem, pro lætitia gaudium,
pro metu cautionem. Pro ægritudine verò
seu dolore negabant esse posse aliquid in a-
nimo sapientis. Voluntas enim bonum ap-
petit, quod facit sapiens: gaudium est de
bono adeptio, quod sapiens adipiscitur: cau-
tio deuitat malum, quod debet sapiens effu-
gere. At quia tristitia de malo est quod iam
accidit, & nullum malum existimabant pos-
se accidere sapienti: nihil in eius animo pro
illa ponebant.

Ideo verò Stoici in eam sententiam addu-
cti sunt, quia indignum iudicabant homi-
ne sapiente, perturbationibus concuti: cum
hæ animi morbi sint. Itaque hunc in modum
disputabant: Qui morboſi sunt, sani nō sunt:
qui sani non sunt, insipientes sunt: igitur qui
morboſi sunt, non sunt sapientes: at ij, qui
passiones sentiunt, morboſi sunt: quando-
quidem passiones sunt ægritudines animi:
ergo, &c.

Platonici autem & Peripatetici cōtrariam
partem secuti sunt, aientes: non posse homi-
nem, quantumlibet sapientem, passionibus
omnino vacare. Cuius sententiæ fundamen-
ta articulo 2. proponemus Cicero in libr. de
Leg. D. Th. 2. 2. 9. 123.
Fin. & D. Augustinus libr. 9. de Ciuit. Dei ca-
pit. 4. arbitrantur, hos Philosophos de ver-
bis potius, quàm de rebus facere controuer-
siam: nimirum Stoicos non quasi liber mo-
tiones appetitus, sed turbulentas, & quæ
prodeunt extra limites rationis, animumque
ad vitia inflectunt, passiones vocare: alios au-
tem Philosophos passionum vocabulo
indiscriminatim uti, pro quouis
motu appetitus sensi-
tini.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vera sententia explicatio.

Quæcumque tamen Stoicorum mens fue-
rit, negari non debet, passiones cade-
re etiam in eos, qui veræ sapientiæ & magna-
rum virtutum ornamentis præditi sunt: cum
illæ naturaliter obueniant: cumque si eis ra-
tionem dominantem (cui ciuili obedientia ob-
sequuntur) præficiamus, ad moderationem
& mediocritatem adduci possint, atque ad
virtutum officia reuocari, & laudem ac præ-
mium mereri. Itaque si passiones secundum
se spectentur, id est, ut sunt motus quidam
irrationalis appetitus, non conuenit eis ma-
lum aut bonum morale, quod à ratione pen-
det: conuenit tamen, si considerentur prout
subiacent imperio voluntatis & rationis.
In quam sententiam D. Augustinus, libr. 14. de
Ciuit. Dei cap. 8. Cupiunt, inquit, iumentis, letan-
tur & boni & mali: sed illi bene, isti male: sicut
hominibus seu recta seu perversa voluntas est. De-
nique, si Stoicorum dogma ita intelligatur,
ut omnem motum appetitus vitiosum esse,
& à virtute alienum statuatur, laud dubie
cælestis disciplinæ veritati repugnat: ut i-
dem sanctus Doctor capit. 9. eiusdem libri
multis Sacre pagine testimonijs confirmat.
Consule D. Ambrosium tract. de obitu Gra-
tiani, & in libr. de incarn. Domini, cap. 7. D. Au-
gustinum 14. de Ciuit. Dei, cap. 9. D. Gregor.
Nyssenum in disput. de anim. & reſur. Laſtan-
tium libr. 6. 2. cap. 13.

Obiect. 1. Obijciat tamen aliquis: Id quod ad pec-
catum inducit, habet rationem mali: atqui
passiones inducunt ad peccatum, unde à D.
Paulo 7. cap. epist. ad Rom. passiones pecca-
torum dicuntur: ergo. Item: passiones sunt
ægritudines animi, ac proinde vitia: igitur
nulla earum poterit honesti rationem for-
tiri. Præterea: ijs, quæ non sunt in nostra
potestate, nec laudem nec vituperationem me-
remur: sed passiones non sunt in nostra po-
testate, siquidem ijs, ut docet D. Augustinus 14.
de Ciuit. Dei, capit. 9. inuiri cedimus: igitur
ijs non meremur, quod tamen paulo ante ne-
gauimus.

Dilut. 1. obi. Ad primum horum dicendum: passiones,
si sumantur ut desectunt à ratione, inclinare
ad peccatum: si ut ordinantur à ratione, non
ita se habere, sed ad virtutem spectare. Ad
2. secundum: passiones dici morboſas animi siue
ægritudines, non prout à ratione gubernan-
tur, sed quatenus ab eius regula moderatio-
neque deficiunt. Unde patet, quid Stoico-
rum argumento respondendum sit. Ad ter-
tium: concessa maiori neganda est minor,
si ita intelligatur, quasi nullo modo possi-
mus passiones compescere aut moderari: &

Ad eius confirmationem dicendum, nos ce-
dere inuitos passionibus, non quoad consen-
sum, cum eis nō nisi voluntate consentiamus:
sed quoad aliquam corporis transmutationem,
cuiusmodi est interdum commotio si-
fus, fletus, aliaque eiusmodi.

QUESTIO V.

Utum animi passiones recte à
Philosophis numerentur?

ARTICVLVS I.

Solutio questionis.

Lato in Theæteto affirmat, eas
passiones, quæ nomē habent, mul-
tas esse, quæ careant nomine, innu-
meras. libr. 9. de Rep. inquit, ho-
minē esse quasi monstrū & sphyn-
gem quandam, ex variorum animantium par-
tibus constatam: & cupiditatem esse partem
latissimam, multa bestiarum, id est, passio-
num capita continentem. In Timæo sex enu-
merat perturbationes: voluptatem & dolo-
rem, tanquam principia quibus accedant au-
dacia & metus, ira & spes. In 1. de leg. ait, quē-
libet nostrum esse vnum, & habere in se con-
siliarios duos cōtrarios & amentes, volupta-
tem & dolorem: ad quos accedunt futurorum
timor & confidentia.

Qui passionem in cōmune apriori metho-
do distribuerunt, eam in quatuor summa ve-
luti capita partiti sunt: videlicet in gaudium
& tristitiam, spem & timorem. Quam diui-
sionem tradit D. Augustinus libr. 14. de Ciuit.
cap. 5. D. Hieronymus in comment. ad cap. 1.
Ezech. Cicero libr. 4. Tusc. quest. Boëtius 1. de
Conso. Philos. metro 7.

*Gaudia pelle, pelle Timorem, Spemque fugas,
Nec Dolor adest.*

Virgil. 6. Aeneid.

Hinc meminit, cupiuntque, dolent, gaudentque.
Solent autem hæ quatuor passiones compa-
rari quatuor principalibus ventis: quod ut
hi mare tempestatibus, sic illæ animum tur-
bulentis motibus perturbent. Quod ita qui-
dam expressit:

*Spes leuas arrector: metus alio à vertice fluctus
Deſcit: hinc animū pulſat furibunda voluptas:
Inde dolor: fluctus ceu fracti fluctibus altum
Clamorem ingeminans piceæ abscondita nimbis:
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.*

Porro dicuntur ex quatuor passiones omniū
præcipuæ, quatenus aliarum complementum
vel finis sunt: ideoque alias omnes consequun-
tur ut docet Arist. 2. Eth. c. 1. Timor autem &
Spes nō simpliciter eiusmodi complementū
obtinēt, sed in genere motus appetitiui ad
aliquid. Namque respectu boni incipit motus

ccc 2

in amore, progreditur ad desiderium; terminatur spe: comparatione mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, ut numerus harum quatuor passionum secundum differentiam presentis & futuri spectetur: motus enim futurum respicit, quies in aliquo presenti est. Igitur de presenti bono est gaudium; de presenti malo tristitia; de bono futuro spes; de malo futuro timor. Ceteræ vero passiones, quæ circa bonum vel malum, præsens aut futurum versantur, ad has completiæ reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuisio passionis in minores species.

Stramen passionum genus in suas species minutius concidere velimus, yndecim inueniemus: quarum numerus ita colligi potest. Passionum quædam respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinentque ad appetitum concupiscibilem: alia bonum aut malum arduum, spectantque ad irascibilem. Illæ sex sunt: tres respectu boni, totidem respectu mali. Oblata enim re bona, excitatur primum in concupiscibili amor illius: quod si ea res absens sit, confurgit desiderium; si præsens, delectatio seu gaudium. Similiter oblata re sub ratione mali, oritur primum in concupiscibili odium amoris contrarium: quod si res quam odio prosequimur absit, oritur statim fuga, desiderio aduersat si adest, nascitur tristitia seu dolor, delectationi inimicus. Passiones autem, quæ bonum vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinque: dux respectu boni, tres respectu mali. Etenim si ob-

Alteratur res sub ratione boni ardui, quæ quis obtinere se posse indicat, prouenit statim in irascibili spes: si putet eam se consequi non posse, existit desperatio. Non est in irascibili aliquis motus respectu boni quod iam adest & possidetur: quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ vero tres passionis irascibilis, comparatione mali ardui, hunc in modum colliguntur. Malum arduum aut præsens est, aut non est. Si non est, oritur timor vel audacia: timor, si id formidemus & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quod si præsens est, confurgit ira, qua animus exardescit ad sumendam vindictam, & ad præsens malum depellendum.

B Rursus ex ipsæ passiones, de quibus hactenus egimus, in alias distribuuntur. Nam v.g. amor respectu eius, cui aliquod optamus bonum, dicitur amicitia: respectu vero ipsius boni, quod illi optamus, dicitur amor concupiscentiæ, &c.

C Seruant autem prædictæ passiones hunc inter se ordinem. Quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium: his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendumve; sicuti lapis gravitate propendet ad descensum. Quædam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique ut quies & terminus motus; veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est ut quies in loco rei idoneo & conueniente; tristitia ut quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius est, & motus prior quiete: ideo inter passiones appetitus concupiscibilis, quæ circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione: inter eas vero, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior quam tristitia.

DISPV.

DISPVATIO SEPTIMA.

DE VIRTVTIBVS IN COMMVNE.

Reliquum est, ut de Virtutibus differamus. Ac primò de ijs in genere: postea verò particularim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est: propterea quod virtutibus boni efficiamur, & ab ijs manent actiones studiosæ, siue quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est, obtineri non potest.

QUESTIO I.

Vtrum definitio Virtutis rectè habeat?

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

Virtutis definitiones tria dicit Plato in Menone, Alcino-
us in libr. de eius doctr. Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 6. & in libello de Virtut. (si eius est illud opus) & Plutarchus in lib. de Virt. morum: multas etiam colligit Alexander Alensis: p. sum. quæst. 16. art. 1. Ut autem quenam ex ijs probari debeat statuamus, aduertendum est, duo esse genera virtutum: vnum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt; ut fortitudo, temperantia; alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo; v. fides, spes, charitas. Item, virtutum alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectu, siue sensu insident: alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas (ut nunc breuiter dicamus) illud est discrimen, quod morales non solum bonam actionem efficiant, sed bene reddantque eius vsum bonum, ex parte finis & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæque dum addibentur, dicitur opus non in eo tantum genere, sed absolute bonum, habentemque simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sit est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliud virtutis, verbi gratia ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis, pertinet, & considerare substantias separatas: esto quis in eam considerationem ob suam gloriam incumbat: quam tamè circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum: non tamen bonum virtutis.

His ita constitutis, virtus in toto suo ambi-

Atu, ut tam acquisitas, quam infusas: tam morales, quam intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit: *Virtus est habitus operarius boni. Intellectualis verò ita: Virtus intellectualis est habitus operarius boni, resident in intellectu. At infusa ita definitur, ut ex D. Augustino lib. 2. de lib. arbit. cap. 8. alijsque in locis colligitur: Virtus est bona qualitas mentis, quæ recte vivit, quæ nemo male vitur, quam Deus in nobis siue nobis operatur. Dum enim D. Augustinus ait, Deum in nobis siue nobis virtutem operari, plane indicat, loqui se de virtute duntaxat, quam Deus per se in animam infundit. Denique moralem virtutem ita definit Aristoteles lib. 2. Eth. cap. 6. Virtus est habitus electivus, in mediocritate consistens, ex quo ad nos est definita ratio, & ut definitur ipsa prouident. Quæ definitio, quia presentis instituti est propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Est ergo in primis virtus habitus: quia virtus (late etiam sumpto eius nomine) est dispositio perfectæ, ut docuit Aristoteles 7. Phys. cap. 12. text. 17. habitu autem perfectè disponimur ad operandum. Potissimum verò ad tria virtutum habitibus indigemus. Primum, ad uniformitatem actionum: quæ enim ad agendum habituali propensione carent, instabilia sunt, facileque mutantur. Secundò, ut actio in promptu sit: vnde Aristoteles 3. Eth. cap. 8. ait, repentina esse ab habitu. Certè nisi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occasione de re faciendâ prius inquirere: cum tamen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, ut cum voluptate actio perficiatur: quod præstat habitus. Nam cum modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi*

Virtus moralis.

Repentina sunt ab habitu.

propria, quasi naturalem, atque adeo iudicandam reddit. Quare Aristoteles 2. Eth. c. 3. docuit, delectationem in opere obcundo signum habitus esse.

Pater igitur, cur virtus dicatur habitus. Ob-
tinet autem hæc particula locum generis in de-
finitione virtutis: ac per eam reijciuntur po-
tentie & passionis, ceteraq; id genus, quæ ha-
bitus non sunt. Dicitur etiam habitus electus, id
est, per electionem operans: ad excluden-
dam scientiã, & alios habitus intellectuales; B
ad quorum rationem non pertinet, ut actus ab
ijs proficiat ex delectu ac voluntarie fiant. Ad-
ditus, in mediocritate consistens: ut reijciatur
habitus vitiosus, qui à mediocritate deficiunt.
Denique adijcitur, ea quæ est ad nos definita ra-
tione: ut intelligamus, mediocritatem, in qua
virtus consistit, non oportere esse ex natura rei,
nisi forte per accidens: sed comparatione sub-
iecti, & ex arbitrio iudicioq; prudentis viri.
Qua de re in progressu plura.

ARTICVLVS II.

*Virtutem ex sua intrinseca ratione es-
se habitum bonum.*

¶

Opinio Sco-
ti.

Controversia tamen est, verum virtus se-
cundum propriam essentiam sit habitus
bonus, an non? Scotus in 1. dist. 17. quæst. 2. ne-
gatiuam partem amplectitur, asserens, vnum
eundemque habitum modo virtutem, modo
vitium esse posse. Arbitratur enim, virtutem
formaliter consistere in relatione conformi-
tatis ad rectam rationem, fundata in habitu
ex se indifferenti ad bonum & malum; vitium
autem similiter in disformitate à recta ratio-
ne: posseq; eundem habitum, qui antea prio-
rem relationem obtinebat, posteriorem ac-
cipere: quæ admodum videmus eandem su-
perficiem nunc imbui candore, nunc nigredi-
ne. Sentit proinde Scotus, virtutem, quæ vir-
tus est, non esse operatiuam: eum ex sua natu-
ra sit relatio, cui nulla efficietia vel actiuitas
conuenit: sed id, quod agit, dum ex virtute o-
peramur, esse habitum ipsum, cui ratio virtu-
tis accidentario aduenit. Quod similiter de
vitio intelligit. Addit præterea, habitum po-
ni in definitione virtutis, tanquam adiectiuum
quid: sicuti nasus in definitione simi.

Probatur autem hæc sententia ex eo po-
tissimum, (ut rationes alias omittamus) quia
si is, qui obtinuit habitum abstinentiæ à cibo
ob Mahometicam superstitionem, ad Chris-
tianam fidem conuertatur, & ob veri Dei
cultum à cibo abstineat, adhuc ex eodem il-
lo habitu sentiet promptitudinem facilita-
temque ad actus temperantiæ: ac proinde

idem habitus, qui erat antea vitiosus ob pra-
vum finem, nunc ex fine honesto, atq; ex con-
formitate ad rectam rationem & legem Dei,
fiet studiosus; & qui antea rationem vitij, nunc
virtutis rationem sortietur.

Contraria tamen opinio, quæ statuit, vir-
tutem ex sua natura esse habitum bonum,
nec vnum eundemque habitum modo virtu-
tem esse, modo vitium: Peripatetica est & ve-
ra: eamque defendit D. Thomas in 1. 2. quæst.
55. artic. 1. & 4. Gabriel in 3. distinct. 23. quæst.
1. artic. 1. & alij. Probatur autem primum,
quia Aristoteles 2. Ethic. capit. 5. inquirens
genus virtutis, concludit esse habitum: eo-
demque libr. capit. 8. docet, virtutem & vi-
tium esse inter se contraria: quod etiam in
Categ. capit. de Oppos. & alibi sæpè docue-
rat. Hoc autem verum non esset, si virtus &
vitium formaliter significarent relationes ei-
dem habitui aduenientes: nec enim relatio-
nes sunt habitus, nec inter se contrarietatem
exercent. Præterea, virtus ex se, ut Aristoteles
definit, est habitus electus in mediocritate
consistens: igitur virtus ex sua natura in-
clinat ad actum bonum: nulloque modo ad
actum, qui recedat à medio per arbitrium
prudentis definit: atque adeo virtus ex sua
intrinseca ratione est habitus bonus. Postre-
mo, habitus pulsandi citharam non inclinat
ad qualemcunque motum fidium, sed ad mo-
tum harmonicum secundum artis regulas:
ergo pari ratione habitus, verbi gratia tempe-
rantie, non inclinabit solum ad abstinentiam
à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstan-
tijs, quæ actum perfecte cohonestant: quod
Scotus negabat.

Igitur ad argumentum pro contraria par-
te adductum respondendum est: eum, qui ita
affectus conuertitur ad verum Dei cultum,
& religionis causa à cibo abstinet, sentire fa-
cilitatem in abstinentia, non quod prior ha-
bitus inclinet ad eos actus quos tunc exercet:
sed quia habitus ille non solum inclinabat
ad superstitionis abstinentiam, sed reprime-
bat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem
effrenatè insurgeret. Quare cum duo mu-
nia præstent honesti habitus in appetitu: vi-
delicet eum inclinent ipsum ad actus ratio-
ni consentaneos, & passionis ne se immode-
ratè effrent compescant: ratione huiusce
posterioris officij facilitatem sentiet ad reli-
giosè abstinentiam is, qui antea supersticio-
se abstinebat; etsi talis habitus priorem natu-
ram retineat, proindeq; adhuc vitiosus sit. Si-
militer dicendum de honestis habitibus, qui
videntur concurrere ad actiones, quæ ob mu-
tationem circumstantiarum vitiosæ sunt: ut si
quis antea liberalitatis habitu præditus, nunc
ad inopiã redactus, pecuniã, ut prius in ma-
gnis opibus, ultra quam possit, distribuat: non
cuius

Sententia
Peripate-
tica.

Dicitur arg.
pro opinio-
ne Scoti.

Duo mun-
ia quæ præ-
stati habi-
tus fundit.

enim ad hunc actum eliciendum per se con-
currer habitus liberalitatis: sed duntaxat ca-
tenus facilitatem præstabit, quatenus passio-
nem avaritiæ cohibet.

QVAESTIO II.

*Vtrum virtus moralis in medio-
critate consistat?*

ARTICVLVS I.

*De duplici medio virtutis: & in quò-
nam medio virtus omnis col-
locata sit.*

Virtutem moralem in mediocrita-
te positam esse, asseruimus cum
Aristotele in definitione virtutis:
nunc id accuratius explicandum
erit. Aduertendum igitur, bifariam
intelligi posse, virtutem in medio esse: nimirum
vel quoad essentiam; quia est habitus
inter duo vitia contraria: vel quoad obie-
ctum quia id in quod tendit rationi consen-
taneum est, proindeq; medium inter exsuper-
ationem & defectum: quod in definitione
virtutis significauit Aristoteles illis verbis,
ea quæ est ad nos definita ratione: id est, virtus
consistit in mediocritate secundum omnes
circumstantias prudentiæ regula præscriptas.
Deinde aduertendum, medium aut esse con-
stitutum ex natura rei, aut sumi comparatio-
ne nostri. Medium ex natura rei (quod etiam
medium rei vocatur) est quod æquè ab utro-
que extremo distat: quo pacto senarius me-
dius est inter denarium & binarium, quia to-
tidem unitatibus ab utroque abest, nempe
quatuor. Medium comparatione nostri est,
quod ad nos collatum neque exsuperat ne-
que deficit: quomodo ea cibi portio, quæ
Socrati pro eius temperamento conuenit, di-
citur medium respectu illius. At enim, quia
non omnibus eadem temperamenti & calo-
ris ad decoquendum vis est, sæpè id, quod vi-
nius collatione medium habetur, respectu al-
terius deficit aut excedit.

Dupliciter
virtus in me-
dio est.

Duplex me-
dium.

1. assertio.

Sit prima assertio: Omnis virtus moralis (cu-
ius appellatione non comprehendimus hoc
loco Prudentiam) consistit in medio quoad
obiectum. Hanc assertionem tradit Arist. lib. 2.
Eth. c. 6. & lib. 3. c. 3. & 4. eamq; approbat com-
muni cōsensu Theol. in 3. d. 33. Suadet verò
à D. Thom. in 1. 2. q. 64. art. 1. quia bonum eius,
quod regitur & mensuratur, situm est in ade-
quatione ad suam regulam. Quare cum bonum
virtutis moralis à ratione dirigatur, utiq; po-
situm erit in adæquatione ad mensuram ratio-
nis: quæ adæquatio est æqualitas seu cōmen-
suratio quædam inter excessum & defectum,
id est, mediocritas. De qua est illud Poetæ:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines:

Quos ultra citraq; nequit consistere rectum.

Horat. 1.
ser. sat. 1.

Quod non ita accipiendum est, quasi ad ra-
tionem virtutis exigatur, ut prædictam me-
diocritatem in diuisibili attingat: quod Stoi-
ci falsè putabant, inde etiam contendebant,
virtutem non suscipere magis & minus; sed
in maximo, hoc est, in illius individui me-
dij adeptione constitutam esse: ideoque ne-
minem virtute præditum iudicabant, nisi qui
ad studiosas actiones obediens in summo gra-
du esset dispositus. Peripatetica tamen & ve-
ra sententia, ut constat ex ijs, quæ tradit Ari-
stoteles 2. Eth. decernit, in medio virtutis la-
titudinem dari: posseque obiectum ipsum
virtutis nunc perfectiori modo, nunc minus
perfecto attingi. Nec sanè conuenit, mora-
lium actionum honestatem ad insectilia ma-
thematica reducere.

Quod si quis pro Stoicis opponat, virtu-
tem constitutam esse in recto: recto autem
nihil rectius esse: proindeque nullam virtu-
tem alia perfectiorem dari. Occurrendum,
recto in Mathematicis nihil esse rectius: quia
si recta linea tantulum ab extremis subfuerit,
recta non erit: cum id in essentia rectæ lineæ
contineatur. At in moralibus non ita res ha-
bet: quia verbi gratia actio eius, qui ex asse-
ctu misericordie pecuniam egenti erogat, rec-
ta est, utpote consentanea rectæ rationi: ac-
tio verò illius, qui ex inferiori misericordia
affectu vberior pecuniam largitur, haud
dubie rectior est atq; excellentior, cum perfe-
ctiori modo illud officium virtutis præstet
tum quia plus, tum quia vehementiori animi
affectu confert.

Obiectio.
Lege Plus.
in libr. de
Stoicorum
contrar.
1. Dilutio.

Secunda assertio: Omnes virtutes mora-
les, excepta Iustitia, cōsistunt in medio quoad
essentiam: hoc est, inter duos habitus vicio-
sos positæ sunt. Hæc inductione patet. Namq;
fortitudo est inter vitium timiditatis & au-
daciæ: liberalitas inter avaritiã & prodiga-
litatem: similiterq; res habet in cæteris.

2. assertio.

ARTICVLVS II.

De medio Iustitiæ.

Excepimus in secunda assertione Iustitiam,
quia peculiare illi est, non esse inter duos
extrema vitia collocatam. Quod significa-
re voluit Aristoteles libr. 5. Ethic. capit. 3. cum
docuit, Iustitiam non eodem modo, quo re-
liquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Po-
testque idem ex eo ostendi, quia Iustitia ver-
satur inter plus & minus: quod est contra-
rius. Diximus, quod est contrarius: quia qui
de suo plus dat, vel nullum committit pecca-
tum; vel si quod committit, id non ad iniu-
sticiam pertinet, sed ad prodigalitatem, quæ
liberalitati opponitur. Quo fit, ut Iustitia vni

Peccata eū-
tra iniustiti-
am sunt per da-
ctum.

tantum habeat extremum, cui aduersetur, nimirum iniustitiam: quia praedictum plus & minus semper iniustitiam efficit.

Sciendum praeterea est, cum virtutes morales, quae circa passiones versantur, hominem ad se ipsum ordinent, necessario constitutas esse in medio respectu nostri: iustitiam vero, quia operationes in ordine ad alterum dirigit, in medio rei constitutam esse. Tantum enim iustitia reddere praecipit, quantum quis alteri debet, non plus minusve: siquidem hoc modo astringitur equalitas inter homines, quae tunc demum existit, cum nullus ultra aut citra id, quod suum est, obtrinet: quam aequalitatem tantam testamque tueri & vindicare, proprium iustitiae munus est.

Porro cum iustitia duplex sit, ut docet Aristoteles lib. 3. Eth. cap. 2. Vna distributiva, quae cernitur in distributione bonorum Reip. aut alterius communis, iuxta proportionem meritorum uniuscuiusque scilicet, ut quae est proportio meritorum unius ad merita alterius, eadem sit proportio praemiorum ad praemia: altera commutativa, quae cernitur in commutationibus & venditionibus, alijsque eiusmodi: sit, ut non idem in utraque medium seruetur. Nam in commutativa seruetur medium secundum proportionem Arithmeticae, ut nimirum constituatur aequalitas inter rem acceptam, & id quod per eam redditur: in distributiva autem tenetur medium, secundum proportionem Geometricam, ut eadem in praemijs quae in meritis proportio sit. Exempli gratia, si duobus civibus loco praemij decem aureorum millia distribuenda sint, & ex ijs unus duplex habeat meritum, alter vero triplex secundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem sex: ut enim trium ad duo est proportio sesquialtera, ita sex ad quatuor.

QVÆSTIO III.

Utrumne virtutes homini naturales sint, an eas proprijs actibus acquirat?

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam sensu esse homini naturales; in alio non esse.

Priorem partem propositae dubitationis (quae de virtutibus acquisitis duntaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, ut in Menone, in Protagora, in Euthydemo: etsi more suo disputans nihil se- re certi allueuerat. De eadem quoque re ratio

A philosophantium dogmata refert D. Thom. in 1. 2. q. 63. art. 1. & in disp. q. 1. de virtut. in cō. art. 8. Ut autē breuiter rem expediamus, sciendum est, dupliciter posse virtutes dici esse nobis naturales: vno modo, prout naturale est idem, quod cōueniens naturali inclinationi: sicque naturalis est homini cognitio veritatis: secundū, ut naturale differt à voluntario: quo pacto ea, quae nobis à primæua origine & ex principijs naturæ innata sunt & cōgenita, naturalia dicuntur, ut vis nutriendi.

Sit prima assertio: Virtutes sunt homini naturales priori modo. Probat: quia homo natura sua est particeps rationis, estque ei naturale, secundum rationem viuere: ut docet D. Dionys. 4. cap. de diu. nom. Quare cum actio- nes virtutum sint consentaneæ rectæ rationi, consequens est, ut hominis naturæ cōuenientes sint. Item, quia homo per naturā inclinatur ad cognitionem veri, docente Aristotel. 1. Metaph. cap. 1. & ad appetitionem boni, teste eodem Aristot. 1. Ethic. cap. 1. Virtutes autem intellectuales feruntur in verum, morales in bonum. Postremo (quod eodem recidit) quia id, quo vnunquodque secundum naturā suā gradum perficitur, est illi secundum naturā cōueniens: homo autem secundum gradum suae naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes à natura, non perfecte & cōplete, sed inchoatione quadam, & tanquā in radice, è qua accedente disciplina & studiosarum actionum exercitatione in actum prodeant.

Secunda assertio: Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo. Hanc tradit Aristotel. lib. 2. Ethic. cap. 1. Suadeturque ex eo, quia si virtutes eo modo naturales forent, nemo ijs laudem mereretur, cum nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item, quia non possent homines vitijs assuescere: siquidem ut docet etiam Aristot. lib. 1. magn. Mor. cap. 6. ad id, quod eo pacto est à natura insitum, nihil proficit contraria assuetudo: ut patet in terra v. g. quae quia natuam habet gravitatem, quae deorsum tendit, licet verbis locum superiorem saepe iaciatur, nunquam ad ascendendum assuescit. Vnde etiam patet, virtutes non esse contra naturam: alioqui non possent homines ijs assuescere.

ARTICVLVS II.

Virtutes acquisitas comparari non sibi actibus.

Tertia assertio haec sit: Virtutes acquisitae comparantur nostris actibus. Haec ita suadet: Principia operatiua naturæ cōuenientia, quae non insunt nobis à natura, sed

sed ex acquisitione, comparantur nostris actibus: acqui virtutes acquisitae sunt principia operatiua, cōuenientia naturæ admodum superius explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Aristotel. lib. 2. Eth. hoc enim est discrimen inter principia innata & acquisita, quod principia innata antecedunt actus, nec ijs comparantur: (aspektus enim antecedit actionem videndi, nec per eam aspektus acquiritur) at principia acquisita sequuntur actus, ijsque adipiscuntur.

Dubia. Ve autem propositae assertionis veritas magis eluceat, dux quaedam dubitationes explicandae erunt. Prior est: Quoniam causae genere actus studiosus conueniat ad generandum habitus virtutis? Posterior: Num ad comparandum eiusmodi habitum sufficiat vnus actus, an necessario plures exigantur?

Resp. ad Priori dubitationi, omittā opinionem Duranti. **1. dub.** di. quae lib. 9. Metaph. à nobis cōfutanda est, respondemus cum Capreolo in 3. d. 33. q. 1. art. 3. in solutione argumentorum contra secundam conclusionem, actus studiosos concurrere, ut principia actiua ad generationem habituum. Enimvero cum potentia, v. g. intellectus & voluntas, sint causae vniuersales actiue habitus, & in ijs possint esse diuersarum specierum habitus: necessario danda erit aliqua causa particularis actiua, quae potentiam determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum: haec autem causa est ipse actus à potentia elicitus.

Ad 2. Ad posteriorem dubitationem respondemus cum Gabriele in 3. d. 27. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & alijs: per quemlibet actum moralem bonum, etiam remissum, posse gigni habitum virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impediendi sit. Probat: Nam quando causae sunt eiusdem rationis & speciei, si intensior potest aliquem esse ad producere, etiam remissior eundem producere valet, etsi minus intensum: modo resistentia patientis non exsuperet agentis à stuitatem. Cum igitur actus virtutis intensus ac vehemens possit efficere habitum virtutis, utique etiam remissus habitum cōsimilem gignat: non secus ac calor sexto gradu intensus producit calorem ut sex; intensus autem secundo gradu efficit calorem ut duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impediendi sit: quia si vitium contrarium potentiae inhæreat, & actiuitas studiosae actionis non superet illius vitij resistentiam, nequaquam pertalem actionem habitus producet. Quod asserendum quoque est, cum iam potentia habitus virtutis summe intensum obtinet: tunc enim neque remissus neque intensus actus, aut nouum habitum gignet, ut constat: aut maiora incrementa asseret habi-

tui, qui totam quam assequi potest perfectionem assecutus iam est.

Illud tamen aduertens, licet per vnum actum gigni possit habitus virtutis: plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectae, nisi per multos actus: ut videre est in habitu temperantiae. Nam cum illius materia multiplex sit, quandoquidem omnia ciborum & potuum genera comprehendit: cumque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, alijsque eiusmodi circumstantijs: nemo perfectum temperantiae habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures actus elicerit.

QVÆSTIO IV.

Utrum virtutes morales sint inter se connexae?

ARTICVLVS I.

Argumenta parti negatiuae.

Non excitamus quaestionem de virtutibus intellectualibus: quia certum est eas non necessario cōnecti inter se, ut D. Thom. 1. 2. quæst. 65. art. 1. docet. Cuius ratio est: quia non dependent à prudentia, cuius nexu, ut inferius planum fiet, inter se copulari debeant. Item, quia versantur circa materias & obiecta, quae inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent: ut patet in Mathematica & Theologia, varijsque artium generibus. Est ergo proposita controuersia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen, ut hoc nomine etiam prudentia, licet ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem, ex Arist. 7. Eth. cap. 1. alijsque auctoribus, virtutem moralem in vno trium graduum obtineri posse: videlicet in gradu continentiae, in gradu temperantiae, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cum adhuc passiones vehementes sunt, & ijs resistimus. In secundo, cum passiones non ita sunt vehementes, sed paciores. In tertio, cum iam ita cohibita ac retransatae sunt, ut raro admodum & vix repugnent rationi. Alij hos gradus vocant incipientium, proficientium, perfectorum.

Igitur de virtutibus in gradu heroico nulla est dubitatio: omnes enim fatentur, virtutes morales in gradu esse connexas, ita ut v. g. fortitudo perfectissima esse nequeat, absque auxiliariū virtutum societate. Nam cum omnes virtutes morales mutuum sibi praestent auxiliū, & aliae alijs perfectionem adiungant, cumque virtutes in gradu heroico omnem possulent excellentiam & absolutionem, haud

Habitui virtutis perfectae vi gignatur.

Triplex gradus virtutis moralium.

De quibus virtutibus moralibus in gradu heroico perfectissimae sunt.

dubiè necessariò inter se iugata & coherentes erunt. Nec item de virtutib. in gradu continentie diceptatio est: constat enim, posse vnam absq. alijs inueniri: quod ex ijs etiam, quæ paulò post dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus duntaxat secùdi gradus questio relinquatur.

Prima opinio.

1. arg.

2. arg.

Scotus in 3. distinct. 36. quæst. 1. artic. 1. Gabriel ibid. Ochamus in 3. distinct. 11. & 12. & quodlib. 4. quæst. 6. & Almainus tract. 3. cap. 7. arbitrantur, eiusmodi virtutes non esse inter connexas. Quæ sententia his argumentis videtur ostendi: Virtutes morales acquiruntur exercitatione: sed constat multos exercere sese in materia quorundam virtutum, non verò aliarum: ut in materia temperantiae, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, sed eas tantum virtutes, in quibus se exercent, comparabunt. Præterea, constat multos non posse virtutes quasdam assequi: igitur non omnes inter se sunt connexæ. Antecedens probatur: quia nemo nisi in magna opibus exercet actum munificentiae: cum hæc virtus circa magnos sumptus versetur: igitur ij, quibus magnam opum affluentiam non suppetit, haudquaquam virtutem munificentiae assequuntur. Quare perspicuum videtur, non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter se coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua questionis.

Secunda opinio, quæ definitur.

D. Th. in 3. d. 36. q. 1. ar. 2. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 1. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 2. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 3. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 4. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 5. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 6. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 7. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 8. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 9. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 10. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 11. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 12. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 13. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 14. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 15. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 16. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 17. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 18. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 19. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 20. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 21. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 22. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 23. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 24. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 25. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 26. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 27. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 28. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 29. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 30. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 31. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 32. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 33. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 34. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 35. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 36. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 37. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 38. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 39. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 40. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 41. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 42. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 43. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 44. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 45. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 46. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 47. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 48. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 49. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 50. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 51. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 52. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 53. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 54. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 55. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 56. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 57. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 58. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 59. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 60. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 61. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 62. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 63. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 64. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 65. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 66. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 67. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 68. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 69. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 70. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 71. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 72. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 73. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 74. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 75. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 76. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 77. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 78. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 79. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 80. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 81. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 82. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 83. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 84. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 85. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 86. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 87. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 88. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 89. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 90. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 91. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 92. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 93. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 94. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 95. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 96. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 97. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 98. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 99. & in 4. d. 36. q. 1. ar. 100.

Contraria tamen sententia amplectenda est: quam secutus fuit D. Ambrosius 5. libro in Lucam, explicans verba illa: Beati pauperes spiritu. D. Augustinus lib. 6. de Trinit. c. 4. & in epist. 29. quæ est ad D. Hieron. D. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 1. D. Hieronymus super Esaiam, cap. 16. & 36. & 1. lib. contra Pelag. Arist. 6. Eth. cap. 12. & 13. Plato in Protagora, & in lib. de Regno, Chrysippus apud Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietate. Cicero lib. 2. Tuscul. quæst. & lib. de Offic. Item e Doctores in libris scholasticis D. Thomas in 1. 2. q. 93. art. 1. Caietanus ad eundem locum, Durandus in 1. d. 36. q. 3. Capreolus in 3. d. 36. q. 1. artic. 1. Richardus eadem dist. quæst. 1.

Probat verò hæc opinio in hunc modum: Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecunie in omni euentu, alioqui non esset perfecta: sed hoc præstare non potest absque præsidio aliarum virtutum: igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur: quia si cui, verbi gratia ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur, ad inferendam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad con-

temnendam mortem, & iniuriæ ad non inferendam iniuriam, facile succumbet pecunie cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similiterq. absque alijs virtutibus inueniri.

Item: perfecta virtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque alijs virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatæ sunt. Maior patet, cum ex doctrina Aristotelis lib. 6. Ethic. c. ultim. tam ex ipsa definitione virtutis, in qua virtus dicitur consistere in mediocritate, ut prudentia definitur, hoc est, in mediocritate præscripta secundum regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudentia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeo circa omnes, ex eo conuincitur: quia ut quis temperans sit, non sat est si rectè iudicat in ijs difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam spectant: sed oportet, ut in quavis se quæ se obtulerit rectè sentiat, atq. integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiæ aut timiditatis iudicabit, in temperatè agendum esse. Minor suadet: quia similiter nisi prudentia omnium virtutum ornamentis ex cultus sit, non potest terre perfectum sanumque iudicium de rebus agendis: nec quid fugiendū aut amplectendum sit, ut oportet, decernere: cum liquidò constet, passionum impetus, nisi virtute cohibeantur, rationem excacare, rerumq. æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur, nec alias virtutes sine prudentia nec prudentiam absque alijs virtutibus posse consistere.

Solet etiam queri, num ut omnes morales virtutes connexæ sint, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint? Cui dubitationi breuiter occurrendum: si de perfectione essentiali loquamur, constare non esse omnes inter se æquales cum ea, quæ specie distinguuntur, disparem habeat essentie perfectionem. Quod similiter pronuntiandum erit de perfectione intensiua, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cum planum sit, eundem hominem non æquè frequenter sese in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarum virtutum assequitur, dicendum erit, omnes virtutes hæc consideratione æquè perfectas haberi: quandoquidem non minus perficitur fortitudo ex consortio temperantiæ, quam iustitia ex consortio eiusdem: nec minus perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis, quam alacritas virtutis: similiterq. res habet in cæteris, cum istiusmodi perfectio in singulis virtutibus

tutibus ex coniunctione vniuersarum, & in A vniuersis ex singularum copulatione efflorescat. Consule Durandum in 3. d. 36. q. 3.

ARTICVLVS III.

Dissoluantur primi articuli argumenta.

Argumenta, quibus ostendi videbatur, non omnes virtutes inter se colligatas esse, hunc in modum explicanda erunt. Ad primū dicendum: si quis se in materia vnius duntaxat virtutis, verbi gratia temperantiæ, exercuerit, solam temperantiam consecuturum: non tamen perfectam, quousque ceteras virtutes comparat: cum sine earum præsidio non possit firmitatem & constantiam habere, ad seruandam in quolibet euentu moderationem. Adde, neminem posse diu in omnibus euentis temperatè viuere, nisi passionibus, quæ proximè remouet temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat: atque adeo quin simul virtutes alias adipiscatur.

Ad secundum respondendum est, cum D. Thomas in 1. 2. quæst. 63. artic. 1. Durando in 3. distinct. 36. quæst. 3. & Capreolo loco cit. virtutum moralium quasdam perficere hominem secundum communem vitam statum, id est, quoad ea, quæ passim & communiter agenda occurrunt: cuiusmodi sunt fortitudo, iustitia, liberalitas, abstinencia, ceteræque huiusmodi: alias hominem perficere secundum aliquem eminentem statum, & ad quendam præclara munia obeunda: cuiusmodi sunt magnanimitas quæ in magnis honoribus, & magnificentia quæ in magnis sumptibus versatur. Igitur virtutes prioris generis sic inter se colligatæ sunt, ut nemo vnam perfectè sine alijs obtrineat: virtutes verò posterioris generis non oportet, ut actu habeat is, qui reliquis omnib. sit præditus: ob tinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita gessit, ut liberalitatem seruauit, is si ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facile magnificentiam consequetur. Item, qui in mediocribus honoribus sese modestum exhibuit, cum ad maximos euectus fuerit, facile magnanimitatem comparabit. Quare cum id, ad quod proximam obtrinemus dispositionem, iam habere dicamur iuxta illud Aristotelis 2. Phys. cap. 5. text. u. 56. quod parum abest nihil abesse propinqua videtur: sit, ut non sit absolute negandum, etiam magnificentiam & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas esse.

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti, & aliorum.

Reposita questio nō de omni virtute morali, sed de sola temperantia & fortitudine excitari solet. Nam quid iustitia in voluntate hæreat: communis est Philosophorum & Theologorum consensus. Scotus in 3. d. 33. q. 1. duo statuit pronunciata. Alterum est: fortitudinem & temperantiam, ut propriè ac simpliciter virtutes morales sunt, re sidere in voluntate. Alterum: dari in appetitu tam irascibili, quam concupiscibili, aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperantiæ materiam recta afficiantur: qui tamen habitus ad virtutis dignitatem non pertingant. Scoto assentiuntur non eius tantum discipuli, sed pleriq. alij: ut Gabriel in 3. d. 33. q. 1. & dist. 33. q. 1. Ochamus in 3. quæst. 10. & 11. & quodlib. 2. q. 16. Almainus Moral. tract. 3. cap. 6. Buridanus 1. Eth. q. ult.

Primum pronunciatum hisce argumentis ostenditur. Virtutes morales insunt in ea potentia, ad quam pertinet electio & libertas: cum virtus moralis definiatur habitus electivus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio est actus voluntatis, non appetitus sensitui, & voluntatis actiones propriè ac simpliciter libere sunt: non autem quæ ab appetitu sensitui exercantur: igitur virtutes morales non in appetitu, sed in voluntate hærent. Secundo: Negari non potest, nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis: ut cum moderatum cibum eligimus cum, etiam repugnante appetitu, constanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per istiusmodi actus gignuntur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ. Tertio: Voluntas eget harum virtutum habitibus: sed, uti proximè ostensum fuit, potest eos suis actibus comparare: non est ergo cur negetur inesse illos voluntati. Maior suadet: quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra passionum impetus, adeo ut ijs non alliciatur solum, sed interdum quasi inuita rapiatur: iuxta illud Iacob. 1. Vnusquisque sentatur, & concupiscencia sua abstrahatur & illuctur.

Alterum Scoti pronunciatum ex eo ostenditur: quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriusque appetitus, tam irascendi, quam concupiscendi, ne rationem turbent, voluntatemq. ad se trahant, opus est habitibus

bus, qui in utroque appetitu insunt, & eiusdem adibus comparentur: quod si nequaquam perfectæ virtutis rationem obtineant, ex eo constat, quia, ut paulo ante diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit, in inferiorem appetitum conveniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ, eiusque sectatorum.

Diuis Thomas in 1.2. q. 56. art. 4. & Caietan. ibid. Cap. 1. in 3. d. 33. q. 1. ad argumenta contra 1. concl. Ferrar. 1. contra gentes cap. 92. Aegidius quodl. 4. quæst. 18. Sotus lib. 3. de iustitia & iure, q. 2. art. 4. & alij, aduersam opinionem defendunt, quæ hæc assertio. ne continetur: Fortitudo & temperantia non inhaerent in voluntate, sed in appetitu sensitivo. Huiusce assertio prior pars eo potissimum fundamento nititur apud D. Thomam: quia pro certo statuit, nullam potentiam indigere aliqua qualitate, qua inclinatur ad id, ad quod suo pte ingenio propensa est: quo modo se habet voluntas tum ad bonum in communem tum ad quodlibet particulare bonum, proportionatum supposito ipsum expetenti: cuiusmodi est, inquit, omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis, & proprium tali supposito, eiq. commensuratum. Cum igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitivi, sit bonum quoddam ordinis naturalis, ipsi expetenti proprium, nec eius vires excedens, sit, ut voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur, egeat tamen appetitus sensitivus, qui ex sua natura non tendit in bonum rationis, vtpote illius mensuram & captum exsuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iustitiæ, quia hæc virtus ordinat immediate affectum hominis ad boni alterius; siquidem iubet reddere unicuique suum.

Obiectio. Quod si quis opponat, etiam intellectum inclinari ad eum, & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. **Re-**

Disolutio. currendum: diuersam esse vi obiecti rationem, quia intellectus non potest ferri etiam in propositiones notissimas, quin in se prius extremorum species recipiat. Quare sicut per notitiam extremorum determinatur ad assentendum, neq. ei sufficit inclinatio naturalis: ita nihil mirum, si admittat habitum relictum ex assensu, quo melius inclinatur: at voluntas nihil intra se deponit, ut propendeat in obiectum, sibi prædicto modo commensuratum. Adde, diuersum inclinandi modum utriusque potentie convenire. Nam voluntas per incli-

Anationem tendit quodammodo extra se in rem amatam (vnde est, quod anima magis dicitur esse ubi amat, quam ubi animatur) ac intellectus trahit ad se rem cognitam. Vnde ex hac inclinationis diuersitate fieri videtur, ut voluntas suo quasi pondere absque ope aduentitiae habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus non ita verò intellectus.

Posterior pars assertionis, videlicet quod fortitudo & temperantia insunt in appetitu sensitivo, confirmatur imprimis testimonio Aristotelis, qui lib. 3. Ethic. cap. 10. ait, fortitudinem & temperantiam esse partem animæ irrationalium, hoc est, ad appetitum sensitivum pertinere. & lib. 2. cap. 3. ex insituto probat, has virtutes versari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitivi. Nec satisfaciunt, qui respondent, Aristotelem intelligendum de habitibus illis bonis, in appetitu sensitivo inhaerentibus,

Confutatio
responsionis.

Cui à perfecta propria virtutis ratione degenerant: nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quæ in virtutibus cardinalibus censentur: non, inquam, satisfaciunt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliamque fortitudinem in voluntate collocandas putasset, perfectio earum mentionem in tradendis virtutibus fecisset: quam tamen nullibi fecit. Secundò probatur insituto hac ratione: Cum virtus circa difficile versetur, ut Aristoteles in 2. Ethic. communi assensu docet; oportet illam in ea potentia residere, in qua difficultas ad eius materiam pertinet: viget: at difficultas seruandi medioeritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitivo, cuius actus sunt ipsæ passionibus: ut satis indicant verba illa D. Pauli Rom. 7. *Vides aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mei: ego, &c.*

Virtus circa
difficile.

His ita disputatis, etsi utraque pars controuersie admodum probabilis sit, libet tamen posteriorem defendere, quæ magis Peripatetica est: ut constat ex testimonijs Aristotelis paulo ante citatis, fateturque D. Bonaventura in 3. dist. 33. quæst. 3.

ARTICVLVS III.

Diffoluuntur argumenta, quæ priorem sententiam confirmabant.

Quare rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronuntiatum ostendebatur, dicendum: etsi libertas & electio prius perfectiusque voluntati, quam appetitui conveniant, tamen suo etiam modo cadere in actus appetitus sensitivi, quatenus mouetur à voluntate, & ei civili obsequio partitumque sit esse, ut eius habitus electivus non cupetur. Ad secundam respondendum est:

Sol. 1.

per

Sol. 3. per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam aut fortitudinem, cum voluntas ijs habitibus non egeat, ut paulo ante exposuimus. Ad tertiam dicendum: esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tuendo amplectendo quæ difficultatem sentiamus: eam tamen difficultatem non ex ipsa voluntate, sed ex appetitu sensitivo provenire: ad quam propulsandam fat est, appetitum opera beneficioque virtutum recte disponi ac mitigari. Fatetur tamen Aristoteles lib. 7. Ethic. dum appetitus præsidio virtutum communitus non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus qualitate quadam, quæ Continentia dicitur: quæ tamen qualitas non mereatur absolute virtutis nomen (etsi ad habitus studiosos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, ut passionem oppugnet ac vincat: quam ne ab illa capiatur, sed in arce rationis sese continet (vnde & continentia nomen habet) tum præterea, quia non reddit voluntatem simpliciter expeditam promptamque ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cum se tantum exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficile resistit: ijs enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentia usus, sed illos iam multo languidiores voluntas ipsa per se retinet.

De continen-

C Ex his patet, quid respondendum sit ad eam rationem, quæ secundum aduersariæ sententiæ pronuntiatum nitetur. Nec enim voluntati necessarij sunt habitus virtutum in ea insidentes, ad refræandos motus appetitus sensitivi: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præstandum constituimus, propriæ virtutes sunt.

E Ex dictis facile quis intelliget, eum in Angelis non sint appetitus sensitivi, non competere eis habitus fortitudinis aut temperantia: et si contrarij admitti posse dicat Scotus, in 3. dist. 33. quæst. unica. Quod si quis obijciat, Angelum oblatro temperantiæ aut fortitudinis obiecto posse recte eligere quid esset acturus, & ex hisce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrendum erit, eiusmodi conditionatas electiones (quas quidam in Angelis dari negant) si dentur, non ita esse ad generandos earum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignantur: ij verò elici nequeunt, ubi deest ipsorum materia, ratioque obiectiva in ordine ad subiectum quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum.

Ita sentit D. Thom. 1. 2. q. 57. art. 1. alijque, test. in 3. d. 33.

Non proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem prædicti habitus: esto in eo statu non iam possint insurgere immoderate passionibus, quarum impetu debeant cor-

A hiberi: fat enim est, convenire eis appetitum sensitivum, nec alienam esse ab eorum natura materiam rationemque formalem talium virtutum, nec earum possessionem dedecere felicem illam vitam omnibus bonis cumulatam: quin potius ad illius perfectionem magnopere requiri, cum vnum è potioribus appetituum ornamentis sint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiam habitus moralium virtutum: nec ij tantum, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui omnino: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo hærent: postea verò tum hi, tum reliqui, qui in appetitu sensitivo insident. In quâ sententiam lege quæ scripsit D. Augustinus lib. 14. de Trinit. cap. 9. Beda ad cap. 26. Exodi. Magister Sent. in 3. dist. 33.

QVAESTIO VI.

Sit-ne apta virtutum diuisio, an-non?

ARTICVLVS I.

De diuisione virtutum in intellectuales & morales.

DMissâ opinione Menedemi Erithriensis, Aristochij, & Zenonis Citrici, qui vnam tantum virtutem esse contendebant, varix multiplicesque virtutum non solo nomine, sed natura etiam differentiâ sectiones tradidit à Philosophis sunt: ab Aristotele passim in libris de doct. Moral. à Platone in 4. lib. de Repub. ab Alcino in lib. de eius Doct. Plotino in lib. de Virtut. cap. 3. Iamblichio in lib. de Myster. Aegypt. Porphyrio in lib. de occas. Theage Pythagore in lib. de Virtut. Macrobio in lib. de Somn. Scip. item à Scholasticis Theologiæ professoribus in 2. dist. 27.

E Primum igitur virtus, ut iam supra attigimus, in commune sumpta, distribuitur in Intellectuales & Morales: docente Aristotele 2. Ethic. capit. 1. Virtutes intellectuales sunt, quæ in intellectu inhaerent: morales, quæ in appetitu sedem obtinent. Rursus, virtutum intellectualium alie sunt contemplatiuæ, alie practicae. Contemplatiuæ, quæ in contemplatione & cognitione veritatis posita sunt, neque proximam respiciunt. Practicae, quæ praxin spectant, & in opus incumbunt.

Contemplatiuæ sunt tres, ut Aristoteles tradit 6. Ethic. cap. 3. Intellectus, Scientia, & Sapientia. Intellectus est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentendum firmi-
Legi Arist.
6. Eth. c. 3.
ter & euidenter primis principiis: cuiusmodi sunt hæc: Omne totum est maius sua parte: Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent æqualia sunt. Scientia, ut à sapientia distingui-
8. Metaph. c. 3.
Mor. ca. 33.

tur, est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter euidenterq; necessarii cunctis rationibus, non tamē per suprenas causas. Denique Sapientia est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum cōclusionibus necessariis per primas & suprenas causas: qualia est prima philosophia.

Arist. 6. E. Practicæ tres numerantur: nempe synderesis, prudentia, & ars. Synderesis est habitus, quo quisq; valetur propensur ad assentiendum primis & communissimis principiis moralibus: quale est illud: Bonum amplectendum est, malum vitandum. Item illud: Quod tibi vis, alteri facias: quod tibi non vis, alteri ne feceris. Prudentia est recta ratio agibilium: id est, actuum humanorum in nobis immanentium. Licet enim prudentia etiam externos actus regat: circa internos tamen, vnde externi manant, præcipue versatur. Ars est recta ratio factibilium. Factibilia verò appellantur, quæ sunt per actionem transeuntem in externam materiam: vt domus. Accipitur autem hic ars præsertim alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quam practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Legit Arist. lib. 3. magn. moral. c. 5.

Triplex appetitus.

Quatuor virtutes cardinales.

A quod vt fores cardinibus sic illis omnis moralis vite honestas & sanctitas fulcitur. Lege etiam D. Ambrosium in lib. de Parad. cap. 3. D. Augustinum lib. 13. de Ciuit. Dei, cap. 21. D. Gregorium lib. 2. Moral. cap. 36. & Philonem lib. 1. Allegor. vbi quatuor Paradisi fluminibus totam terram interfecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberimis fluētis honestarum actionum vitam nostram irrigant.

B Is quæ diximus non obstat, quod D. Augustinus in lib. de Moribus Ecclesiæ cap. 15. affirmat, quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorē recte compositum: nec quod lib. 15. de Ciuit. Dei, cap. 22. docet, veram virtutem esse ordinem amoris: quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quæ amor pertinet, videtur constituere. Nec enim aliud indicat, quam virtutem præstare, vt recte amemus: siquidem quisquis virtutum præsidio septus est, & ex earum regula agit, nihil præposterè aut inordinatè experit.

ARTICVLVS II.

De virtutis distributione in acquisitam & infusam.

S Olet etiam virtus latè accepta in Acquisitam & Infusam diuidi. Virtus acquisita, est quæ nostris actibus comparatur. Infusa, quæ non acquiritur nostris actibus, sed à Deo infunditur. Sciendum verò est, ex D. Thoma in 1. 2. quæst. 52. articulo 4. dupliciter habitus dici infusos: per se, vel per accidens. Etenim qui nostris actibus acquiritur possunt, & tamē diuinitus tribuuntur, per accidens infusi vocantur cuiusmodi sunt scientia, Adamo & Salomoni munere celesti concessa: qui verò non aliter, quam diuina infusione adipisci queunt, infusi per se dicuntur vt gratia.

B Versatur autem in disceptatione, vtrum aliquæ sint virtutes morales per se infusæ. Negat Durandus in 3. distin. 33. quæst. 6. Argentinus eadem distin. quæst. 1. articulo 1. Ochamus in 4. quæst. 3. articulo 3. in eandemque partem magis inclinat Scotus in 3. distin. 36. quæst. 1. articulo 3. Oppositum tamen asserendum est cum D. Thoma in 1. 2. quæst. 63. articulo 3. Caietano ibid. Capreolo in 3. distin. 33. quæst. 1. alijq; compluribus. Cuius sententiæ veritas paucis concludi potest hunc in modum: Virtutes morales acquisitæ versantur circa medium, per comparationem ad rectam rationem regulamque humanam, & in ordine ad vltimum finem naturalem. Atqui in ordine ad supernaturalem finem & secundum diuinam regulam, sepe medium aliter statui oportet (multa enim sunt respectu beatitudinis supernaturalis: quæ non ita fierent, si naturalis duntaxat

Remotio obiecti.

Dari virtutes morales per se infusæ.

duntaxat beatitudinis ratio haberetur) Igitur necessario præter virtutes morales acquisitas, quæ cum naturali sine regulâq; humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infusæ ab ipsa specie distinctæ, quæ supernaturali beatitudini & diuinæ regulæ aptè congruenterq; respondeant.

Dilutio argumenti aduersarij.

Nec satisfaciunt aduersarij, dum inquit, ad hoc præstandum sat esse charitatem infusam, à qua virtutum actus impetentur: & lumen fidei, quod ostendat quonam pacto ij elici debeant, vt ad supernaturalem finem ac-

A commodati sint. Etenim virtutes Theologicæ, cum habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem: respectu Dei immediate; nō autem respectu aliorum obiectorum, quæ ad eandem beatitudinem referri oportet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiusdem ordinis cum charitate & fide proindeq; infusæ: quibus homo tanquam idoneis & perfectis instrumentis vtatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in supernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVATIO OCTAVA.

DE PRVDENTIA.

QVESTIO I.

Vtrum Prudentia rectè ab Aristotele definita sit?

ARTICVLVS I.

Approbat, particulatimq; exponitur definitio Prudentiæ.

Vt de singulis virtutibus moralibus differendum erit: ac primū de Prudentia, quæ inter eas principem locū obtinet: tum quia residet in intellectu, qui appetitui nobilior est, tum quia ceteras regit. Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezech. homil. 22. docet, alias virtutes, nisi quæ agunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam posse: & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illasq; si ne huius præsidio quasi Dædali statuas solutas, fugaces & instabiles esse aiebat. Disputat autem de prudentia Aristoteles 6. Eth. cap. 5. D. Augustinus cap. 4. Plutarchus in lib. de Fortuna. Cicero lib. 5. de Fin. D. Thomas in 2. 2. quæst. 47.

Siobanser. 3. & 4.

Alia prudentia est habitus, qui dicitur de Aug. 1. lib. de lib. arb. c. 17. & lib. 83. quæst. 7. 31. D. Hieron. ad r. c. epist. ad E. phos.

A tionem dirigens: vt excludantur non modo habitus contemplatiui, v. g. scientia & sapientia, qui sola inspectione veritatis cōtinenti sunt, nec ad actionem praxiue diriguntur: sed etiam artes, quæ licet habitus veris sit, non est tamen habitus agendi, id est, ex eorum numero, qui in interna actione versantur (sic enim alio eo loco sumi debet) sed faciendi, hoc est, qui in effectum suum externū opus incumbunt. Additur, circa ea quæ homini bona vel mala sunt: vt remoueantur nonnulli habitus, qui licet veri sint, & immanentes actiones præcipue spectent: non tamen humanarū actionum probitatem curant, vt Dialectici autem enim prudentiæ munus est, vt pote quæ rectè viuendi ratione tradit, & quid fugiendum amplectendumve sit præscribit.

B A superiori definitione nihil re ipsa differt ea, quam proxima quæstione attulimus ex D. Thoma in 2. 2. quæst. 47. articulo 3. videlicet, prudentia est recta ratio agibilium: seu habitus verus, agibilium, id est, immanentium vite humane actioni, dirigenti. Quoniam verò de istis quæ agenda sunt rectè iudicare nemo potest, nisi circa ea probe affectus sit, vt alibi hoc opere monuimus: constat, prudentiæ dictamina requirere probā

voluntatis affectionem: Ideoque cum prudentia dicitur recta ratio, non intellectus solum, sed voluntas etiam rectitudo significatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non erigit moralis philosophia. Vnde est, quod habentem non simpliciter bonum facit, proindeque nec perfectam virtutis rationem obtinet, ut prudentia.

ARTICVLVS II.

Quaratione intelligendum sit, prudentia non subesse salutem.

Ivre tamen quaeritur aliquis, quoniam modo Prudentia dicatur ab Aristotele habitus agendi vera cum ratione si versatur circa contingentia, quae, ut suapte natura in utramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro explanatione huiusce difficultatis aduertendum est: quemadmodum intellectus diuiditur in speculatiuum & practicum, ut ex Aristotele 3. de Anima cap. 10. tex. 49. docuit S. Thomas 1. part. quaest. 79. art. 11. ita duplicem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penes conformitatem cognitionis, siue intellectus cognoscentis ad rem cognitam: de eaque intelligitur illud Aristotelis in lib. 1. Periherm. cap. 8. quia res est aut non est, id est, annuntiatio vera est aut falsa. Posterior autem, ut ad praesentem locum spectat, consistit in adaequatione rationis ad appetitum rectum: ut constat ex his, quae tradit etiam Aristoteles libro 6. Eth. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo reudentes praestant. Ex hac duplici veritatis notione fit, ut nullus habitus speculatiuus sit absolute verus, nisi circa obiectum necessarium, & quod aliter tenere non possit, versetur, cum eius veritas a conditione obiecti dependeat. Practicus vero, quamuis tendat in obiectum contingens, possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitu adaequetur quicquid sit de conformitate ad obiectum secundum se & ex sua natura spectatum.

Hinc non difficile iam erit perspicere, cur prudentia circa verum perpetuo insit, neque unquam erret. Nam cum supponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum esse verum practice, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur, etsi in obiectum contingens tendat, atque adeo speculative falsus deprehendi possit, verbi gratia quod mediocritas, quam temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente est: cum in maiori aut minori, pro ratione circumstantiarum, seruari queat: si tamen haec definita quantitas sit recto appete-

ritui conformis, utique certum est indicium, quo intellectus eam quantitatem esse medium, atque adeo eligendam praestabit: esto contingat, speculative falsum esse, ob aliquem errorem extra culpam iudicantis.

QUESTIO II.

Utrum actus prudentiae eiusque partes recte tradantur?

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiae.

In hac dubitatione sciendum primo est: prudentiam non praestituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationem & syndesin, quae se habet ad prudentiam, ut intellectus principiorum ad scientiam. Itaque prudentiae munus est per se de medijs tantum, seu de ijs quae ad finem sunt, disponere: dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media, ad earum fines obtinendos accommodata, ut docet Aristoteles lib. 6. Eth. cap. 13. & D. Thom. in 2.2. quaest. 47. artic. 6. ubi lege Calistaum, Scoto pro D. Thomae respondentem.

Sunt autem tres actus ad prudentiam spectantes: ut docet Aristoteles 6. Ethic. cap. 9. & 10. Quorum primus est, consultare & inquirere media: constituto enim fine, ad quem quis obtinendum animum applicat, mouet voluntatem intellectum, ut inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quanam e medijs inuentis ad finem ad ipsos eodem magis conducant. Tertius, praecipere siue imperare, ut ea quae iudicata sunt perficiantur: qui est actus rationis siue intellectus, dirigentis mouentisque voluntatem ad executionem.

Quod, si planius intelligas, aduerte, facta medijs inquisitione ac iudicio, & consentiente voluntate, efficaciterque eligente medium illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna quadam locutione denunciat atque intimare quid agendum sit. Itaque imperium consistit in hac denunciatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis, ad imperium praerequiri voluntatis consensum & efficacem electionem: rursusque ab intellectu excitari voluntatem, ut huiusce consensu & electionis: assensum voluntatis medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

Tres actus
prudentiae.

Imperium
quid sit.

Et

Est autem imperium actus ipsi prudentiae peculiariter conueniens, ut progressu patebit, in quo ratio legis consistit: quicquid in contrariam partem nonnulli asseruerint, existimantes legem non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere. Quorum opinio ex eo breuiter confutatur: quia quantumlibet princeps aliquid à subditis fieri velit, etiam si de eius voluntate constet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam ciues stringuntur: nisi deinde accedat preceptio illa, quae per intellectum fit. Item, quia lex est formaliter directio & regula: dirigere vero pertinet ad intellectum, ut constat ex doctrina Arist. 10. Eth. cap. 9.

Quod si quis obieciat, legem diuinam naturalem esse verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinæ: quemadmodum & scientia naturalis Dei, consideratione nostra, est prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legem non consistere in imperio, aut imperium ad supponere actum voluntatis. Occurrendum erit, cum in illo imperio legem constituiamus, non loqui nos de lege naturali, quae talis est: sed de lege positiua. Re enim vera quamuis Deus non praeciperet ne quis mentiretur, quisque nostrum teneretur mendacium fugere, quia id suapte natura & intrinseca ratione malum est: non teneretur tamen lethalia peccata confessione expiare, nisi id Deus praeciperet. Itaque si legis nomen accipitur, prout tantum significat regulam seu mensuram actionis alicuius, ad quam operans tenetur sese conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, etsi nullum actum voluntatis aut intimationem supponant, leges dicuntur: non tamē si lex sumatur minus latè sic enim consistit in illo imperio, quod diximus. Verum utro libet modo lex sumatur, semper est actus prudentiae, atque inter ceteros praecipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiae, quae integrantes vocantur.

Tria partium
genera in
virtutibus.

Quod ad Prudentiae partes attinet, sciendum, ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri: nempe integrantes, subiectas, potentiales. Integrantes partes dicuntur, non quod virtutem ipsam integrent & component: sed quod ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. Partes subiectae virtutis appellantur, quae sub ea continentur: quo etiam pacto homo dicitur pars subiecta animali. Potentiales partes dicuntur virtutes adiunctae: quae ideo potèntiales nuncupantur, quia non totam principalem virtutis potestatem in se cohibent: quemadmodum

singulae partes animi potentiales, ut intellectus & voluntas, non includunt in se totam animi vim & facultatem.

Igitur partes integrantes prudentiae octo numerantur à D. Thoma in 2.2. quaest. 43. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, & cautio. Quarum quinque priores spectant ad prudentiam, ut est habitus cognoscendis tres autem posteriores ad eandem pertinent, quatenus praecipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuersitatis ratio est, quia circa cognitionem tria considerata occurrunt. Primo ipsa cognitio: quae si praeteritorum sit, dicitur memoria: si praesentium, siue ea sint contingentia, siue necessaria, vocatur intelligentia intellectus. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipsa potentia intelligendi praecise: sed prout importat rectam estimationem alicuius principij morales, à quo progressus rectae rationis agibilem, id est, prudentiae deriuatur. Secundò occurrit ipsa cognitionis acquisitio: quae vel fit per disciplinam & ad hoc spectat docilitas, quae quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum sententias (oportet enim prudentem virum, ut rectè iudicet, experientum & antiquorum audire sententias) vel fit per inuentionem: ad quod pertinet solertia, cuius est repentina medijs excogitatio. Tertiò expendi potest ipsius cognitionis, quo mens ex quibusdam antea cognitis ad alia cognoscenda iudicandave progreditur, quod est officium rationis: quam ad prudenter agendum aptè dispositam expeditamque esse oportet. Et verò haec, ut rectè praecipiat, tribus indiget, nimirum prouidentia, circumspectione, & cautione. Prouidentia, ut res futuras ad finem accommodare disponat & ordine: circumspectio, ut negotiorum circumstantias cautè diligenterque attendat: cautio, ut impedimenta, quae accidere possunt, declinet ac remoueat.

Partes integrantes
prudentiae.

ARTICVLVS III.

De partibus subiectis & potentialibus Prudentiae.

Quemadmodum agibile in commune latè patet, & in varias distribuitur species: ita & Prudentia, quae circa illud versatur. Hinc prudentia in commune varias partes subiectas cohibet, quarum potiores sunt quinque: nimirum prudentia solitaria, oeconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis sese prudenter gerit erga seipsum tantum & haec prudentia dicitur solitaria. Vel circa multitudinem gubernandam.

222

Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, ut multitudo militum ad bellum: in hac gubernanda versatur prudentia militaris. Aut ea multitudo sub eo regimine toto vitæ tempore duratura est: quæ si sit familia, prudentia quæ ad hanc regendam constituitur, dicitur *Oeconomica*: si aut sit Respublica: in Principe vocatur *regalis*: ad subditos gubernandos: in ipsis vero subditis dicitur *politica*, quæ prudentes se gerunt Principi obtemperando, communis boni gratia. Sed, ut subditis erga Principem, ita & in alijs erga eos à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est.

Partes autem potentiales prudentiæ sunt

A Eubulia, Synesis, & Gnome. Nam quemadmodum tres sunt astus prudentiæ, ut superius diximus, videlicet inquisitio mediocrum, iudicium de medijs inuentis, præceptio siue imperium ut ea quæ iudicata sunt efficiantur in quorum ultimo prudentiæ vis maximè elucet: ita ad hæc tria facillè exacteque præstanda tres sunt habitus: nimirum ad media accommodata facillè inuenienda, Eubulia: ad bene iudicandum de ijs, quæ lege aliqua definita sunt, Synesis: ad ferendum verò iudicium de ijs, quæ non sunt lege aliqua determinata, & tamen in proximum veniunt, in quibus maior occurrit difficultas, Gnome.

DISPUTATIO NONA. DE CETERIS VIRTUTIBVS MORALIBVS.

QUESTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit Iustitia.

Iustitiam simpliciter morales principem locum obtinet Iustitia, tum ratione subiecti, tum ratione obiecti. Ratione subiecti, quia cum reliquæ morales virtutes appetitui sensitiuo inhaereant, ut eius perturbationes moderentur & cohibeant ipsa in appetitu rationali, hoc est, in voluntate insidet: ut tradit Aristoteles. Eth. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliæ virtutes morales versantur per se duntaxat & ex proprio instituto circa bonum eius in quo sunt: at secundum iustitiam habet se quisque bene etiam erga alios, æqualitatem eis præstans: unde & iustitia bonum alterius dicitur ab Aristotele loco citato: virtutes autem, quæ alijs honestissimæ sunt, præstantissimæ habentur, ut idem asserit in 1. lib. Eth. cap. 9.

Definitur verò iustitia hunc in modum: *Iustitia est virtus, quæ suum cuique ius tribuit. Pot-*

C ro ius, docente Aristotele 3. lib. Ethic. cap. 2. nihil est aliud, quàm iustum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur nempe in naturale, & positum seu legitimum. *Ius naturale*, ut definit Aristoteles. Ethic. cap. 7. *est, quod ubique eandem vim obstat: & non quia videtur vel non videtur, seu quod ubique natura sua necessarium est: & non quia alicuius arbitrio iudiciove statuitur: quale est ut innocens non occidatur. Ius positum seu legitimum est, quod quæ tale, non ex ipsa natura, sed ex aliqua institutione pendet: ut quod frumentum tanto precio vendatur. De alia iuris distributione, in ius civile & gentium, herile, familiare, patetnum, & dominatium, aliaque eiusmodi, consule Arist. lib. 3. Eth. c. 6. & 7. D. Thom. in 2. 2. quæst. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuique ius reddere, quia iustitiæ munus est, ius & æquum seruare. Vlpianus ff. de Iustitia & iure, yberioribus verbis iustitiæ naturam explicans: *Iustitia, inquit, est constant &**

perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi. In qua definitione tres conditiones omni virtuti communes posita ab Aristotele lib. 2. Ethic. cap. 4. traduntur: nimirum ut sciens quis agat, ut ex electione, ut perpetuò seu constanter in actione studiosa versetur. Cum ergo Iuri consultus ait, *Iustitia est voluntas, &c.* hoc est, habitus, quo quis perpetua & constanti voluntate ius suum cuique tribuit: indicat in primis, iustitiam inherere in voluntate: deinde eius actum scienter administrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item firmo stabiliq; animo exerceri: & denique ex electione propter honestum finem, cum honestum sit unicuique suum tribuere.

Tres virtutum conditiones.

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus, & subiectis iustitiæ.

Partes integrantes.

Prius de hisce Iustitiæ partibus, quàm eius actibus agemus: propterea quòd hi absque illorum perceptione commodè explicari nequeant. Partes integrantes iustitiæ, si generatim loquamur, duæ sunt: ut tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. art. 1. nempe facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum & malum non in ea amplitudine sumi debent, quæ omnibus competunt virtutibus: (nam virtutes vnuerse id commune habent, ut bonum rectumq; amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipiendæ, ut bonum idem sit atque alteri debitum, malum verò idem quod alteri noxium aut incommodum est. Itaq; facere bonum, ut est pars iustitiæ, est æqualitatem seruare in ijs, quæ ad alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non corrumpere.

Partes subiectæ.

Quod ad partes iustitiæ subiectas attinet, distribuitur primum iustitia in generalem & particularem: ex doctrina Iuriscōsultorum, & Aristotel. lib. 3. Ethic. cap. 1. & lib. 3. Polit. cap. 3. & D. Chrysostomi homil. 13. in Mat. h. *Iustitia generalis*, quæ etiam legalis dicitur, est, quæ quis iuste se habet circa bonum cōmune Principis, vel Reipub. Quod Aristoteles cit. loc. vocat iustum legitimum & legale, utpote quod leges præcipue intendunt: cum boni communis gratia sanciantur. *Iustitia particularis est*, quæ quis iuste se habet circa bonum particulare alterius.

Rursum diuiditur iustitia in distributiuam & commutatiuam. Distributiuam est, quæ in rectè distribuendo versatur. Hæc autem in duo membra secatur, in remuneratiuam, & punitiuam. *Remuneratiua est*, quæ iubet honores, magistratus, munera, & beneficia, aliq; id genus præcuiusq; dignitate & meritis, secundum Geometriam proportionem distribuere. *Punitiuam est*, quæ fi-

miter nocenter, ut par est, supplicij affici iubet. Commutatiua iustitia est, quæ quisque rectè se habet in commutationibus, suum cuique reddendo secundum Arithmetice proportionem. Ad hæc pertinent contractus, emptiones, venditiones, locationes, restitutiones, aliæque eiusmodi.

De hisce proportionibus supra diffin. 1. 7. q. 2. art. 2.

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiæ commutatiuæ.

Omnia actibus distributiuæ iustitiæ, propterea quòd nulla ferè in eis dignoscenda sit difficultas. Commutatiuæ duodecim potissimum actus numerantur. Primus est emptio. Secundus venditio. Tertius usufructus: quo quidem dicitur quis habere ius vtendi ac fruendi rebus alicuius, salua earum substantia: ut habetur ff. de usufr. & instir. cod. tit. ut qui habet usufructum agri vel horti, potest non solum fructus edere, sed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus est *usufructus*, quo quis habet ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi. Itaque, ut habetur Iustit. de Usu & habit. minus iuris est in usu, quàm in usufructu. Namque ille uti dicitur, cui tantum illis vesci licet, vel sua alere armenta: non tamen illa aliter distrahere potest, ut vendere fructus, aut agrum locare. Quintus est locatio (passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium: quas non solum reddere tenetur is, cui locatio fit, sed etiam pro usu earum satisfacere. Sextus est *conductio*, quæ est acceptio rerum immobilium sub certo pretio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas precio vtendas accepit. Septimus depositum, seu potius actio deponendi, quæ res alicui traditur, non ad usum, sed ad conseruationem. Octauus est *pignoris acceptio*, cum res traditur non ad usum, sed cum obligatione restituendi, soluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus est *fideiussio*, cum sit promissio soluendi reddendique aliquid pro alio, si modò ille non soluat. Decimus est *promissio simplex*, quam videlicet non antecedit petitio promissionis. Undecimus est *stipulatio*, quæ est promissio alicuius præcedente promissionis petitione. Duodecimus est *transactio*, quæ est concordia circa rem litigiosam, seu in qua lis præcessit. Denique pacta omnia & conuentiones pertinent ad iustitiam commutatiuam, omnesq; contractus innominati: quales sunt, *Do ut des, Facio ut facias. Do ut facias, Facio ut des.*

Iam verò potenciales partes iustitiae hæ po-
tissimum numerantur: religio, pietas, ob-
seruantia, obedientia, veritas, gratitudo, libe-
ralitas, affabilitas, amicitia.

Religio est virtus, qua quis recte afficitur ad
Deum colendum ac venerandum. Eius duo sunt
actus interni: Deuotio, & Oratio: externi sex;
Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum,
Adiuratio, Laus. Deuotio, est actus voluntatis
paratus ad præstanda, quæ ad Dei cultum & glo-
riam spectant. Oratio, est petitio decimum à Deo.
Adoratio, est qua non solum mente, sed externa
etiam corporis significatione Deo reuerentiam exhi-
bemus. Sacrificium latè sumptum, quod varias
species continet, est oblatio, qua Deo aliquid ex-
terius offertur, ad eum placandum, siue ut eius nos
imperio subditos esse profiteamur. Votum, est de-
liberata promissio de aliquo bono facta Deo. Iura-
mentum, est quo Deum ut testem assumimus in
alienius rei confirmationem. Adiuratio, est inuo-
catio diuini nominis, qua quempiam deprecando
aut compellendo ad aliquod faciendum non facien-
dum re inducimus. Laus, est assumptio diuini no-
minis in vocali cantu.

Pietas, est per quam sanguine coniunctis, pa-
trique, beneuolentia & cultum exhibemus. Ob-
seruantia, est, qua dignitate præstantibus honore
cultumque deferimus. Obedientia, est qua volun-
tas prompta & facili redditur ad superioris præ-
cepta implenda. Veritas, est qua quis verbis &
factis talem se demonstrat, qualis in se est. Grati-
tudo, est qua quis, qui de nobis bene meriti sunt, gra-
tiam non solum habemus & agimus, sed etiam cum
possumus referimus. Liberalitas, est, qua quis di-
spensat pecuniis in usus bonos, sibi suisque & alijs.
Intelligit autem nomine pecuniarum omnia,
quæ simili æstimantur, ut declarat Arist. lib.
4. Eth. cap. 1. Affabilitas, est qua quis in comuni-
ni hominum consuetudine & congressu mediocri-
ter, & si docet, se habet, studeatque, quatenus potest
omnibus benigne obsequi. Amicitia, est qua ali-
qui mutuam apertamque beneuolentiam habent, &
se vicissim bonis affici volunt, ob aliquod bonum,
& non ob solum iocunditatem. Definitionem
hanc pertrahat Aristotel. lib. 8. Ethic. cap. 2.
Vnde licet colligere discrimen inter affabili-
tatem & amicitiam. Namque affabilitas est
tam erga notos, quam ignotos: amicitia er-
ga notos duntaxat. Item affabilitas in sermo-
ne & vitæ consuetudine versatur: amicitia po-
tissimum in affectu. At verò Aristoteles, ami-
citiam non esse propter solum iocunditatem
utilitatemve, sed propter bonum virtutis:
quia amicitia, quæ alia commoda & emo-
lumenta confectatur, vera so-
lidaque amicitia
non est.

Fortitudine disputat Plato lib.
2. qui inscribitur Laches Aristot.
lib. 3. Ethic. à cap. 6. D. Ambrosius
lib. 1. de Offic. à cap. 35. D. August.
lib. de beata vita. Philo Iudæus
lib. 1. Allegor. D. Thom. 2. 2. quæst. 123. Aduer-
te in primis, Fortitudinem dupliciter sumi.
Vno modo, ut importat quandam animi fir-
mitatem & constantiam ad honestas actiones
obeundas: qua ratione est communis con-
ditio cuiuslibet virtutis: quia, ut docet Ari-
stoteles 2. Eth. cap. 4. virtutis est, firmiter im-
mobiliterque agere. Secundum hanc usurpa-
tionem agit D. Gregor. de Fortitud. lib. 7. Mo-
ral. capit. 9. Alio modo accipitur Fortitudo,
prout designat firmitatem animi in suscipien-
dis periculis laboribusque perferendis. Quo
modo est specialis virtus, vendicanda pro obie-
cto timorem & audaciam, quæ in prædictis
rebus existit. Proindeque definitur ab Aristot.
lib. 2. Eth. cap. 7. & lib. 3. cap. 6. mediocritas cir-
ca metum & audaciam, hoc est, virtus, quæ in
metu & audacia moderandis posita est. Vnde
intelliges, fortitudinem residere in appetitu
irascendi: quandoquidem metus & audacia
ad istiusmodi appetitum pertinent.

Sunt autem duo actus fortitudinis, sustine-
re & aggredi. Nam cum fortitudo circa au-
daciam & timorem versetur: timorem reprimi-
t, difficultatem sustinendo; audaciam verò
aggrediendo moderatur. Ex his autem duo-
bus præstantior est sustinentia, quam aggres-
sio: ut docet Aristoteles lib. 3. Eth. cap. 9. Eie-
nisti magis arduum est timorem reprimere
(quod sit sustinendo) quàm audaciam resre-
nare, quod aggreddendo fit. Nam ipsum peri-
culum, quod est obiectum audaciæ & timo-
ris, cum ex se conferat aliquid ad reprimen-
dam audaciam nihil tamè iuuat ad coliben-
dum, sed ad augendum potius timorem.

Inter particulares verò actus fortitudinis
principem locum obtinet martyrium. Nam
fortitudinis est, firmare animum in bono con-
tra timorem: martyr autem firmatur in bono
fidei ac religionis, contra timorem rei om-
nium acerbissimæ maximeque formidolosæ,
videlicet mortis. Quod si quis obijciat, mar-
tyrium videri potius actum charitatis, quàm
fortitudinis: iuxta illud Ioannis 3. *Martirem
hac dilectionem nemo habet, ut animam suam po-
nat pro amico suo.* Tum etiam quia est a-
ctus omnium virtutum perfectissimus: exteris
autem

Solut.

autem virtutibus excellentior est charitas. Oc-
currendum, martyrium esse actum fortitudi-
nis, tanquam eius à qua immediatè & ut à suo
proprio motu seu habitu elicitur: charita-
tis autem tanquam illius, à qua ut à motu
principali, ac per modum virtutis imperan-
tis progreditur. Ac secundum hanc posterio-
rem considerationem attribui charitati, es-
seque præstantissimū actum omnium virtutum,
& in quo perfectio charitatis maxime enite-
scit: propterea quod tunc quisque maiorem sui
amoris significationem det, cum eius quem
amat causam rem sibi chariorè cõtemnit: qua-
lis est vita, quæ homines inter omnia alia præ-
sentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cypria-
num in Epist. ad martyres & confessores, D.
August. in lib. de sancta virginitate.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

Habet fortitudo partes integrantes po-
tissimum quatuor: fiduciam seu magna-
nimitatem, magnificentiam, patientiam (ad
quam spectat longanimitas) & perseveran-
tiam (ad quam pertinet constantia). Harum
numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, ut
suprà diximus, duo sunt, aggredi & sustine-
re. Ad aggrediendum verò duo sunt necessa-
ria: vnum ad animi præparationem: ob quam
ponitur fiducia seu magnanimitas, qua quis pa-
rato promptoque animo est, ad res arduas
& difficiles aggrediendas. Vnde fiducia siue
fidencia, ut Cicero lib. 2. de Inuent. definit,
est, per quam magna & honestis in rebus multa
spe animus in se fiducia certa cum spe collocat.
Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idque
ad operis administrationem: nimirum ut ani-
mus in re, quam semel est aggressus, non suc-
cumbat. Ob idque additur magnificentia: quæ,
ut idem autor explicat, est verum magnarum
& excellentium, cum animi ampla quadam & splen-
dida propositione, agnatio & administratio. Porro
si hæ duæ virtutes ad materiam fortitudinis
peculiarem, ut ad mortis pericula, referan-
tur, erunt partes integrantes Fortitudinis: quia
sic ipsam Fortitudinem quasi integant & com-
ponunt. Quod si alias spectent materias, in
quibus minor est difficultas, ut magnos sum-
ptus & honores erunt tunc partes Fortitudi-
nis potenciales: propterea quod non in se in-
cludunt totam Fortitudinis vim & potesta-
tem, & tamen ad perfectum illius habitum
exiguntur: siquidem magnanimitatem circa ma-
gnos honores versari affirmat Aristoteles lib.
4. Ethic. cap. 5. magnificentiam verò circa ma-
gnos sumptus, eod. lib. cap. 2.

Iam verò ad alterum fortitudinis actum,
videlicet ad sustinendum, duo similes re-

quiruntur. Alterum est, ne animus propter
impendentium malorum difficultatem tri-
stitia frangatur: & ob id constituitur *Patientia*:
quæ, ut Cicero loco antè citato definiit,
est honestatis aut utilitatis causa verum arduarum
ac difficultum voluntaria & diuturna perpassio. Huic
autem iungitur *Longanimitas*: quæ quævis ma-
gnæ, quæ procul sunt, sperat. Vnde fit, ut Lon-
ganimitas cum Magnanimitate, secundum
quam quis res magnas, quibus dignus sit, de-
beri sibi (citra omnem tamen instantiam) iu-
dicat, magnam habeat cognitionem. Con-
uenit tamen cum patientia, quia diuturna rei
magnæ expectatio tristitiam parere consue-
vit: ad quam æquo animo ferendam patien-
tia indigemus. Alterum, quod ad prædictum
actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum
difficultatum perpassione ab incepto animus
desistat: idcoque *perseuerantia* additur, quæ de-
finitur in ratione bene considerata stabilitas & per-
petua permissio. Perseuerantia denique iunge-
tur constantia: quæ inter se partim conueniunt,
partim differunt. Conueniunt, quatenus be-
neficio vtriusque in bono aliquo permanemus:
differunt, quia perseuerantia resistit difficul-
tati, quæ ex diuturnitate temporis oritur: con-
stantia verò difficultati, quæ ex aliquouis ex-
terno impedimento proficiscitur. Hæ quoque
duæ virtutes si ad specialem fortitudinis ma-
teriam referantur, erunt partes quasi inte-
grantes fortitudinis: si ad res alias difficiles,
in quibus tamen minus est negotij, erunt par-
tes potenciales eiusdem, videlicet à fortitu-
dine distinctæ, & tamen ei coniunctæ, sicuti
secundariæ principali: ut explicat D. Thomas
in 2. 2. quæst. 128. art. 1.

Partes autem fortitudini subiectæ nullæ
traduntur, quia versatur circa materiam val-
de specialem, quæ plures virtutes specie di-
stinctas constituit: nequit: ut eodem loco
S. Thomas docet.

QUESTIO III.

De Temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius par- tes integrantes.

Temperantia differuit Plato in
Charmide, Aristoteles lib. 3. Eth.
à cap. 10. & lib. 1. magn. Moral. cap.
22. D. Ambrosius lib. 1. Offic. à ca.
43. Clemens Alexandr. lib. 2. Strom.
D. Isidor. lib. Etym. Seneca lib. de quatuor
virtut. D. Thomas in 2. 2. quæst. 141. Porro quæ-
admodum fortitudo circa timorem & auda-
ciam, præcipue verò circa mortis pericula ver-

atur: ita & temperantia in voluptatibus sensuum & doloribus moderandis posita est: sed precipue in temperandis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque temperantia ex doctrina Aristotelis lib. 3. Ethic. cap. 10. sic definitur: Temperantia est mediocritas circa tactus gustusque voluptates, & circa dolores.

Sunt autem partes temperantiae quasi integrantes duæ: verecundia & honestas. Verecundia, de qua Aristot. lib. 4. Ethic. c. 9. licet proprie virtus non sit, quia passioni magis quam habitui similis est: virtus tamen appellatur ea significatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutum dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco citato: Verecundia est metus quidam dedecoris & infamie: quo nimirum ad id, quod turpe & temperantiae contrarium est, fugiendum inducimur. Honestas vero est excellentia quædam honore digna ob spirituales pulchritudines, quæ quæ id, quod turpe & indecorum est, repellit.

ARTICVLVS II.

De partibus subiectis & potentialibus temperantiae.

Partes temperantiae subiectæ quatuor numerantur: abstinencia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Quarum duæ priores in ijs voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem constituunt: posteriores vero duæ in ijs, quæ ad generationem pertinent. De quibus D. Thomas in 2.2. quæst. 141. & seq. Igitur Abstinencia est virtus, quæ in ciborum delectatione mediocritatem constituit. Sobrietas est virtus, quæ delectationes potius moderatur. Castitas est virtus, quæ Venere concupiscentiam rationis moderamine cohibet. Ea vero triplex est: virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia

A est virtus cohibens voluptates earum, quæ reperiuntur in venereis amplexibus: qualia sunt impudici aspectus & oscula.

Potentiales autem partes temperantiae, decem potissimum sunt: Continentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatu, simplicitas. Continentia, de qua Aristot. lib. 7. Ethic. est per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad salutem spectantibus aliqua resistit. Sic autem sumpta continentia non est perfecta virtus, ut alibi monuimus. Mansuetudo, de qua Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 5. est virtus, quæ iram moderatur. Clementia est virtus, quæ externis passionibus modum adhibet. Cum hac iungitur Misericordia, quæ est virtus, quæ alienam miseria, quantum possumus, subuenimus. Itaque dissident clementia & misericordia: quod ad illam spectet, poenarum subtractiones ad hanc, beneficiorum collatione alicuius miseriae subuenire. Modestia est virtus, quæ circa mediocritatem honores moderandos versatur. Humilitas est virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderate tendat, sed potius ad infimas se deiciat. Studiositas est virtus, quæ sciendi cupiditatem temperat. Moderatio, quæ modestia etiam dicitur, est virtus, quæ corporis motum gestumque componit. Eutrapelia est virtus, quæ quæ in ludis & iocis moderatè atque ut decet sese habet. Ornatu est virtus, quæ corporis habitum vestitumque moderatur. Huic adiungitur Simplicitas, quæ nimia in hisce rebus inquirendis & concinnandis sollicitudini modum ponit. Ex quibus etiam iam patet, qui sint actus Temperantiae.

Hæc cursim breuiterque hoc loco dicta sine, quæ si enucleatè, & prout rerum dignitas postulat, explicanda forent, haud dubie multo longiores essemus, quàm necessaria, & ob eas causas quas alibi exposuimus affectata breuitas patitur.

INDEX

INDEX

SVPERIORVM DISPVTATIONVM ET QVÆSTIONVM, IN ETHICA ARISTOTELIS AD NICOMACHVM.

DISPVTATIO I.

De Bono.

Questio I. Vtrum bonum rectè definiatur, id quod omnia appetunt. pag. 1

II. Vtrum omnis appetitio seruetur in bonum. 6

III. De diuisione boni in commune. 7

DISPVTATIO II.

De Fine.

Questio I. Vtrum finis & bonum idem sint. 9

II. Vtrum omni ac soli natura intellectuali conueniat, agere propter finem. 12

III. Siue aliquis vltimus finis humanarum actionum, annon. 14

DISPVTATIO III.

De Felicitate.

Questio I. Vtrum felicitas consistat in bonis externis. 16

II. Vtrum felicitas consistat in bonis corporis. 19

III. Vtrum beatitudo consistat in animi operatione. 22

IV. Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur. 27

DISPVTATIO IV.

De tribus principiis humanorum actuum: Voluntate, Intellectu, & Appetitu.

Questio I. Vtrum omnes actus humani à

libera voluntate proficiantur. 29

II. Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat. 31

III. Vtrum voluntas moueat omnes alia potentias ad actus suos exercendos. 33

IV. Vtrum appetitus moueat voluntatem. 38

DISPVTATIO V.

De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

Questio I. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non. 41

II. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis. 44

DISPVTATIO VI.

De affectibus animi, qui Passiones vocantur.

Questio I. An appetitus sensitivus rectè dividatur in concupiscibilem & irascibilem. 47

II. An uterque appetitus sensitivus in corde sedem habeat. 52

III. Vtrum definitio passionis rectè se habeat. 54

IV. Vtrum passiones cadant in animum sapientis. 56

V. Vtrum animi passiones rectè à Philosopho numerentur. 58

I N D E X

DISPUTATIO VII.
De Virtutibus in commune.

Quaestio I. Vtrum definitio Virtutis rectè se habeat.	61
II. Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat.	63
III. Vtrumne virtutes homini naturales sint, an eas proprijs actibus acquirat.	68
IV. Vtrum virtutes morales sint inter se connexae.	70
V. Vtrum in appetitu sensitivo aliqua virtutes insint.	74
VI. Sine apta virtutū diuisio, annon.	78

DISPUTATIO IIX.
De Prudentia.

Quaestio I. Vtrum Prudentia rectè ab Aristotele definita sit.	81
II. Vtrum actus prudentiae eiusq. partes rectè tradantur.	84

DISPUTATIO IX.
De reliquis virtutibus moralibus.

Quaestio I. De Iustitia.	87
II. De Fortitudine.	92
III. De Temperantia.	94

I N D E X

I N D E X
R E R V M P R A E C I P V A R V M,
Q V A E S V P E R I O R I B V S Q V A E S T I O -
N I B V S I N E T H I C A A R I S T O T E -
L I S A D N I C O M A C H V M C O N -
T I N E N T V R.

A ctus. A ctus humanum dupliciter. pag. 30 a	A ppetitum concupiscibilem ubi collocarit Plato. 52 c
A ctus humani proficiscuntur à liberà hominis voluntate. 31 a	A ppetitus sensitivi motus semper habet adiunctam corporis transmutationem. 54 e
A ctus, quos somniantes & mente capti edunt, licet sint hominis, non tamen dici humanos. 31 c	I n appetitu sensitivo quae virtutes insint. 75 b
A ctus humani num bonitatem & malitiam ab obiecto capiant. 41 a	B onitas & malitia humanorum actuum vnde petenda. 41 a
A ctus humanus, in commune spectatus, dividitur in bonum, malum, & indifferentem. 43 f	B onitas & malitia humanorum actuum, an pendeat à circumstantiis. 44 c
A ctus humanus in singulari indifferens ad bonum & malum non datur. 44 a	B onum an rectè definiatur, id quod omnia appetunt. 44 c
V nus idemque actus internus num successivè bonus & malus esse queat. 46 d	B oni variae definitiones. 48 b
A ctus perfectior habitu. 46 b	B onum quid formaliter significet. 48 a
A ctuum moralium honestas non est reducenda ad insectilia Mathematica. 66 b	B onum & perfectum quo differant. 48 b
A ctus prudentiae qui. 84 d	B onum qua ratione dicatur diffusivum sui. 4 b
A ctus temperantiae qui. 96 c	N um in bonum omnis appetitio feratur. 5 b
A ctus fortitudinis qui. 92 d	B ona animi. 22 d
A ppetitur. A ppetitus innatus vel elicitus. 4 c	B oni variae diuisiones. 7 e
A ppetitus innatus triplex. 4 f	B onum & finis quo differant. 9 c
A ppetitus sensitivus quo sensu dicatur inclinari ad malum. 5 d	B onum & malum morale sunt differentiae essentialis actuum humanorum. 42 c
Q uo appetitu omnia bonum appetant. 4 c	B onum arduum obiectum appetitus irascibilis. 49 d
A ppetitus num possit in malum tendere. 6 f	B onum quodlibet particulare, est quaedam participatio summi boni. 16 c
A ppetitus sensitivus num possit per se movere membra, absq. motione voluntatis. 37 f	C ircumstantiae. C ircumstantiae humanarum actionum quot sint. 44 f
A ppetitus quo pacto à voluntate moveatur. 36 c	C ircumstantiae vnde dicuntur. 44 f
A ppetitum sensitivum rectè dividi in concupiscibilem & irascibilem. 48 c	N umerus actuum non est circumstantia. 45 c
A ppetitus concupiscibilis nobilior irascibilis. 50 c	C ircumstantiarum quaedam notabiliter augent bonitatem vel malitiam actionum moralium, quaedam non. 45 d
A ppetitus irascibilis minister concupiscibilis. 50 b	Q uoniam circumstantiae specie differant. 45 c
A ppetitus concupiscibilis obiectum. 49 c	C ircumstantia mutans speciem, non est circumstantia respectu actus cui speciem tribuit. 46 c
A ppetitus sensitivus cur duplex, cum intellectu. 51 c	F elicitas. F elicitas quid sit. 15 d 17 a
A ppetitus irae & concupiscentiae resident in corde, non tamē in eadem eius parte. 33 b	V eterum dissensio circa felicitatem. 6 d
	F elicitatem non consistere in divitiis. 17 e
	N on in potentia. 18 b
	N on in honore. 18 e

I N D E X.

Non in gloria seu fama.	18 d	Iustitia quid sit.	ibid.
Non in bonis corporis.	20 b	Iustitiæ partes integrantes.	89 b
Non in voluptate.	21 e	Iustitiæ partes subiectæ.	89 d
Felicitas consistit in operatione animi.	22 d	Iustitia remuneratiua & punitiua.	89 f
Quæ sit hæc operatio.	24 a	Iustitiæ commutatiua.	90 a
Felicitas supernaturalis huius vitæ in quo sit posita.	25 a	Iustitiæ commutatiuæ actus.	90 b
Felicitas supernaturalis alterius vitæ, in quo consistat.	24 b	Iustitiæ partes potentiales.	91 a
Felicitas naturalis huius vitæ duplex.	23 d	Iustitia residet in voluntate.	74 b
In quo veraciter consistat.	ibid.	<i>Mediocritas.</i>	
Felicitatis definitio ab Aristotele tradita.	26 a	Mediocritas duplex.	65 d
Ad felicitatem politicam quo pacto externa bona requirantur.	28 c	In mediocritate virtus.	65 c
<i>Finis.</i>		Mediocritas aliter in iustitia, atque in ceteris virtutibus spectanda.	66 c
Finis & bonum quo discrepent.	11 a	Mediocritas virtutum non est in diuisibili, ut Stoici putabant.	66 a
Finis & bonum quor modis inter se comparati queant.	10 c	Mediocritas iustitiæ.	66 e
Agere propter finem, quo pacto toti naturæ conueniat.	12 d	<i>Passio.</i>	
Agere propter finem, quo modo soli naturæ intellectuali competat.	12 f	Passio quor modis accipitur.	34 b
Res cognitionis expectet ut tendant in finem.	11 a	Passio pro affectione appetitus sensitui, quo pacto definitur.	35 a
Dari aliquem finem vltimum humanarum actionum.	14 b	Passiones non proprie ad appetitum rationalem pertinere.	35 b
Finis duplex, obiectiuus & formalis.	13 d	Passiones non esse iudicia opinionemve, ut Chrysippus dicebat.	35 d
Omnis appetitio tendit in finem vltimum.	14 e	Passiones etiam in animum sapientis cadere, contra Stoicorum dogmata.	37 a
Non esse incommodum, dari progressum infinitum in finibus accidentaliter subordinatis.	16 b	Peripateticorum & Stoicorum dissensio de passionibus animi.	36 b
<i>Fortitudo.</i>		Passiones utrum sint ægritudines.	37 f
Fortitudo dupliciter sumitur.	92 b	Passiones quor sint.	38 d
Fortitudinis præse acceptæ definitio.	92 c	Quæ passionibus pertineant ad appetitum concupiscibilem, quæ ad irascibilem.	39 c
Fortitudinis duo principes actus.	92 d	<i>Prudentia.</i>	
Fortitudinis actus maiorem.	92 e	Prudentiæ encomium.	81 b
Fortitudinis partes integrantes.	93 c	Prudentiæ definitio.	81 c
Fortitudinis partes potentiales.	93 e	Prudentia habitus practicus.	82 b
Fortitudo non habet partes subiectas.	94 d	Prudentia cui non subit falsum.	83 b
<i>Habitus.</i>		Prudentia circa quæ veritatem versetur.	83 c
Habitus ad tria indigemus.	62 c	Prudentiæ actus tres præcipui.	84 d
Repentina ex habitu.	ibid.	Prudentia non statuit finem virtutibus.	84 c
Ratio habitus ex intrinseca ratione conuenit virtuti.	63 c	Prudentiæ actus sex.	84 f
Non in habitu, sed in operatione felicitas consistit.	23 a	Prudentiæ partes integrantes.	85 c
In naturalibus, nobilior est actus habitu.	23 d	Prudentiæ partes subiectæ, & potentiales.	86 f
Habitus vitiosus non concurret per se ad actionem studiosam.	65 d	Prudentiæ vinculo neceuntur virtutes morales.	72 a
Habitus honesti in appetitu duo præstant munia.	65 c	Prudentia circa internos actus præcipue versatur.	79 b
Habitus fortitudinis & temperantiæ non sunt in Angelis.	77 d	<i>Temperantia.</i>	
Habitus virtutum moralium in beatis.	78 a	Temperantiæ obiectum.	94 f
Habitus virtutum intellectualium.	78 c	Temperantia quid sit.	95 a
<i>Ins & Iustitia.</i>		Temperantiæ partes integrantes.	ibid.
Ins quid.	88 c	Temperantiæ partes subiectæ.	95 c
Ins quor duplex.	ibid.	Temperantiæ partes potentiales.	96 a
Iustitiæ dignitas.	87 c	Temperantia residet in appetitu concupiscibili.	84 b
		Temperantiæ actus.	96 d
		<i>Virtus.</i>	
		Virtutis definitio tradita ab Aristotele explicatur.	62 a
		Virtus	

I N D E X.

Virtus ex sua intrinseca ratione est habitus, contra Scotum.	63 c	A voluntate est formalis libertas, licet radix libertatis sit in intellectu.	31 a
Virtutum habitibus ad tria indigemus.	62 c	Non omnes actiones voluntatis sunt immanentes.	35 a
Virtus moralis consistit in mediocritate.	65 b	Voluntas quo pacto moueat intellectum.	31 f
Virtutes quo sensu dici possint esse aut non esse homini naturales.	67 c	Voluntatem quomodo intellectus moueat.	32 b
Virtutum variae diuisiones.	78 c	Voluntate intellectus nobilior.	33 a
Virtutes acquisitæ.	80 d	Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu proponitur.	32 f
Virtutes infusæ.	ibid.	Non omni intellectus actioni præire motum voluntatis.	35 b
Virtutes acquisitæ nostris actibus comparantur.	68 f	Voluntas mouet actiue alias potentias, quas suapte natura eius imperio subducitur.	33 f
Virtus moralis vnde dicta.	79 c	Non tamen eas mouet per aliquam præuiam excitationem.	34 d
Dantur virtutes morales infusæ per se.	80 c	Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior.	34 c
Virtutum moralium triplex gradus.	70 c	Voluntas vt mouet sensus internos.	34 f
Virtutes morales inter se connexæ.	71 d	Voluntas vt mouet appetitum sensituum.	35 c
Virtutes morales num inter se æquales sint.	72 d	Voluntas ordinariè non mouet appetitum sensituum immediate.	36 c
Virtutum moralium quædam perficiunt hominem secundum communem vitæ statum, quædam non.	73 c	Voluntas vt mouet membra externa.	37 b
Quæ virtutes hæreant in appetitu sensitui, quæ non.	75 b	Voluntas num membra externa moueat absque interuentu appetitus sensitui.	37 d
Virtutum diuisio in intellectuales & morales.	78 c	Voluntas quando mouet appetitum per redundantiam.	37 a
Virtutum intellectualium alie contemplatiuæ, alie practice.	78 e	In voluntate quæ virtutes insideant.	74 d
Virtutes practice quæ sint.	79 a	<i>Voluptas.</i>	
Virtutes speculatiuæ quæ.	78 f	Veterum dogmata de voluptate.	20 e
Virtutes cardinales quatuor Paradisi fluminibus significatæ.	80 a	Qui in Voluptate felicitatē posuerint.	ibid.
Philosophia moralis non est perfecta virtus.	83 a	Refellitur hic error.	20 f
<i>Voluntas.</i>		Voluptatem parit habitus.	62 c
Voluntas vnum est principium humanorum actionum.	29		

F I N I S.

